

Papós Mihály:

Szeged dolgozóinak helyzete és tőkeellenes küzdelmei
az első világháborút követő gazdasági rekonstrukció
éveiben

/1919-1924/

Szeged, 1965.

- I. Szeged gazdasági és politikai helyzetének, valamint a nép életviszonyainak alakulása a háborút követő megszállás éveiben /1919-1920/
1. Szeged területének francia-szerb-román megszállása a Tanácsköztársaság után..... 2.
    - A demarkációs vonalak kialakulása /2/ A város gazdasági és politikai elszigetelése /4/ A demarkációs vonalak bénító hatása a termelőmunkára és a munkások, parasztok és iparosok munkakörülményeire /5/ A burzsoá-megszálló csapatok és a lakosság viszonya /8/ A nép szenvedései /9/
  2. A régi népelnyomó közigazgatási apparátus újjáéledése.....12.
    - A francia városkormányzói jogkör kibontakozása /12/ A kormánybiztos-főispáni kinevezés /13/ A régi Törvényhatósági Bizottság összehívása /14/ Elnyomó karhatalmi szervek: "nemzeti hadsereg, csendőrség, rendőrség megszervezése /16/
  3. Szeged iparának helyzete a történeti körülmények változása folytán.....19.
    - Magyarország iparának strukturális változása /19/ Az üzemek óriási nyersanyag és tüzelőanyag hiánya /20/ A kendergyárak, a malmok és szalámigyárak válságos helyzete /21/ A kisipar helyzete /26/ A pangás okai: súlyos nyersanyaghiány, hatósági üzemek konkurrenciája /28/
  4. A város mezőgazdaságának általános képe a háború után.....28.
    - A magyar mezőgazdaság általános helyzete /28/ Földbirtokmegoszlás aránya Szegeden/29/ Avult földbérleti rendszer a többtermelés akadályozója /30/ A város mintagazdaságának sikertelen próbálkozásai /33/ Kiskert-bérleti rendszer /35/ A paprikatermelés helyzete, ideiglenes visszaesésének okai /36/ Az elhanyagolt utviszonyok a mezőgazdaság hátráltató tényezői /41/

5. A város súlyos közellátási viszonyai.....42.

Közszükségleti cikkek hiánya /42/ A tüzelőhiány katasztrófális volta /45/ Áramfogyasztás korlátozása /47/ A közellátás intézményes szervei /50/ Az árak féktelen emelkedése /53/ Zilált pénzügyi viszonyok /56/ Élelmiszer-csempészet /59/ Spekuláció és lánckereskedelem /61/

II. A dolgozó osztályok helyzete és a tőke elleni harcuk a háboru utáni válságévekben /1920-24/

1. A munkásosztály helyzete, élet- és munkaviszonyai, tőke ellenes harcának formái.....63.

Infláció méretei, élelmiszerek drágulása /64/ A munkások helyzetének jellemzése, életkörülmények, munkaalkalom, bérezés /66/ A munkanélküliség méretei /75/ A munkáskivándorlás méretei /81/ A munkabérek leszorítása elleni bérharcok kezdetei /82/ A hatóság törekvése a tőke és az munka ellentéteinek letompítására /87/ A munkaadók visszaélései, bérredukciók, önkényeskedések /92/ Sztrájkharcok /94/ A szegedi index-rendszer /101/ A munkásellenállás elfojtásának eszközei: terror, irredentizmus /104/ Keresztényszocialista szervezési kísérletek /109/

2. A mezőgazdasági munkások, szegényparasztok és kisbérlők sorsa.....111.

Az agrárproletáriátus országos helyzete /111/ A város görcsös ragaszkodása földjéhez /112/ A földbirtokreform kényszerű végrehajtása, házhelyparcellák osztása, vitézi telkek /118/ Parasztok harca a földért /120/ Földmunkások és szegényparasztok életszinvonala elleni támadás /122/ Paraszti szembeállítás indítékai és esetei /130/

III.

3. A tisztviselők helyzete és megélhetési viszonyaik.....136.

Az értelmiség országos helyzete és rétegeinek viszonya az ellenforradalomhoz /136/
A szegedi tisztviselők számaránya és válságos helyzete /138/ Munkanélküliség és B-listázások méretei /146/ A nyugdíjasok nyomoruságos helyzete /149/ A kormányzat törekvése a tisztviselők tömegeinek a "nemzeti gondolat" sorompójába való állítására.
Erkölcsei-politikai terror /150/

Felhasznált forrásanyag és szakirodalom.....154.

Szeged dolgozóinak helyzete és tőkeellenes küzdelmei az első világháborút követő gazdasági rekonstrukció éveiben
/1919-1924/

A Tanácsköztársaság bukása után hatalomra kerülő ellenforradalom a tőkéstulajdon helyreállításával egyidőben támadást intézett a dolgozó nép életszínvonala ellen is. Ez a brutális támadás Szegeden még a Tanácsköztársaság fennállása alatt megkezdődött, mert a várost megszálló antant hadsereg a direktóriumot egy heti működése után felszámolta és lehetetlenné tette, hogy a munkáshatalom kiépüljön.

A megszállók, majd később az ellenforradalom hadseregének fegyvereire támaszkodó tőkés-földbirtokosok rohama Szeged dolgozó népéből is nagy elkeseredést váltott ki, hiszen nem voltak adva számára a mindennapi élet legfontosabb létfeltételei sem. Ez a népnvomor elsősorban a város válságos gazdasági helyzetéből adódott. Az egyoldaluan fejlődő ipar óriási nyersanyaghiánnyal küzd. A mezőgazdaság a város avult bérleti rendszerével és a bérlők rablógazdálkodása miatt nem képes a szükségletet megteremteni.

A mindezeket betetőző antant katonai megszállás szinte egyedülállóan súlyos közellátási viszonyokat teremtett. A dolgozó nép életkörülményei rendkívül válságosak voltak. Ilyen viszonyok mellett volt kénytelen az ipari és agrárproletáriátus felfogni a tőkéseknek az életszínvonal ellen intézett rohamát. A szegedi munkásság is - küzdelmei után ítélve - tudatában volt annak, hogy harcának erejétől és lendületétől függ a háboru előtti bérszínvonalának megközelítése. Bátran élt a bérharc fegyvereivel, amelyek a huszas évek végén az impozáns tömegsztrájkok kifejlődéséhez vezettek.

A dolgozók ellenforradalommal szembeni harcainak elkeseredett hangulatát csak növelte a város szociális intézményeinek, a nép egészségügyi és kulturális viszonyainak avult, elmaradt volta, amiknek a talaján ezek az osztályösszeütközések lezajlottak. Ezeknek elhanyagolása a város súlyos szociálpolitikai bűnei közé tartozott.

Az ellenforradalom népellenes elnyomó rendszerében Szeged dolgozó tömegei harcának új tartalmat adott:

1. A megélhetésért folytatott küzdelem, a város háboru utáni nagyon súlyos gazdasági és ellátási viszonyai között.
2. A tőke újabb támadásával szemben a bérszinvonal emeléséért folytatott szakadatlan harc.
3. A nyomoruságos szociális életkörülmények emberibbé tételéért kifejtett erőfeszítés.

Jelen dolgozatunk e fenti tényezőket igyekszik a forrásanyag lehetőségeinek keretein belül részletes elemzés alá venni.

I.

Szeged gazdasági és politikai helyzetének, valamint a nép életviszonyainak alakulása a háborut követő megszállás éveiben

/1919-1920/

1.

Szeged területének francia, szerb, román megszállása a Tanácsköztársaság után

/A demarkációs vonalak kialakulása. A város gazdasági és politikai elszigetelése. A demarkációs vonalak bénító hatása a termelő munkára és a munkások, parasztok és iparosok munkakörülményeire. A burzsoa-megszálló csapatok és a lakosság viszonya. A nép szenvedései./

A háboru utáni népnymornak és a város súlyos ellátási nehézségeinek egyik fő forrása az antant francia, valamint a szerb és a román intervenciós csapatok katonai megszállása volt. A megszállás következtében kialakult demarkációs vonal valóságos fojtogató gyűrűként fonódott a szerencsétlen város köré, amely teljesen elszigetelte politikailag a Tanácsköztársaságtól, gazdaságilag pedig a létalapját jelentő külső földterületektől és tanyavilágtól. A keleti antant haderők főparancsnoka a demarkációs vonalat általánosságban a Maros és Tisza folyónál állapította meg.^{1./}

---

1. Szegedi Állami Levéltár - továbbiakban: SZÁL. Polgármesteri iratok 10.960/1919.

A szerbek e vonalig 1918. novemberében jutottak el, amikor elfoglalták Ujszegedet a hozzá tartozó mintegy négyezer hold területű szántóföldekből álló ingatlan résszel, amely a Tisza keleti partján fekszik. Ezzel a várost két részre szakították. A szerb demarkációs vonal a Tisza és a Duna között a Maros folyónak mintegy meghosszabbításában Szabadkán át jutott el a Dunáig. Így a szerbek a fegyverszüneti szerződés értelmében megszállták a Szegedhez tartozó alsótanyai résznek délre eső körülbelül egyharmad részét, a nagyszéksósi kapitányság egy részét, valamint a királyhalmi és az átokházi kapitányságok külső részeit.^{2./}

A francia megszálló csapatok 1918 decemberében érkeztek Szegedre. A csapatmozdulataik fő oka jóllehet elsősorban stratégiai volt, mert hisz Szeged - számukra - fontos hidfőt jelentett a macedóniai hadosztály élelmezése és biztonsága szempontjából. A város megszállása a Tanácsköztársaság kikiáltása pillanatától új politikai tartalommal bővült, hiszen de Touruadre tábornok a városkormányzó 1920 március 1-i parancsa szerint: "Sohasem kívánt egyebet, csak azt, hogy Szegedet a bolsevizmussal szemben megvédje."^{3./} Az itt tartózkodó francia csapatoknak volt még ezen kívül bizonyos ellensúlyozó szerepük is a szerb és román megszállók érdekellentéteiben. "Ugyanugy meg akarta kimélni a várost - hangzik a fenti parancs - oly megszállástól, mely bizonyosan súlyosabb lett volna a francia megszállásnál, ha azt oly nemzetek hajtották volna végre, amelyeknek a magyar érdekekkel és aspirációkkal közvetlenebbül ellentétes érdekeik és aspirációik vannak."^{4./}

A franciák folyamatos csapaterősítéseik révén április közepére a Tisza nyugati partján le Röszkéig a város körül mintegy 15-20 kilométernyi távolságra szoros hidfőállást építettek ki. A francia hidfőállásokon kivüleső tanyaterületeket a vörös hadsereg szállta meg és tartotta hatalmában a Tanácsköztársaság bukásáig.

A románok augusztus elején lépték át a Tisza vonalát és a

---

2. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.575/1921.

3. Délmagyarország 1920. III. 1.

4. Uo.

francia vonallal szemben mintegy 20 kilométernyire alkották meg az új arcvonalukat. Ez kiterjedt a város tápéi-réti birtokaira, mintegy négyezer holdat kitevő szántóföldjére és a felsőtanyai részekre.^{5./} Ezzel teljesen lezárult a kör, amivel a város 120 ezer főnyi lakóját köröskörül elzárta a világtól. A megszállt területeket először a románoknak kellett kiüríteni 1920.február 25-én. A franciák a várost 1920. március 1-én, a szerbek a Tisza-Maros háromszögét csak 1922. augusztus 20-án adták át a magyar hatóságoknak.^{6./}

A katonai megszállás egyik legsúlyosabb következménye az volt, hogy az első hónapokban teljesen megszakadt a város minden gazdasági és politikai kapcsolata az országgal. Megszűnt a vasuti, postai ill. távbeszélő összeköttetés. A későbbi utazás mérhetetlen fáradtsággal és zaklatással járt együtt. Az első vonat Budapest felé 1919. szeptember 4-én indult, de csak Kiskunfélegyházáig, és csak azok utazhattak, akik a városkormányzáság utlevél osztályától kiállított és a kormányzó román összekötő tisztje által láttamozott igazolvánnyal rendelkeztek.^{7./} Erről a francia szerelvényről Kiskunfélegyházán egy román szerelvényre kellett átszállni, amely Budapestig ment, de mindössze 500 személyt szállított. Tiszántul felé pedig a nyilvános vasuti személyforgalom még 1920. közepéig sem indulhatott meg. A fővezérség rendelete értelmében az üzembe helyezett csekély számú "vegyes" vonatokon csakis a szolgálatban álló katonák, hivatalos kiküldetésben lévő polgári személyek vagy vasutasok utazhattak.^{8./} Kezdetben ezek a szerelvények is csak Orosházáig közlekedtek, s csak 1920.juniusában tolták ki a vonalat Békéscsabáig a polgármester azon kérésére, hogy a begyűjtött tejet innen még édes állapotban a városba lehessen hozni.

Szeged és Budapest között a telefon és táviró összeköttetést csak 1919. november 20-án bocsájtották a lakosság rendelkezésére. A francia városkormányzó korlátozó intézkedései elsősorban a politikai ellenőrzés célját szolgálták. Így: 1. A sürgönyök a cenzor láttamozásának alávetendők és neki a feladók

---

5. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.960/1919.

6. SZÁL. Polgármesteri iratok 8.924/1923.

7. Délmagyarország 1919. IX. 3.

8. SZÁL. Polgármesteri iratok 2.913/1920.

által személyesen benyújtandók. 2. A telefonbeszélgetések szabadok, de a közönség figyelmeztetik, hogy felügyelet gyakoroltatik a közlekedések fölött. Ezek csak szolgálati vagy családi ügyekért, kereskedelmi vagy ipari okokból lesznek megengedve. Minden katonai vagy politikai kérdésre vonatkozó célzás szigoruan meg van tiltva." 9./

Ugyancsak a politikai szűrő szerepét töltötte be a francia városkormányzóság 1919. augusztus 4-i kérésére felállított "Idegeneket Ellenőrző Hivatal" is. A városkormányzó utasítja a hivatalt, hogy: "Szigoru ellenőrzés gyakoroltassék a nap-nap után Szegedre érkező menekültekkel szemben ugy a közbiztonság, valamint a mindinkább súlyosbodó közlélemezés érdekében, tekintve, hogy ezen menekültek közül számosan munka nélkül gyanus forrásokból tengődnek." 10./ Így a Szegedre érkező idegenek közül azok, akik a hivatalnál törtéző jelentkezésük alkalmával igazolni tudták itt-tartózkodásuk szükségességét, tartózkodási engedélyt kaptak, azokat viszont, akik ezt igazolni nem tudták, kiutasították a városból.

A lakosság a megszállás súlyát nemcsak politikai és mozgás-szabadságának korlátozása terén érezte, hanem méginkább ellátása és a termelőmunkájának akadályozása terén. A szerb kormány még 1919. januárjában Muraközben lezajló szerb-magyar katonai incidensre hivatkozva elhatározta Magyarország felőli határainak teljes elzárását és ezzel egyidejűleg beszüntetett minden élelmiszer-szállítást. 11./ A románok pedig az 1919-20-as évek nagy fainsége idején gördítettek sok akadályt a város tüzelőbeszerzése utjába.

Különösen érzékenyen érintette a város dolgozó népét a köz-uti hid lezárása. Erre először 1919. februárjában, majd francia közbenjárásra, átmeneti felmentés után 1920. januárjától kezdve került sor. A hid pedig a Tiszántulról jövő élelmiszer szállítás fő útőere volt. Érthetően nagy izgalmat és elkeseredést váltott ki a hid lezárásának hire. A nép hangulata végül is 1920. február 5-én a közuti hid valóságos ostromáig fokozódott. 12./

---

9. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.462/1919.

10. SZÁL. Polgármesteri iratok 8.479/1919.

11. A Munka 1920. I. 6.

12. A Munka 1920. II. 5.

Előidézője az a vaklárma volt, hogy e napon megnyitják a hidat. /Az illetékes szerb-magyar hatóságok között folytak is e téren tárgyalások./Már a reggeli órákban tekintélyes tömeg gyült össze a hid mindkét feljárójánál, hogy átmelessenek. Miután a hidőrség senkit sem engedett át, 9 óra körül a hangulat kezdett izzóvá válni. "Éhen kell halnunk, ha nem engednek át." "Országhatárokat csinálnak, de nem gondolják meg, hogy a gyomor nagyobb ur a politikánál is!...közbekiáltásokkal tüzelték egymást a várakozók. Végül is az izzó hangulat erőszakba robbant ki, a tömeg mit sem törődve a feléjük szegezett szuronyokkal, valóságos ostromot intézett a hid ellen. Csak erős kivezé nyelt rendőrkordon tudta őket szétoszlatni.

Ujszegednek a várostól történő elválasztása sok munkásnak kenyerétől való megfosztását jelentette. Az Ujszegedi Kendergyár leállása is ennek az eredménye. A hidelzárás által mindkét oldalon munkanélkülivé váltak számát 1920. augusztus 19-én egy polgármesteri jegyzőkönyv közel 800-ra becsüli.^{13./}

Szinte segélykiáltásként hangzik annak az Ujszegeden lakó 25 önálló és segédiparosnak a polgármesterhez 1920. augusztus 14-én eljuttatott kérvénye,^{14./} amiben panaszo lják, hogy: "a hidelzárás és főképpen a szerb megszálló csapatok részéről eszközölt intézkedések folytán már huzamosabb idő óta nem járhatnak át. Ott munkájuk nincs, pénzt keresni nem tudnak, amiből kifolyólag ma már teljes lerongyolódásnak és éhenhalásnak vannak kitéve." Kérik, hogy igazolványt kaphassanak az átjárásra.

Nagy nehézségekbe ütközött a város szolgálatában álló Ujszegeden dolgozó munkások munkabérének kifizetése is. A polgármester 1920. március 1-i jelentése szerint: "Az Ujszegedet megszálló szerb királyi hadsereg a hidon való átjárást ujabban ismét szigorította, s így az Ujszegeden dolgozó kertész munkásoknak munkabéré t a városi főkertész átvinni nem képes."^{15./}

A megszállási vonalak lezárása nagy zavarokat okozott a mezőgazdasági termelőmunkában is. A helyi viszonyokat figyelembe nem vevő demarkációs vonalak a legtöbb esetben elszaki-

13. SZÁL. Polgármesteri bizalmas iratok 532.aktacsomag /számnélküli jkv./

14. SZÁL. Polgármesteri iratok 8.257/1920.

15. SZÁL. Polgármesteri iratok 2.431/1920.

tották a termelőt a földjétől, avagy a városi piactól. A helyi katonai hatóságok veszélyes intézkedései, az ideiglenes megállapodások és azok be nem tartása, teljesen bizonytalaná tette a földműves társadalmat mezei munkája végzésében, illetve terménye elszállításában. Ez az állapot állandó izgalomnak lett forrásává, különösen a termények betakarítása idején. Ennek a közhangulatnak ad kifejezést a polgármester 1920. június 9-én a külügyminiszternek tett jelentésében, amiszerint: "Most közeledik az aratás és nagy izgalommal vannak a községek lakószói, hogy mi lesz a terményeikkel, s izgalomban van a város is, hogy mi lesz az ellátásával."^{16./}

A sok huza-vona után végre 1920. szeptember 19-én sikerült ezt a zilált kérdést nyugvópontra juttatni. Ekkor jött létre a magyar és szerb hatóságok között egy egyezmény, amely 10 cikkelyben tisztázza a Makó és Baja közötti demarkációs vonal átlépésének részleteit.^{17./} "Ez az egyezmény azokra a személyekre vonatkozik, akik a demarkációs vonal egyik oldalán laknak és a másik oldalon fekvő földingatlanoknak művelői, bérleti vagy tulajdonosai, feltéve, hogy ezeknek a földingatlanoknak a demarkációs vonalhoz legközelebb eső részei, attól legfeljebb 20 km távolságra vannak." "Kiterjed ezen egyezmény mindazon köz- és magántisztviselőkre, ipari munkásokra, akiket életfenntartásuk és hivatásuk a tulsó oldalra utal. Az egyezmény értelmében a jogosult személyeknek módjában áll a járattal ellátott állatokat, járműveket, szerszámokat, gazdasági felszereléseket, valamint egy heti élelmet magukkal vinni. A monopólium tárgyát kivéve mindennemű termény szabadon átszállítható, csupán a szükséges vetőmag hagyandó vissza." stb... stb...

A szerb megszálló hatóságoknak szándékában állott átszervezni a városi földek bérleti viszonyait is. 1919. februárjától, amikor Ujszegedet állandó megszállásra kezdték berendez-

---

16. SZÁL. Polgármesteri iratok 5.962/1920.

17. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.896/1920.

ni és a városrészt községesítették,^{18./} tervet dolgoztak ki arra vonatkozólag, hogy a városi bérföldeket holdanként 150 szerb koronáért bérbeadják az ujszegedi szegényeknek, illetve a fentmaradó földekből a szőregi szegények részesednének.^{19./} /2 tagu család részére 2 holdat, 4 tagu után 3, 6 tagu után 4 holdat, azon felül pedig 10-12 holdat terveztek./ A kivitelezés érdekében a várostól meg is kérték a hiteles katasztert is.

A burzsoá megszálló csapatoknak a dolgozó néppel szembeni magatartását a győzők fölényéből eredő erőszakos módszereken túl a Tanácsköztársaság és a kommunisták elleni gyűlölet érzetése jellemezte. Mindezek a vonások minden megszálló csapatban közősek voltak. Különbség közöttük legfeljebb csak modorban volt. A franciák simább, udvariasabb, a szerbek, románok erőszakosabb módszerekkel éltek.

Az ellenforradalmi uralkodó osztály az első pillanattól kezdve nagyon hálás a francia megszállóknak, hiszen már a Tanácsköztársaság ideje alatti hatalomrajutását kizárólag nekik köszönhette. Kelemen Béla kerületi kormánybiztos a francia városkormányzónak írt levelében nyíltan ki is jelenti: "Mi különösen hálásak vagyunk tábornok urnak, hogy az Ön parancsnoksága alatt álló francia sereg városunkban megóvta az élet- és vagyonbiztonságot."^{20./} Siet ezt az érzését a polgármester is kifejezésre juttatni amikor hangsúlyozza hogy: "A város közönsége nevében hálás köszönetemet fejezem ki a nagy francia nemzet és annak vitéz hadserege előtt, hogy ezt a nagy magyar várost a bolsevista rémuralomtól megmentette."^{21./} Az ítélőtábla elnöke még tovább fűzi a hála gondolatmenetét: "Mint a Szegeden székelő bíróságok feje, hálás köszönetet mondok a franciáknak azért, hogy mint szegedi bírák büszkén hivatkozhatunk arra, hogy a tanácsköztársaság felforgató rendelkezéseit soha egy pillanatig törvénynek tekinteni és alkalmazni nem voltunk kénytelenek."^{22./}

---

18. SZÁL. Polgármesteri iratok 8.368/1919.

19. SZÁL. Polgármesteri iratok 9.974/1920.

20. Kiss-Tonelli-Szigethy: Szeged 1927. 91. l.

21. SZÁL. Polgármesteri iratok 8.683/1919.

22. Kiss-Tonelli-Szigethy id.m. 92. l.

A franciák udvarias hangja azonban csak külszin. Azonnal leplezetlen gyűlöletbe csap át, amikor a kommunistákról van szó. Így a városkormányzó a simamodoru parancsaiban sem szerepelnek másként a bolsevisták mint: "álruhás rablók".^{23./} Csak a szociáldemokrata párt kap amnesztiát, akinek megalkuvó reformista vonala megfelelt a nyugati demokrácia feltételeinek. Az 1920-as választások előtt a városkormányzó felhívása szerint: "A bolsevistáktól eltekintve - akik voltaképpen nem mások, mint álruhás rablók - minden egyes pártnak, a szociáldemokratáktól a reakció legizsóbb hiveiig, joga és kötelessége hogy a haza újjáépítéséhez a maga munkájával hozzájáruljon."^{24./}

Az osztálybékére való törekvés volt az a közös platform, amin a szociáldemokraták és a franciák politikai törekvéseikben találkoztak. De Tournadre tábornok városkormányzó előbb említett rendeletében az osztályellentétek szitálásának veszélyéről beszél. Szerinte: "Az egyes társadalmi osztályok, fajok és vallásfelekezeteknek folytonos egymásra uszítása által nem érhető el az a közös egyetértés, mely a szerencsétlen hazát ismét talpra állítani képes." Ezért élveztek a szociáldemokraták bizonyos fokú védelmet a franciák által. Talán ezen a ponton mérhető le némi előnye a franciák jelenlétének, mert a munkásosztálytól bizonyos mértékben elhárították, illetve letompították az ellenforradalom kezdeti vad terrorját és a tiszti különítmények kegyetlenkedéseit. Erről panaszkodik az említett monográfia írója, amikor kijelenti, hogy: "akkor alakult meg eleinte titokban a nemzeti hadsereg, sok menekült magyar tiszt kapott otthont a városban, s ha néha összeütközésbe kerültek tüntető, magukat a franciák védelmében tulontul otthonosnak érző szociálistákkal, nem a tisztek kaptak elégtételt, sőt közülök többeket ki is utasítottak Szegedről a franciák."^{25./}

A francia katonák bánásmódja a lakossággal már látszatra

---

23. Id. m. 85. lap.

24. U.ott.

25. Id. m. 108. lap.

sem"udvarias". Sok hatalmi visszaélésről érkezik jelentés a polgármesterhez, aki sokszor kényszerül a francia parancsnokságnál panaszt emelni "a francia katonaságnak a közönséggel, de különösen a nőkkel szemben annyira ildomtalan, mondhatni brutális magaviselete ellen, ami már szerinte "az erkölcsi tekintetből súlyos kifogás alá esik."^{26.}/ Ezért kénytelen még az uralkodó osztály szájaíze szerint megírt fenti monográfia is megjegyezni a franciákról, hogy: "minden udvariaságuk mellett is sok volt bennük a győzők fölényéből, hatalmaskodásából."^{27.}/

A burzsoá szerb és román megszálló csapatok erőszakos rekvirálásokkal és a termények városba szállításának megakadályozásával súlyosbitották a környék népének, elsősorban a parasztságnak a helyzetét. A gyalai rét 300 bérlője járt a polgármesternél, panaszolván, hogy terményeik beszállítását a városba akadályozzák az ottani szerb katonák.^{28.} A polgármester átiratában szintén arról tesz említést, hogy a Röske alatt fekvő Bodoni-réten, ahol a város kiterjedt kertgazdasága és baromfi telepe van, a szerbek megszállásuk óta megakadályozzák az élelmiszer behozatalát, noha innen látják el a városi szegényházat, menhelyet, árvaházat és kórházat zöldségfélékkel.^{29.}/ A város rendőrsége jelentése szerint a naponként Belgrád felől érkező gőzhajó utasait a szerb határőrség átvizsgálja és a náluk talált élelmiszer jó részét lefoglalják, illetve elkobozzák.^{30.}

A felsőtanyaiak 1919. november 7-i tömeges aláírásu beadványukban a Felsőtanya-Gajgonya közelében tartózkodó román őrség visszaéléseit sérelmezik a polgármesternél. "Naponként hordják el - írják - az amugy is kevés élelmiszereinket, tojást, zsirt, szalonnát, aprójószágot, takarmányféléket és gabonát. Még az utóbbiból vetőmagot sem hagynak. A dolgainkat sem

---

26. SZÁL. Polgármesteri iratok 7.594/1919.

27. Id.mű 107. lap. SZÁL. Polgármesteri iratok 7.192/1919.

28. SZÁL. Polgármesteri iratok 9.328/1919.

29. SZÁL. Polgármesteri iratok 9.202/1919.

30. SZÁL. Polgármesteri iratok 7.820/1919.

végezhetjük rendesen, mivel folyton elhajtják kocsijainkat, a rekvirált dolgokat tartózkodási helyükre hordani. Elhordják disznóinkat, marháinkat, juhainkat, és pénzt kérnek. Ők a rekvirált dolgokért csak nagyritkán fizetnek csekély árat. Véd-telen nőkre erőszakkal támadnak, ablakaikat betörik, így óhaj-tanak lakásaikba bejutni, miért is azok az illetők kénytelenek lakásaikat elhagyni, bujdosva élni. Tehát sem vagyon, sem sze-mélyi biztonságunk nincs."^{31./} Azt kérik, hogy mentsék meg őket ettől a garázdálkodástól és hogy Felsőtanya Szegeddel szabadon közlekedhessen.^{32./}

Az őrszeszéki kapitányság parasztsága is csatlakozik ehhez a kéréshez, mert mint írják: "Kérjük a nagyságos Polgármester urat, hogy a Szegedre vezető utat tegye szabaddá előttünk, mert a román őrség csak 80-100 koronáért enged bennünket utainkra Szeged felé és áruinktól bennünket megfosztanak."^{33./}

A Szeged környékén uralkodó tarthatatlan viszonyok okoz-ta élelmiszerhiány és drágaság arra kényszerített sok család-apát, hogy az őrsegeken keresztül átmenjen Tiszántulra élelmi-szerért az éhhalál előtt álló családja részére. A tét igen nagy volt, sokszor az életük, mert az őrség kimélet nélkül agyonlöt-te a demarkációs vonalon átjutni akaró egyéneket, ha azokat ész-revette. Erre a szomorú sorsra jutottak - hogy néhány esetet em-lítsünk - Belovai Imre algyői mezei munkás,^{34./} mert 1920.február-jában élelmiszert akart áthozni családjának a Maroson, Vida Jó-zsef,^{35./} aki 1920. júniusában tojást hozott át a Tiszán, avagy Farkas Sándor borbélymester,^{36./} aki 1921. májusában át akart hoz-ni a Maroson hat vasutast, akiket állásukból elbocsájtottak s minden keresetüktől megfosztva Szegedre akartak jönni.

Igy néz ki néhány vonással konturjaiban megrajzolva az an-tant intervenciós hadseregek szegedi megszállásának képe. Felül a burzsoá megszálló csapatok szuronyaival oltalmazott "hálás"

---

31. SZÁL. Polgármesteri iratok 2.316/1920.

32. U. ott.

33. U.ott.

34. A Munka 1920. II. 8.

35. A Munka 1920. VI. 11.

36. SZÁL. Polgármesteri iratok 5414/1921.

ellenforradalmi uralkodó osztály, alól a megszállás árát drágán fizető dolgozók tömege, akiket a tőke és a megszállók fegyvereire támaszkodó ellenforradalom most kétszeresen elnyomott. Ennek érdekében az uralkodó osztálynak egyelőre nincs is sürgősebb dolga, mint a régi elnyomó közigazgatási szervezet ujjáélesztése, amire hamarosan sor is kerül.

2.

A régi népelnyomó közigazgatási apparátus ujjáéledése

/A francia városkormányzói jogkör kibontakozása. A kormány-biztos-főispáni kinevezés. A régi Törvényhatósági Bizottság összehívása. Elnyomó karhatalmi szervek: "nemzeti hadsereg", csendőrség-rendőrség szervezése./

A Szegedet megszálló francia katonaság számára akár élelmezés, akár biztonság tekintetében egy pillanatra sem voltak közömbösek a város politikai viszonyai. Tarthatatlan ellentmondás volt ugyanis az a körülmény, hogy az antant burzsoa csapatok által megszállt városban a közhatalmat a proletárdiktatura kikiáltása után annak végrehajtó szerve a szegedi direktórium gyakorolta. A Tanácsköztársaság Vöröshadseregének a megszállási vonala pedig a várostól mindössze néhány kilométerre húzódott. A franciáknak tehát létérdekük volt a politikai és a közigazgatási életbe való beavatkozás. Ez meg is kezdődött, amikor Betrix ezredes az akkori katonai parancsnok a direktóriumot egyheti működése után kiutasította a városból és ettől kezdve magát városkormányzónak nevezte és az összes hatóságot ellenőrzése alá vonta. Ettől kezdve a mindenkori városkormányzó fő törekvése az volt, hogy: "a pártok izgatottságát lecsillapítsa, a zavargásokat megakadályozza...és hogy / - talán legfőképpen - / Szegedet a bolsevizmussal szemben megvédje."^{37./}

"A pártok izgatottságának lecsillapítása", avagy másnéven az osztálybéke megteremtése érdekében a városkormányzóknak fel kellett lépniük a tőkéseknek munkások ellen elkezdett azonnali támadásával szemben. De Tournadre 1919.szeptember 4-én kiadott

rendeletében a rend felbomlásának veszélyére figyelmezteti a burzsoáziát és súlyosan elítéli az egyes munkaadók ilyenirányu eljárását.

"Több oldalról érkezett már panasz a tábornok-kormányzóhoz - hangzik a rendelet - egyes munkaadók eljárását illetőleg, akik a helyreállt rendet arra akarják felhasználni, hogy a munkásosztály érdekeit sértsék. /Igy például: az egyik gyár elbocsájtja összes alkalmazottjait, a másik gyár viszont arra kényszeríti munkásait, hogy a szakszervezetekből kilépjenek./ Ez az eljárás súlyosan elítélendő, most inkább mint valaha szükséges az osztályok közötti egyetértés, hogy a rend fel ne boruljon.

A munkaadóknak be kell látniok, hogy az idő nem alkalmas arra, hogy a munkanélküliek így is tetemes számát még növeljék. Ellenkezőleg arra kell törekedniök, hogy megtartsák összes munkásaikat, sorsukon enyhítsenek, bármily nehézségekkel kell is a jelenben megküzdenniök. Szenteljék e célnak a multban szerzett és a jövőben remélhető javaiknak egy részét. Minden esetre tartózkodniok kell minden kihívástól, minden erőszakos intézkedéstől, minden jogtalanságtól."^{38./}

A politikai ellenőrzés érdekében a városkormányzó cenzura alá vette a lapokat, és mint már láttuk, szigoru ellenőrzést gyakorolt a táviró és távbeszélő szolgálat felett. Tilos volt minden politikai célzatu hiranyag továbbítása. 1919. julius 29-én Rondenay ezredes "kivétel nélkül megtilt minden összejövételt, melynek megtartására az engedély nem tőle lett előzőleg kieszközölve. Minden nem engedélyezett összejövételt szét kell oszlatni a városi rendőrség által. A rendezők letartóztatandók és elítélendők."^{39./}

A franciák a direktórium felszámolásával egyidőben megkezdtek a régi népelnyomó közigazgatási apparátus ujjáélesztését. Betrix ezredes rendelkezésére Dettre János kormánybiztos főispán és Somogyi Szilveszter polgármester újra elfoglalták hivatalukat.^{40./}

A két kormánybiztos, Dobay Gyula és Vasek Ernő tevékenysé-

---

38. Délmagyarország, 1919. IX. 5.

39. SZÁL. Polgármesteri iratok 8.219/1919.

40. Kiss-Tonelli-Szigethy id.m. 83. lap.

ge főleg a "kommunista fegyelmi ügyek" kivizsgálásában és a tisztviselők igazoltatásában merült ki. Igazolóbizottságok felállításáról de Tournadre tábornok még 1919. szeptember 16-án kiadott rendelete intézkedik. Indokai: "Hogy 1. egyes szegedi csoportok kétségtelenül összeköttetésben álltak a kommunista kormánnyal, bár ennek hatásköre a városra egyáltalán nem terjedt ki... 2. egyesek olyan cselekedeteket követtek el, amelyeknek megtorlása már a hivatalnokok, alkalmazottak és munkások többsége érdekében is kívánatos... 3. a kihágások megvizsgálásának elhalasztása nehézségekbe ütköznék, 4. viszont szükséges, hogy a hivatalnokok, alkalmazottak és munkások fedezve legyenek a tulzott ellenforradalmi irányzatokkal szemben.". ^{41./} Ezek után körülírja a bizottságok jogkörét és intézkedik a véleményezett jegyzőkönyveknek a városkormányzóhoz döntés vegetti felterjesztéséről. Ezek alapján Dobay Gyulának - akit az Ábrahám kormány nevezett ki és aki "esküdt ellenfele, sőt ellensége a szocialistáknak, értve annak szociáldemokrata árnyalatát" - néhány hónapi működése főleg a tisztviselők igazoltatásában és a fegyelmi eljárások megindításában merült ki. Munkájának eredménye számos hivatalvesztés volt. E "tisztogató" tevékenységet folytatta Vasek Ernő, akit a keresztény-szocialista párt tagjaként küldött a belügyminiszter Szegedre. ^{42./}

Nem kis gondot okozott az ellenforradalom számára a törvényhatósági tisztviselők megválasztása és a Törvényhatósági Bizottságnak az összehívása. Az 1914. áprilisában megválasztott közigazgatási tisztviselők 6 éves mandátuma 1920. áprilisában lejárt. A Törvényhatósági Bizottság lenne hivatott a tisztújítás végrehajtására, de ennek az összehívása, főleg a régi összetétele nem jelentene eléggé megnyugtató bázist az ellenforradalom vadul szélsőséges fasiszta törekvéseinek. Ezeket az aggályokat nyíltan fel is tárja Vasek kormánybiztos 1920. március 20-án a belügyminiszterhez küldött feliratában, amikor kijelenti: "A szegedi Törvényhatósági Bizottság - eltekintve attól, hogy

---

41. Kiss-Tonelli-Szigethy id.m.106. 1

42. Id. m. 107. lap.

a választott tagjai közül a felének 3 éves megbízatása már lejárt - alkotó egyéneinek tulnyomó szabadkőműves és zsidó viri-tista voltára figyelemmel a mai keresztény és nemzeti szellemű irányzatnak teljesen megbizhatatlan, sőt egyenesen veszélyes, miért is semmi esetre sem lehet esztendőkre kiható erővel döntésre jogosult testület.^{43./}

V_asek nem is szándékozik a Bizottságot összehívni, mert - mint írja: "a régi egybehívását - bár annak szükségességét magam is átláttam - különös sürgősség és végső kényszerűség hiányában mindezideig mellőztem és a jövőig mellőzni is fogom..." Arra kéri a belügyminisztert, hogy rendeletileg hosszabbítsa meg a megválasztott közigazgatási tisztviselőknek megbízatását mindaddig: "amíg az új községi választási jog alapján egybehívott és egybegyűlt szegedi Törvényhatósági Bizottság e választásokat meg nem ejti."^{44./} Ez be is következett az 1920. évi VII. törvénycikk rendelkezései folytán.

A Törvényhatósági Bizottság a régi összetételében mégis összeült 1920. június 23-án. Összetételének fokozatos felfrissítése mellett döntöttek a polgármester javaslata alapján. A "nagy érdeklődésre" való tekintettel és a közhangulat kedvezőtlen volta miatt a főispán belépőjegyek kiállítását javasolja, valamint: "a m. kir. államrendőrség Szeged városi főkapitányságát pedig aziránt megkeresni, hogy az ajtók elé - meghatározott kötelességgel - rendőri közegek rendeltessenek ki."^{45./}

Igy keltették életre újra a régi népelnyomó közigazgatási apparátus csucszervezetét a maga elavult, korhadt mivoltában, amelyet pedig már a forradalmak mint anakronizmust elsöpörtek. És hogy valóban történelmi igazságszolgáltatás volt az elsőprése, igazolja az a kölcsönös bizalmatlanság, amelynek szférájában újra életre keltették. Bizalmatlan volt vele szemben maga az ellenforradalmi kormányzat - láttuk V_asek feliratából - amely vad szélsőségességének bizonytalan bázisát érzi a Bizottság régi, tulnyomóan "szabadkőműves" összetételében.

---

43. SZÁL. Főispáni iratok. 280/1920.

44. U.ott.

45. SZÁL. Polgármesteri iratok 6.380/1920.

Méginkább bizalmatlanul, sőt egyenesen ellenszenvesen áll vele szemben a munkásosztály, amely még a nemrég lezajlott forradalmak talaján állva életre keltett bebalzsamozott mumiát lát benne. Összehívásának hirülvételét a Munka így kommentálja: "Nem tehetünk róla, de úgy fogadjuk ezt a bejelentést, mintha a bebalzsamozott mumiákra akarnák rákényszeríteni, mutassák meg, hogy nem hiába balzsamozták be őket, mert ha kell, "élni is tudnak."^{46./}

Az újra elnyomott dolgozó népnek indokolt borulátását fogalmazza meg a lap - az erősen kicenzurázott soraival - amikor felveti a jogos kérdést, hogy vajon alkalmas ellenőrző szerv lesz-e az a közgyűlés most, amely annak idején sem felelt meg hivatásának? "Mi veszedelmet látunk abban - hangzik a vélemény - ha a tanács szerintünk helytelen és antiszociális intézkedéseit, amit eddig saját felelősségére vitt végbe esetleg fedezni fogja a közgyűlés. A régi törvényhatósági bizottságról ugyanis mi föltesszük, hogy nem fog ezekben a kérdésekben a korszerű követelményekhez alkalmazkodni...és bizony a közgyűlés ellenőrzése voltaképpen szankcionálni fogja azokat az intézkedéseket, amelyek a mi véleményünk szerint elítélendők és kárhóztatandók, mert ellenkeznek a modern nagy koncepcióju és a lakosság érdekeivel számottevő városi politikával."^{47./}

Hogy a munkásosztály borulátása mennyire nem volt alaptalan, azt igazolják a közgyűlések határozatai az elkövetkező években. Ezek a határozatok valóban nem voltak mások, mint egyrészt a háziurak vagy munkaadók védelmének, másrészt a város politikájára jellemző antiszociális intézkedéseknek törvényesítése.

A népelnyomó apparátus újjáteremtésének első feladatai között szerepelt a karhatalmi szervek létrehozása. A Károlyi Gyula-féle kormány szegedi újjáalakulásakor annak főgondját képezte a katonai erő megszervezése. Sajnos így lett városunk szomorú történelmi színtere a hirheft emlékü "nemzeti hadsereg" megalakulásának és elindulásának. A toborzás a francia és szerb kormányokkal történő alkudozások, huzavona és a munkásosztály gyűlölete közepette folyt. Az ellenforradalom szélsőséges elemei, politikusok, tisztviselők, katonatisztek nagy számmal özönlöttek Sze-

---

46. A Munka 1920. VI. 17.

47. U. o.

gedre.^{48.}/ Ebből a hadseregből a szervezett munkásokat kizárták. Ezt a fővezérség sorozási utasítása egyenesen előírja. "A besorozott parasztokat és értelmiségieket is kétszeresen megrostálták. Az ellenforradalom csak ilyen megrostált hadsereggel végezhette el népgyilkos munkáját és válthatta le a román megszálló csapatokat."^{49.}/

Az ellenforradalmi hadsereg toborzásáról, szervezéséről, ill. kivonulásáról képet adni nem célunk. Témakörünk Horthy 1919. augusztus 9-i kivonulása után ittmaradt helyőrségi létszámra, ill. vele kapcsolatban a lakosság hangulatára szorítunk. Horthy hirhadt különítményeinek Dunántulra történő elvonulása után Szeged továbbra is a legnagyobb helyőrséggel rendelkezett. Erre utal a Szegedi Katonai Kerületi Parancsnokság 1919. december 25-i átirata a főispánhoz, amely szerint: "Szegeden a nemzeti hadseregnek egy meglehetősen nagy része úgy mint egy gyalogezred 1700 fő létszámmal, egy huszárosztály kb. 400 fő létszámmal, egy tüzérosztály 3 úteggel, egy árkász zászlóalj, egy repülőszázad, három csendőrtartalék zászlóalj és egy tiszti karhatalmi század van összesen kb. 4000 fő létszámmal. Szeged helyőrsége az országban ma a legnagyobb."^{50.}/ E szerint tehát a város népelnyomó apparátusának legszámottevőbb karhatalmi ereje a nemzeti hadsereg helyőrsége volt.

Érezte ezt a dolgozó nép és hogy érzelmeinek hangot adott ahol tehetett, erről tanuskodnak azok a törvényszéki perek, és kiszabott börtönbüntetések, amik ezekből a megnyilatkozásokból származtak. Így hat hónapi börtönre ítélte a Szegedi Törvényszék Bezdán Sándor 19 éves asztalossegédet: "mert 1919. december 19-én Bokor András szakaszvezető és Lehoczki Jenő gyalogos katona és a járókelők jelenlétében azt a kijelentést tette, hogy "ugyis addig virit a nemzeti hadsereg, míg a vörösök újra élednek" ..ezzel a polgári és katonai osztályt háboru idején egymás ellen gyűlöletre izgatta."^{51.} Súlyosbító körülménynek tudja be a vádirat azt, hogy: "a vádlott a kijelentést az utcán, tehát nyilvánosan két egyén előtt használta, azt a járókelők meghallgatták oly kö-

---

48. Kiss-Tonelli-Szigethy: id.m. 113. 1.

49. Nemes Dezső: Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon /1919-1921/ 30. 1.

50. SZÁL. Főispáni iratok 2/1920.

51. SZÁL. Polgármesteri iratok 1781/1920.

rülmények között tette tehát meg kijelentését, hogy az ott összeverődött emberek gyülekezeti jellege is megállapítható."

Az ügyészi vádirat kénytelen a továbbiakban nyíltan beismerni a lakosság nyílt ellenszenvét a nemzeti hadsereggel szemben, amikor kitér az összeverődött emberek gyülekezetének érzelmi jellemzésére. "A vádlott ezen kijelentése - hangzik a vádirat - a maga összefüggésében nemcsak alkalmas arra, hogy a kommunista érzelmi polgárságot a katonaság, jelesül a nemzeti hadsereg ellen izgassa, de arra is, hogy komoly veszedelmet idézzon fel különösen Szegeden, hol a nagyobb számmal található kommunista érzelmiük a nemzeti hadsereg ellen fokozottabb ellenszenvvel viseltetnek."^{52./}

A nemzeti hadsereg mellett a csendőrség és rendőrség létszámalakulása is jelentős. A csendőrség számarányára fényt derít a Szeged Csendőrkerületi Parancsnokság átirata a kormánybiztoshoz 1920. február 12-én, amiben bejelenti, hogy miután a csendőrség élelmi és egyéb szükségletének hadügyi készletéből való további fedezése lehetetlenné vált, kéri, hogy Szegeden tartózkodó 600-700 főnyi csendőrség élelmét és egyéb cikkeket az illetékes beszerzési forrásoktól utaljanak ki.^{53./}

A városi rendőrséget 1919. november 15-től államosították, ill. átszervezték, miután sorait megtisztították azon elemektől, akik: "a városi külterületén a vörös uralom vezetőinek szolgálataikat felajánlották". Így elsősorban "Dreyer József rendőrkapitány vezette 10 tagból álló rendőrkülönítményt; akik politikailag megbízhatatlanoknak mutatkoztak."^{54./}

A rendőrség államosítása következtében Szeged rendőrkerületi főkapitányság székhellyé lett, a déli megyék hatáskörével. Az őrszemélyzet létszáma 1920. végén 1138, 1921-ben 1334, 1922-ben 1125 volt. A főkapitányság keretébe tartozó szegedi rendőrkapitányság létszáma 300-350 között mozgott.^{55./} A kapitány évi jelentései alapján az állami és társadalmi rend ellen elkövetett bűntettek és vétségek száma 1920-ban 64, 1921-ben 30, 1922-ben 31, 1923-ban 12, 1924-ben 3, 1925-ben 13, 1926-ban pedig 7 volt.^{56./}

52. SZÁL. Polgármesteri iratok 1781/1920.

53. SZÁL. Főispáni iratok 140/1920.

54. SZÁL. Polgármesteri iratok 9219/1919.

55. Kiss-Tonelli-Szigethy id. m. 347. l.

56. U.ott.

Az ellenséges megszállás és az ellenforradalmi terror mellett a dolgozó nép nyomorának legfőbb oka a város iparának és mezőgazdaságának válságos helyzete volt.

3.

Szeged iparának helyzete a történeti körülmények változása folytán

/Az üzemek óriási nyersanyag és tüzelőanyag hiánya. A kendergyárak, malmok és szalámigyárak válságos helyzete. A kisipar helyzete. A pangás okai: súlyos nyersanyaghiány, hatósági üzemek konkurenciája./

Szeged iparának sajátos helyzetét az országos viszonyokból kiindulva fudjuk csak érzékeltetni. Az első világháború után Magyarország iparának strukturája megváltozott. A területváltás még jobban kiélezte a háború előtti magyar ipar összetételének két legfontosabb jellegzetességét: az élelmezési ipar túlsúlyát, a többi iparágakon belül pedig a vas- és fémipar és a gépgyártás viszonylag magas arányszámát.^{57./}

A leggyorsabban fejlődő iparág a textilipar volt. Az osztrák és a cseh ipar nyomasztó versenyétől megszabadult textilipar fejlődését előmozdította a kormány "iparosítási politikája", amely az 1924-ig még fenntartott behozatali tilalmakban, azután pedig a fokozott vámvédelemben, valamint a különböző adó- és egyéb kedvezményekben nyilvánult meg. A fonóorsók száma 1921-29 között több mint 4,5-szeresére nőtt, a fonógépeké majdnem megháromszorozódott. Hasonlóan gyorsan fejlődött a bőripar és az önálló vámrendszer és a protekcionista politika által biztosított magas árak védelme alatt. Az élelmiszeripar nem tudta a termelését a háború előtti színvonalra fokozni. Így a malomipar őrlőkapacitásának mintegy 50 %-a maradt az új határokon belül. A malomipar helyzetét főleg Ausztria és Csehszlovákia lisztbeviteli korlátozásai és magas lisztvámjai tették súlyossá. Ezek miatt a magyar liszt kivitel csökkent. A cukor-, sör- és szeszgyártás, az élelmiszeriparnak szintén azok az ágai, amelyek az első világháború előtt virágoztak, a huszas évek alatt pedig katasztrófálisan visszafejlődtek.

---

57. Az országos ipar jellemzését lásd: Inoze Miklós: Az 1929-33. évi világgazdasági válság hatása Magyarországon. 14-25. lap.

Az első világháboru utáni helyzet Szeged iparát strukturálisan nem változtatta meg, mert az továbbra is tulnyomóan kis- és kézműipari jellegű maradt.^{58./} Ennek okai részben a gazdasági és földrajzi tényezők /szén és egyéb energiaforrásoktól távol esik/ részben az eddigi kormányok helytelen iparfejlesztési politikája voltak. A nagyipar fejlődésének, mindezeken túl még egy sajátos akadály állt útjában, ami erősen éreztette hatását a gazdasági életben, ez pedig az állandó munkaerő tartalék hiánya volt. Ugyanis az iparban alkalmazott munkásság nagy része - főleg a női munkások - nem érezték magukat teljes mértékben az iparhoz kötöttek, hanem azt csak kiegészítőnek tekintették a téli hónapokra és amint a földeken a tavaszi munka megkezdődött, a mezőgazdaságban kerestek foglalkoztatást. A munkásoknak az ipar és mezőgazdaság között történő fluktuálása főleg a női munkaerővel dolgoztató kender-, gyufa- és kefégyáraknak volt nehéz problémájuk.^{59./}

Gyáriparban a munkaerő-koncentráció nagyon kedvezőtlen. Az 1920-as statisztikai adatok szerint az iparban foglalkoztatottak összes száma 26,915 /ez a lakosság 22,6 %-a, ezzel szemben őstermeléssel 36,1 % foglalkozik/. Ipari kereső mindössze 14,142, a többi eltartott.^{60./} Méginkább összezsugorodik ez a szám, ha csak a gyári munkásokat vesszük alapul. A huszas évek 60 gyárüzemében kb. 5.500-ra tehető a foglalkoztatott munkások száma.^{61./} A döntő tulsúly tehát a kis-, illetve a kézműiparra esik.

Ez a jelleg a háboru után semmit nem változott. A város ipari karakterére jellemző könnyűipari ágak, mint a kenderfeldolgozómalom- és husfeldolgozó iparok továbbra is dominálnak. Viszont a háboru utáni gazdasági válságot és pangást erősen élezte a piacot és nyersanyagforrást jelentő bácskai területek katonai megszállása, majd a lecsatolása. Ez szinte bénítólag hatott a város üzemeire, amelyek óriási nyersanyag és tüzelőanyag hiánnyal küszködtek. Így a szegedi gyárak és vállalatok nagy része már 1918.

---

58. Kiss-Tonelli-Szigethy: id. m. 198. lap.

59. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924.évi jelentése 70. lap.

60. Magyar Statisztikai Közlemények. 1920.évi népszámlálás II.r. 19-20. oldal.

61. Kiss-Tonelli-Szigethy: id. m. 204. lap.

novemberében szénhiány miatt kénytelen volt beszüntetni az üzemet, amelyen csak az 1919. májusában megalakult Szegedi Szénbeszerző Szindikátus tudott nagy erőfeszítésekkel enyhíteni.^{62./}

Az óriási tüzelő- és nyersanyaghiány hogy mennyire bénítólag hatott a város gazdasági életére, mutatja az a tény, hogy az 1920. év közepén még 12 ipari üzem nem működött és kb. 30 nagyobb üzem is csak munkásredukcióval tudott üzemelni.^{63./} Így az Első Szegedi Műtrágya és Bnyvgyár, amely békeidőben 4-500 munkást foglalkoztatott, most 15-20 embert tart. A gyár szerint ennek az az oka, hogy nem tudnak megfelelő mennyiségű tüzelőanyagot beszerezni. Vagy ha tudnának is, olyan áron, hogy ez aránytalanul növelné a gyár üzemi költségét. A Back-malomban a háboru előtt 200-250 munkás dolgozott. Most alig alkalmaz 100-120 embert, mert a bácskai területek lecsatolása miatt alig lehet a malmot üzemeltetni a terményhiány miatt. A Lówi, a Milkó és Winkler gőzfűrésztelepeken fahiány miatt szünetel a munka. Tüzelőhiány miatt állnak a téglagyárak és a keramitgyár. A butorgyárban csak néha dolgozik 1-2 munkás. A Soós, a Bugyi, a Keoskeméti és Ferrária vasgyárak alig 10-18 embernek adnak munkaalkalmat. A lehetőségig leredukált üzemmel dolgoztat a Szegedi Kenderfonó és a Winter és a Pollák-féle kefegyárak, a Varga-féle kötélgyár, a Lengyel, a Singer- és Seifmann butorgyár, az Első Szegedi Alföldi Gőzfűrésztelep, valamint az Első Szegedi Cipész- és Csizmadia Szövetkezet, a Szabóipari Szövetkezet és a Szántó-féle paprikamalom.^{64./}

A nyersanyagbeszerző és áruehelyező területeknek elvesztése hosszú évekre kiható stagnálásra kárhóztatta Szeged ipari életét. A város minden jelentős iparágának erőfeszítése arra irányul ebben az időben, hogy új beszerzési anyagforrásokat teremtsen magának az elvesztett régiek helyébe.

Különösen válságos helyzetbe került a háboru után a kenderfeldolgozó ipar, amely Szegeden az országos legnagyobb kenderfonógyárával a Szegedi Kenderfonógyár RT-vel, a Magyar Kender- és Lenipari RT ujszegedi nagy szövőgyárával és számos kisüzemmel van

---

62./ A szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1921.évi jelentése 8.1.

63. A Munka 1920. IX. 26.

64. U.ott.

képviselve. Minthogy a kenderipar hazai nyersanyagának tulnyomó részét, kb. 70 %-át, az országnak legnagyobb kendertermelő vidékéről, Bácsbodrog vármegyéből szerezte be, a háboru után sürgősen új forrásokról kellett gondoskodnia. A Szegedi Kenderfonó például a csongrádmegyei birtokain kezdett nagy mértékben kendertermelni. Ez a körülmény vezetett a királlyági kenderfeldolgozó telepének létesítésére, amely a gyárat félkész áruval látta el.^{65./} A Kender- és Lenipari RT. ujszegedi gyára a szerb megszállás miatt 1921. augusztusáig nem üzemelt. Pedig 800 munkás kenyérének elvesztését jelentette a gyár leállása. A szerb megszállás után sértetlenül visszakerült gyártelep beindítása nehéz feladatok elé állította a gyár vezetőségét a nyersanyag biztosítása szempontjából, amit mindinkább a "bérgazdaság termésfeleslegének" fokozásával biztosított.^{66./} Bármennyire növelték kendergyáraink a hazai kendertermelést, mindezek a nyersanyagszükségletüknek csak kis hányadát, talán 20-25 %-át szolgáltatták. Ezért 1924-ig a kenderkikészítő gyárak, megfelelő készletek hiányában nem tudtak teljes üzemet kifejteni. A szükséglet hiányzó 75-80 %-át a vállalatoknak külföldről, elsősorban Jugoszláviából és részben Olaszországból kellett beszerezniük. Kis részben Németországon át már orosz kender is be tudtak szerezni.^{67./}

A háboru utáni változást erősen megsínylette a malomipar is. Bácskának a háboru előtt Szegedre irányuló és növekvő terményforgalma nagy ösztönzést adott malomiparunk fejlődésének. A helyi sajtó jellemzése szerint: "1914. és az azt megelőző években az ACSEV vonalairól Szegedre befutott gabona és egyéb szállítmányok befogadására már-már kicsinyeknek bizonyultak pályaudvaraink. A hajós társaságok alig voltak képesek ama szállítmányok befogadására elegendő hajóúrt Szegednek átengedni."^{68./} Ez a lüktető terményforgalom éltette háboru előtt a város virágzó malomiparát, a Back Bernát-féle malomóriást és a belső-külső

---

65. A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1921. évi jelentése 27.1.

66. SZÁLY Jutta- és kenderipar dosszié. Igazgatósági közgyűlési jelentések 1921.dec.31.

67. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése 57.lap.

68. Szeged, 1924. III/2.

területek 55 kisebb szegedi malmait. A Back malom, amelynek ór-
ló kapacitása az évi 900.000 q-t is meghaladta, 120 munkást fog-
lalkoztatott, és a felőrölt gabonának több mint 50 %-át Délvidék-
ről kapta, búzából 2-300.000 q-t, a többi terményből 100.000 q-t.
Forgalma a felőrölt gabonából Dunántul, Erdély és felvidék között
oszlott meg.^{69./}

A gabonaforrások elapadása háboru után a malomipar válságát
idézte elő. A Back malom csak 1920. júliusától indul erős üzemi
redukcióval. A malom őrleményeinek eddig ittmaradt fele része
erősen hiányzik Szeged élelmezéséből. A városban kitörő liszt-
inség a malmosokat kezdetben visszaélésekre ösztönözte. Vagy na-
gyon drága pénzért őröltek, vagy túl magas őrlési vámot szedtek.
Visszautasították a város beleszólási jogát a vámgabonához, amit
külön drága pénzért eladtak a tarhonya kikészítőknél vagy más
nyerészkedési célra. felhasználták. Ezeket a visszaéléseket pró-
bálja korlátozni a polgármester 1919. november 8-i rendelete,
amely zár alá veszi a város területén levő összes malmok vám és
egyéb gabona és liszt készletét és az összes tarhonya kikészítő-
k lisztkészletét is. Utasítja a malmokat, hogy csak vámért őrölhet-
nek, ami nem lehet több 15 %-nál.^{70./} A város területén mintegy
13 tarhonyagyártó részére ugyancsak a polgármester azon feltétel-
lel ad mentességet a tarhonyakészítés tilalma alól: "ha a gyár-
tással Szeged ellátására behozott, vagy Szeged területén termelt
buzát, lisztet vagy tojást nem veszik igénybe, így a közellátást
e tekintetben nem nehezítik meg."^{71./}

A területváltozások a malmok őrleőképességének kihasználát-
lanságát megnövelték. A szegedi kamara kerületében fekvő malmok
foglalkoztatása még 1921-ben is nagyon különböző volt, "aszerint,
hogy a Futura kedvezőbb, vagy kedvezőtlenebb módon utalta be az
illető malmokba a nyersterményt felőrlés céljából. Ez azonban
semmiképpen sem történt az őrlési képesség arányában. Mig egyes
malmok őrleőképességüket 25 %-ig bírták kihasználni, addig más
vállalatok őrleőképességüknek csak 5-10 %-ig lettek foglalkoztat-
va."^{72./}

---

69. Banner János: Szeged közgazdasága 1922. 38.1.

70. SZÁL. Polgármesteri iratok 11852/1919.

71. SZÁL. Polgármesteri iratok 10646/1919.

72. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1921.évi jelentése 27.lap.

Ez az állapot nagyon kiélezte a malmok egymásközti versen-gését. A nagymalmosok élén a Back-malom vezérigazgatójával ország-os mozgalmat indítottak, hogy az összes malmok trösztbe tömörül-jenek, vásárolják össze a szabad kereskedelemben a búzát, dolgoz-zák fel és irányítsák a piaci árakat. A cél az volt, hogy - mi-után eddig csak a kisebb malmok dolgoztak és a nagyobbak kényte-lenek voltak anyagihiány miatt üzemeiket beszüntetni - a buza ugy oszoljon meg, hogy a nagy malmok részére is jusson. A tárgyalások 1920. júniusában indultak. A kis malmok viszont nem csatlakoztak a tröszthöz, féltek, hogy a nagy malmok a buza nagyobb részét fog-ják lefoglalni és így a kisebb malmok lesznek kénytelenek üzemei-ket redukálni. 1920. júniusában 11 nagy malom mégis létrehozta a trösztöt, aminek az OMGE is felajánlotta azonnal a támogatását, a kormány pedig a segítségét.^{73./} Hiába tiltakoztak tehát a ki-sebb malmok, a nagytőke mégis keresztülvitte akaratát és megkezd-ték a buza összevásárlását a szabad kereskedelemben. Ez fokozta a liszt drágulását, mert a szállítási költségeket, a feldolgozást, a malom üzembentartását és a tiszta nyereséget szintén a fogyasztóknak kellett megfizetni.

Szeged iparának fő erőssége volt a husfeldolgozó üzemek kö-zül a szalámigyártás. A magyar szalámigyártásnak kb. fele Szeged-re esett, ahol a Pick - és Czinner-féle gyárak mellett 1920-ban alakult az Alföldi Szalámigyár rt., 1921-ben pedig a Magyar Sza-lámigyár rt. és a Jób és Lóránt-féle Szalámigyár. A Pick és Czin-ner-féle szalámigyárak husszükségletüknek nagyobb részét Bánát-ból és Bácskából szerezték be, ami az ország legnagyobb tengeri termelő területe és egyben sertéspiaca volt. De igen jótékony hatással volt ez az ipar a helybeli sertéshizlálásra is. A hábo-ru után sok nehézséggel kellett megküzdeni a szalámigyártásnak. Elsősorban az országos hushiány miatt a közélélezési miniszté-rium a gyártást sokáig nem akarta megengedni. Ez csak az 1920-as téli szezonnal indulhatott, amikor a minisztérium és a gyárak kö-zött megegyezés jött létre. Ennek értelmében a szaláminak feldol-gozható sertésmennyiséget kontingenshez kötötték. 1920-ban évi 50.000 darab volt az engedélyezett, amit 1921-ben 40.000 darabra

---

73. A Munka 1920. VII. 4.

redukáltak, ez kb. 100 vagon készárúnak felelt meg.^{74./} Emellett még kötelezték magukat a gyárak arra, hogy haszonrészesedést fizessenek az államnak, valamint hogy a gyártásnál fennmaradó zsirt a helybeli tisztviselők részére olcsón kiszolgáltassák.

A válság elmélyülését okozta a husárok állandó emelkedése. A husárok nálunk a világpiacon ár fölé emelkedtek. A forgalmi adó beszámításával a sertéshus ára 1923. december végén 12.000 koronára rugott, holott Romániában 5.000 magyar korona /32 lei/ volt a sertéshus ára.^{75./} A husárok nemcsak a termelő jellegű Romániában és Jugoszláviában, hanem még Ausztriában és Csehszlovákiában is alacsonyabbak voltak, mint nálunk. A szalámiiparunk baját még tetézte a kormánynak az az intézkedése, ami szerint az összes Budapestre irányuló élelmiszer küldeményeknél 50 % tarifaredukciót engedélyezett. Ennek következtében a fővárosi szalámigyárak abba a helyzetbe kerültek, hogy még a Szeged természetes körzetébe tartozó helyekről is elszívhatták a gyártáshoz szükséges anyagot a szegedi vállalatok elől. Mindezek következtében a gyárak alig tudtak dolgozni és kapacitásuknak alig 35-40 %-át használták ki.^{76./}

A husipar egy másik fontos üzeme a Szegedi Vágóhid is érzékenyen reagált a területi változásokra. Forgalma a huszas évek elején ijesztően csökkent. Az igazgató tájékoztatása szerint az előző évek forgalma alapján átlagban évi 6.400 db állat került vágásra. 1920. márciusában 927 db, áprilisban 320 volt a vágások száma.^{77./} A csökkenő forgalom oka: egyrészt a pénzhiány, azonkívül a súlyosan nélkülözött állattenyésztő vidékek kiesése. Háború előtt a szegedi hetivásárookra több ezer marhát hajtottak fel, míg a huszas évek elején 25-30 darab a felhajtás.^{78./}

Virágzó iparága volt még Szegednek a gőzfűrészipar. A Tisza és Maros folyói révén az erdélyi és a máramarosi fatermelő vidékekkel élénk összeköttetésben állott Szeged. Az itteni gőzfűrészek

---

74. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1922. évi jelentése 28. lap.

75. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1923. évi jelentése 34. lap.

76. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése 56. lap.

77. Délmagyarország 1920. IV/25.

78. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1922. évi jelentése 29. lap.

dolgozták fel a leusztatott fát nemcsak Szeged, de az egész környék szükségleteinek kielégítésére. 19 fűrésztelep évi termelése mintegy 150.000 q fa 525 millió korona értékben.^{79./} A háború után a tutajozás megszűnt, ami kb. 500 munkást fosztott meg e megélhetéstől. Csak 1922-ben érkeztek meg az első tutajjok újra s szólalt meg a telepek fűrészzeinek sok munkás kenyerét jelentő hangja. Az épületfa üzlet azonban az építkezési pangás miatt nem tudott fellendülni.

Válságos éveket élt át a vasipar is, bár számarányai Szeged hagyományos iparaival szemben eltörpülnek. A gépipar ugyszólván csak a mezőgazdaságra támaszkodhatott, míg az épület-lakatos iparban a legteljesebb pangás uralkodott, nem szólva a vasszerkezeti ágról, melyet azelőtt főleg az állam és a vasutak láttak el munkával, most teljesen leállt. Számottevő építkezés alig van, s ott is a vasszükségletet minimálisra redukálják. Az egyes vasipari üzemek kénytelenek munkáslétszámukat 10 %-ra redukálni.^{80./} A legtöbb jó szakmunkás a határokon túl keresett megélhetést.

Nem kedvezőbb a helyzete a kisiparnak sem. A város önálló iparosainak száma 1926-ban 4356 volt. Ebben a számban bent foglaltatnak az ipartestület kötelékébe tartozó képesített iparosok és a szabad iparok üzöi egyaránt. Az 1920-as Statisztikai Közlemények adata szerint ^{81./} önálló iparos 3,835, házi és népiparral 147 és vándoriparral 21 foglalkozik. Tanoncok száma 2.003 fő. A kisipar is megszenvedte az anyaghiányt, bár létében nem mindig veszélyeztette mint a gyáripart. Hiszen az egyes iparágaknak csekélyebb mértékben volt szükségük nyersanyagra, mert átalakítással, javítással, vagy a felek által rendelkezésre bocsájtott anyagoknak feldolgozásával foglalkoztak. Viszont az építőipar, pékipar, vagy a faipar kisiparosai anyag nélkül még létüket sem tudták biztosítani. Így igen súlyos volt az építőanyaghiány. A polgármester sürgető hangú feliratot küld a kereskedelemügyi miniszterhez 1920. júniusában. E szerint "Szeged építő munkásai munka és kenyér nélkül maradnak, ha mielőbb, egyelőre 18-20 vagon portland cement nem érkezik."^{82./}

---

79. Bauner id. m. 38. lap.

80. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1923.évi jelentése 34.lap.

81. Magyar Statisztikai Közlemények. Az 1920.évi népszámlálás II.19-

82. SZÁL. Polgármesteri iratok 6109/1920.

A liszthiány, különösen a kis pékiparosok körében, szintén nagy nélkülözésnek volt a kutforrása. Elkecseredésük a városi hatóság felé fordult, mert az a nagy pékműhelyeknek utalt ki lisztet. "Sérelmezzük azt - hangzik a Lisztfeldolgozó Iparosok Egyesületének a főispánhoz írt levele 1920. január 20-án - hogy Szegeden összesen 64 sütőmester közül mindössze 6-7 nagyobb sütőmester kap csak örlési és vámlisztet, a többi nem, dacára, hogy ezek a háboru alatt itthonlétük mellett a háborus konjunkturát úgy használták ki, amint csak akarták konkurencia hiányában... Mig a többi kisiparosoknak, kiknek legnagyobb része mint rokka nt katonára jött vissza, a legnagyobb nyomorral és nélkülözéssel kell tengetni életüket. Mig azok ma is hatósági támogatás mellett vagyonosodnak, addig ezek gond közt újból önállósították magukat."⁸³

A munkanélküli faiparosokat a város úgy igyekezett segíteni, hogy a Vetyehátán és a Várostantya körüli erdők nyárfáit elárverezte. Ezeket főként kisiparosok vásárolták meg szerszámnyél és talicska készítésre. "A vásárlók között - hangzik a polgármester jelentése - lelei és tápéi lakók is voltak, de főként szegedi kisiparosok, hogy a munkanélküliség némi enyhítése végett anyaghoz és munkaalkalomhoz jussanak hogy már 2-3 esztendő óta csak fokozódó inségüket enyhítsék."^{84./}

A válságévek alatt a kisipar nemcsak a nyersanyaghiánytól, hanem súlyos adóterhektől is szenvedett. Hiába fordultak a hatóságokhoz mérséklésért, kérésüket mereven elutasították. Így jártak a kis-pékiparosok küldöttségileg a polgármesternél, hogy csökkentse adóterheiket, - vagy ahogyan panaszlevelükben írják: "voltunk a város fejénél életért koldulni." - A válasz ridegen hangzott: "Nem segíthetek, ha az urak bezárják üzleteiket, biztosítom, hogy attól a naptól kezdve leiratom az adójukat."^{85./} A növekvő adóterhek folytán sok kisiparos lemondott az iparigazolványáról. Ez egyébként országos jelenség volt akkor, hogy az ilyen iparosok vagy a közvetítő kiskereskedelemre vetették magukat, vagy pedig kontárkodva, iparigazolvány nélkül folytatták mesterségüket.^{86./} A kontárkodás rendkívüli mértékben elhatalmasodott. A kontárságnak az elszaporodása súlyosan érintette az iparosságot, mert az iparigazolvány nélkül dolgozó és adót nem

83. SZÁL. Polgármesteri iratok 474/1920.

84. SZÁL. Polgármesteri iratok 7772/1920.

85. SZÁL. Polgármesteri iratok 474/1920.

86. SZEGEDI Kereskedelmi és Iparkamara 1921. évi jelentése 25.lap.

fizető kontárokkal a rendes iparosok nem tudták felvenni a versenyt.

A kontárok versenyén kívül az iparosságot erősen nyomta a különböző hatósági üzemeknek a szabadversenye. Ezeknek az üzemeknek a kezdetei Szegeden is, mint a legtöbb városban, a háborus esztendőkre nyulnak vissza, amikor a közszükségleti anyagok beszerzésének a nehézségei, a közellátás kötelezettségei egyenesen rákényszerítették a hatóságokat ilyen üzemek felállítására. Szeged városának is egész sor ilyen hatósági üzeme volt, amelyek szakértő vezetés alatt igen életképeseknek bizonyultak, és éppen ezáltal támasztottak igen erős versenyt az iparosságnak. A hatósági üzemek ellen megindult harcnak a középpontjában a hatósági husüzem és pékműhely állottak. A harc oly elszántan folyt az iparosok részéről, hogy még a kormány elé is felvitték az ügyet. Küzdelmük eredményeire a későbbiekben még visszatérünk.

Szeged ipari helyzete az ellenforradalom első éveiben tehát a mélyponton volt. A teljes gazdasági pangás miatt mind az ipari üzemek, mind a kisipar még a létalapját is nehezen tudta biztosítani a munkásosztálynak. Hasonló válsággal küzdött a mezőgazdaság is.

4.

A város mezőgazdaságának általános képe a háboru után

/Földbirtokmegoszlás aránya. Avult földbérleti rendszer a többtermelés akadályozója. A város mintagazdaságának sikertelen próbálkozásai. Kiskert-bérleti rendszer. A paprikatermelés helyzete ideiglenes visszaesésének okai. Az elhanyagolt utviszonyok a mezőgazdaság hátráltató/tényezői./

A magyar mezőgazdaság általános helyzetét igen súlyossá tette háboru után a tengeren tuli sokkal olcsóbb gabona versenye, ami különösen nehezítette a magyar gabonaexport helyzetét akkor, amikor a Monarchia felbomlásával a vámmal védett régi piacaink jó részét elvesztette.^{87./} Emellett a belsőpiacot lényegesen összezusgorította a lakosság általános szegénysége, különösen pedig a bérből és fizetésből élők életszínvonalának nagymértékű leszorítása.

A mezőgazdasági termelés lényegesen elmaradt a háboru előtti egyébként is alacsony színvonalától. A termésátlagok a stagnálás,

87. Nemes Dezső: A fasiszta rendszer kiépítése és a népnomor Magyarországon. 1956. 82. lap.

egy helyben topogás, sőt a visszafejlődés képét nyujtják. A hat főtermény /buza, rozs, árpa, zab, tengeri, burgonya/ együttes termelése 1924-28 átlagát tekintve 2 %-kal maradt az 1911-15. évi átlag alatt.^{88./} Az állatállomány is erősen csökkent. A háboru alatti leromlás mindenekelőtt a szegényparasztság állatállományát sújtotta. Az állatállományt ért veszteséget igen lassan pótolhatták.

A mezőgazdasági termelés stagnálásának, lappangó krónikus válságának természetesen egyik okozója volt a mezőgazdasági világválság. Ez a válság, mely az első világháboru végétől kezdve krónikusan tartott az 1928. évi rendkívül súlyos, az ipari válsággal összefonódó agrárválság kitöréséig.

A mezőgazdaság e krónikus válsága alól Szeged sem kivétel. A stagnálás gazdasági és társadalmi hatását különösen akkor értjük meg, ha szem előtt tartjuk a város agrárjellegét. A statisztikai adatok szerint az 119.109 fős összlakosságából 1920-ban 42.933 fő őstermeléssel foglalkozik. Ez az össznépeség 36,1 %-a.^{89.}

Sajátos vonásokat mutat a birtokmegoszlásának a képe. Az 1920-as statisztikai adatok alapján:^{90./}

1000 holdon felüli nagybirtokok száma	1
200-1000 hold közötti középbirtokok száma	17
100-200 " " " "	31
50-100 " " kisbirtokok	93
20- 50 " " "	656
10- 20 " " "	1032
5- 10 " " "	1180
1- 5 " " "	1655
1 holdon aluli " "	227

Birtokcsoportok szerint Szeged^{91./}

Kisbirtok		Középbirtok		Nagybirtok		Összesen
Terület	%	Terület	%	Terület	%	kat.hold
71,769	50,6	5,432	3,9	64.574	45,5	141.775

88. Incze Miklós: Id.mű 70. lap.

89. Magyar Statisztikai Közlemények. Az 1920. évi népszámlálás II. 19. lap

90. Magyar Statisztikai Közlemények. 1920. évi népszámlálás III-IV. 232. lap.

91. Magyarország földbirtokosai és földbérlői./Gazdacimtár 1925./8.

Amint a számadatok is mutatják, a birtok megoszlása törpe és kisbirtokosok, valamint a törpe bérlők hazájává tette Szegedet. A város volt az egyetlen nagybirtokos, akinek látjuk tulajdonában van az összes földterület 45,5 %-a, és aki avult földbérleti politikájával fő konzerváló tényezője volt a birtokviszonyoknak. Ugyanis a tulajdonát képező 28.455 kat. hold szántóföldjét, ezenkívül rétjét, szőlőjét és legelőjét a város pár 100 hold kivételével - melyet házi kezelésben tart - kizárólag törpebirtok alakjában hosszulejáratu 10-25 éves bérletben földműveléssel foglalkozó lakosoknak adta ki. A bérletidő lejártával a felújítás földárverésen történik, amin a régi bérlettulajdonos elsőbbségi jogát élvezzi. 1922-ben a bérföldek megoszlása a következő:^{92./}

Bérbirtok 1 holdig	8.145
" 5 "	2.945
" 10 "	4.108
" 10 holdon felül	12

Az összes bérbirtokok száma:
15.210

A fenti bérleti politika a város területén jelentős kisbérlő réteget alakított ki. Miután birtokához a város és a tulajdon birtokkal rendelkező kisparaszti elemek is egyaránt ragaszkodtak, így birtokot szerezni a szegedi határban igen nehéz volt. A birtokviszonyok valósággal megmerevedtek, aminek legfőképpen az őrzője - amit még a későbbiekben példákon látni fogunk - maga a város volt.

A földterület művelési ágak szerinti megoszlásának arányszámai is jól szemléltetik Szeged mezőgazdaságának külterjes jellegét. Így:^{93.}

---

92. Kiss-Tonelli-Szigethy: id. mű 165. lap.

93. Magyarország földbirtokosai és földbérlői /Gazdacimtár 1925/
26. lap.

Erősság	össz.te- rület kat.hold	szántó- föld	kert	szőlő	rét	legelő	erdő	nádas	földadó alá nem eső
00 k.h.birt.	2.980	1744	3	137	589	254	8	14	231
00 " "	1.204	604	2	145	298	132	4	6	13
00 " "	1.248	138	6	64	77	202	326	3	432
0 kh-nál na-	64574	28455	406	2.362	4053	15094	7550	210	6444
és nagy-									
összesen	70006	30941	417	2.708	5017	15682	7888	233	7120
%		44,1%	0,6%	3,9%	7,2%	22,4%	11,3%	0,3%	10,2%

Bár a rendelkezésünkre álló statisztikai adatok a közép- és nagybirtok művelési ágainak megoszlását mutatják, de a számokon keresztül az egész arányai is érzékelhetők. A belterjes szántóföld a birtokok 44,1 %-át adja, ezzel szemben a belterjes művelést, a nagyobb szakértelmet és befektetést igénylő kert és szőlő mindössze 4,5 %.

A város nagybirtokán lévő kisbérletek művelési ágainak arányszámai majdnem azonosak a városi birtok megoszlásával. Így: ^{94./}

Birtokos, föld- neve	össz.te- rület k. hold	szántó- föld	kert	szőlő	rét	legelő	erdő	nádas	földadó alá nem eső
tjv.	64.574	28.455	406	2.362	4053	15.094	7550	210	6.444
bérletek ösz-	48.826	27.236	402	2.354	3653	15.008	-	124	49

A város korszerűtlen külterjes mezőgazdaságának alacsony termelési szintjét bizonyítják a termésátlagok is. Hasonlítsuk össze az 1911/15-ös évek nagyjából békeéveknek számító országos termésátlagát a rendelkezésünkre álló 1923/25-ös évek szegedi átlagaival a fő mezőgazdasági terményeket illetően: ^{95./}

94. Id. mű 96. lap.

95. Országos összehasonlítási adatok lásd Incze id. mű 69. lap.
Szegedi termésátlagok: Magyar Statisztikai Évkönyv 1923. év.
81. lap. 1925. év 83. lap.

A Statisztikai Évkönyv hektár adatait kat. holdakba számítottuk át!

Termények megnevezése	országos átlag	szegedi átlag
	1911/15. évek	1923/25. évek
Buza	7,6 q	7,5 q
Rozs	6,8 "	6,2 q
Árpa	7,8 "	7,6 q
Zab	7,3 "	6,3 q
Tengeri	10,1 "	9,0 q
Burgonya	46,1 "	34,9 q

Az összehasonlításból kiderül, hogy a főbb terményekből a békeévek elmaradt külterjes országos átlagát semmiben nem tudtuk elérni. Sőt a polgármester 1920-ban olyan termésátlagról tesz jelentést, amiszert a feketeföldeken a buza átlaga 5 q, rozsból 4,5 q. A homokföldeken még ennél is kevesebb.^{96.}/ Ennek egyik okát abban látjuk, hogy a város bérföldjein rablógazdálkodás folyik. Mire lejár a bérleti idő, a földek 90 %-a elveszti termőképességét. A város eddigi földbérletpolitikájának e ponton is kibukik az avult, fejlődést visszahuzó következménye.

A bérföldeken folyó rablógazdálkodás veszélyére a "toronyalatt" is rádöbbenek. Ez a kérdés az 1923. augusztus 3-i tanácsülésen is felvetődik a maga figyelmeztető voltában, amikor arról folyik a tanácsi vita, hogy egy a város marostói bérföldjén elterülő 48 holdas bérelt mintagazdaságnak mi legyen a sorsa, mert a bérlő 23 holdnyi területet beruházatlanul hagy /herés-kaszáló- és kalászosnak/. Balog Károly tanácsos védelmére kel a gazdaságnak mondván: "Ez a mintagazdaság sokkal jobban szolgálja a város érdekeit, mintha felparcellázva olyanok kezébe kerülne, akiknek fogalmuk sincs az észszerű gazdálkodáshoz, akik annyira kiuzsorázzák a földet, hogy mire a bérleti idő lejár, elveszti minden termőképességét, minden értékét. A városi bérföldek 90 %-án ilyen rablógazdálkodás folyik, és rohamosan közeledik az az idő, amikor Szeged határában a termésátlag le fog sülyedni a minimum alá, a holdankénti 2 mázsához ahelyett, hogy a 30 Q-hoz közeledne. Ezt a katasztrofális sülyedést mi sem bizonyítja jobban, mint az a botránys körülmény, hogy Szeged városa liszt és gabonaimportra van utalva, ami-

96. SZÁL. Polgármesteri iratok 5640/1920.

kor a határában 140.000 kat. hold termőföld terül el. 140.000 hold termőföld nem terem meg annyi búzát, amennyi 140.000 lakó szükségletét fedezné."^{97.}/

Elhatározták, hogy bizottságot küld ki a tanács a bérleti szerződések betartásának ellenőrzésére. Attól a bérlőtől pedig, aki a szerződés feltételeit nem tartja meg, az a város földjén rablógazdálkodást folytat, ettől kiméretlenül meg kell vonni a bérletet. Mindezen intézkedések persze már nem tudták megmenteni az idejéltmult bérleti rendszert a korszerűtlenség látszatától sem.

Szeged mezőgazdaságának belterjesebbé tétele érdekében a város tett némi erőfeszítést. Földjeiből a bérföldeken kívül több mint ezer holdat "házikezelésben" tartott és ezeken a több helyen kialakított birtoktesteken aféle "mintagazdaságokat" létesített. Elsődleges céljuk e gazdaságoknak a városi üzemek, intézmények és alkalmazottak nyersanyaggal, élelmiszerrel, zöldségfélékkel stb. való ellátása volt. Ezenkívül mint hatósági üzemek, a piaci árak szabályozására lettek volna hivatva. A jó szándék mellett az az utóbbi célkitűzés nem mindig valósulhatott meg.

A legrégebbi létesítmény a bodomréti kertgazdaság. Létét a háborús évek nehéz ellátási viszonyai tették szükségessé. A mintegy 160 katasztrális holdon létesített gazdaságot a háboru után két részre osztották. 60 holdon kizárólag konyhakertészetet rendeztek be, 100 holdon pedig takarmányt termeltek feles művelésben. A konyhakertészetben, amelynek vezetője egy főkertész, 50-75 munkást foglalkoztattak.^{98.}/ Az 1921. május 25-i közgyűlés határozta el a tápei-réti gazdaság létrehozását 550 katasztrális holdon. Ennek a gazdaságnak az volt a célja, hogy ellássa takarmányfélével a város állatállományát.^{99.}/ A gazdasági hivatal felügyelete alatt működő mintagazdaság később ló- és szarvasmarhatenyésztésre lett berendezve, gazdasági épületeit 1922-ben felépítették. Házi kezelés alatt álló földje volt még a városnak Baktóban, 169 hold. Ezen kápos és gabonaféléket termeltek, amit a Széchenyi Szövetség /népfőiskola fenntartására 1921-ben alakult szövetség/ művelt felesben.

97. Szeged, 1923. VIII. 3.

98. Szeged, 1924. III. 23.

99. Szeged, 1921. V. 25.

Balástyán 180 hold volt szintén házi kezelésben takarmánytermesztés céljaira.^{100./}

Ezekkel a mintagazdaságokkal - mint már említettük - nem sikerült minden esetben a piaci terményárakat szabályozni. E gazdaságok sok esetben a szakszerű vezetés hiányában egyrészt nem bizonyultak rentábilisnak, másrészt - ebből adódóan - drágább termények késve érkeztek a piacokra s így legtöbb esetben a piac szabályozta kialakult áraival a gazdaságok árait. Klasszikus példa erre a bodomi kertgazdaság esete. A háboru utáni években a helyi lapok hasábjain mind élesebb hangon tör fel a lakosság elégedetlensége: "Drágább Bodom mint a piac!" A Szeged 1922. július 2-i száma példákön illusztrálja mindezt. Pl. július 1-én a hatósági zöldséges bódé 25 koronáért adta a zöldbabot, holott a piacon megkapták 16-18 koronáért stb., stb. "Minden évben fölhangzik a vád, hogy a bodomi kertgazdaság nem teljesíti föladatát, hogy - mint akármelyik más magánvállalkozás - elsősorban a legnagyobb üzleti haszon elérésére törekszik..."

Végül a tanács vizsgálatot rendelt el. A vizsgálat eredményéről tett jelentés kiábrándító: "A bodomi kertgazdaság botrányosan elhanyagolt állapotban van. A lehetőségek kihasználhatatlanok, mintha az üzemmel nem törődne senki. A termények akkor kerülnek már be a piacra, amikor elvesztették az újdonság jellegüket. Május 5-én hoztak be pl. először salátát, ezzel szemben a kofák és minden modernebb gazdasági felszerelés nélküli termelő kisgazdák már április derekán árulták terményeiket. Hasonlóképpen elkésztett Bodom a zöldborsóval, kalarábéval stb."^{101./} Ennek a hanyag kezelésnek a következménye volt hogy a mult gazdasági évben a kertgazdaság holdankint mindössze 7.000 K tiszta hasznot mutatott csak ki, pedig a 145 holdból 10 hold a lucernás, amelynek kezelése egy fillérbe sem került, és a gazdák 10 q buza évi haszonbért fizettek egy hold heréért. Az akkori buzaárak mellett ennek a tíz hold lucernának az évi jövedelme több mint 2,5 millió korona, ami azt jelenti, hogy a 150 hold "mintagazdaság" ugyyszólván semmit sem jövedelmezett!^{102./}

---

100. Szeged 1924. III. 23.

101. Szeged 1923. VI. 12.

102. U.ott.

Ha egy kissé részletesebben foglalkoztunk Bodom viszonyai-
val, ezt abból a szándékból tettük, hogy ha egy felvillantással
is betekintsünk a városi "mintagazdaságok" kulisszái mögé. A
bemutatott viszonyok csak alátámasztják ezt az állítást, hogy
a város házi kezelésében álló birtokok a jószándék ellenére sem
jelentettek hatásos ösztönző erőt Szeged külterjes gazdasági ar-
culatának átalakítása érdekében.

A többtermelés hátráltató tényezőjeként a mezőgazdaságban
még megemlítjük a nagy vegyszer hiányt, amely különösen a gyü-
mölcsstermelést vetette vissza a háboru utáni években. Amellett,
hogy a szegedi termelők a gyümölcsfa ápolásában és a különféle
betegségek elleni védekezésben még elmaradtak,^{103./} nem rendel-
keztek a legszükségesebb védekező permetező szerekkel sem. A
Szegedi Gazdasági Egyesület 1920. április 6-án átiratában a
gyümölcsösök vészes állapotára figyelmezteti a polgármestert:
"Szegeden a gyümölcsfákon a vértetűjárvány... a fusicladium és
a moniera betegség veszedelmesen terjed... Az utóbbi években
egész elterjedt a rügyfűrő és bimbófűrő bogár. A tavaszi hernyó-
járvány is sokkal jobban pusztít, mint az előző években."^{104./}
Mindezeknek fő oka, hogy a gazdák már évek óta nem tudnak a jár-
ványok ellen védekezni, mert a legszükségesebb vegyszerek és per-
metezőanyagok, petróleum, rézgálic stb. hiányoznak. Hiszen a vi-
lágításra szükséges petróleum minimuma sem áll rendelkezésre, an-
nál kevésbé a permetezésre. Rézgálichoz sem jutnak, mert az álla-
mi kiosztásban kapott rézgálic még a szőlővédelemre is kevés. In-
tézkedésre sürgetik a várostestetén is.^{105./}

Átmeneti intézménye, de egyben érdekes színtöltja még a me-
zőgazdaságnak a város által továbbfejlesztett kiskert-bérleti
rendszer. A lakosság háborus nyomorának enyhítése, zöldség és fő-
zelék-félével való ellátásának megkönnyítése céljából a város
kiskertgazdaságok létrehozását határozta el még a háboru alatt.
Közvetlen a város közelében lévő földjeiből 100-200 négyszögöllel
kis parcellákat hasított ki, amit évi 20 korona bérért évenkénti
felujitással bérbeadott munkásoknak, de főleg tisztviselőknek.
A háboru után a város elhatározta ezeknek a kertgazdaságoknak a

---

103. Kiss-Tonelli-Szigethy id. m. 181.

104. SZÁL. Polgármesteri iratok 3962.

105. U.ott.

fejlesztését.^{106./} Lassan a város minden talpalatnyi területét felparcellázták. Így a várost körülvevő Makkos-erdő területét - ami a háboru alatt kipusztult - 100-200 négyszögöllel kisparcellákon 450 kisbérlő művelte^{107./} főleg tisztviselők, akiket a közvélemény irónikusan "uri parasztoknak" nevezett. Ugyancsak felparcellázták a Mátyás teret, ahol 16-an, majd a Rákóczi teret, ahol 18 tűzoltó és vasuti alkalmazott kaptak évről-évre bérletet.

A bérleti díj háboru után emelkedett, mert a 20 K. városi díjhoz hozzájárult még a "Felebaráti Szövetségnek járó 18 K 50 fillér kötelező tagsági díja és a 18 K 50 fillér csőszdíj, ami összesen 37 K-t tett ki.^{108./} Ennek ellenére az érdeklődés nagyságára vall - ami egyben a népnymor mutatója is - hogy 1920. szeptemberében csak a Makkos-erdő melletti új földosztásnál 1500 igénylő jelent meg. Ezeknek nagy része - mikor nekik föld nem jutott - hangosan fenyegetőzni kezdett.^{109./} A kiskert bérleti rendszer, mint már mondtuk, csak átmeneti intézmény volt. A parcellaosztások a stabilizáció éveiben lassan felszámolódtak. A város mezőgazdaságának jellegét nem módosították, csupán a szegény lakosság nyomorenyhítésének eszközévé váltak.

Nem lenne teljes a mezőgazdaság körvonalainak rajza, ha nem szólnánk a paprikatermelésről. Hiszen a paprika a város legfontosabb kulturnövénye..."igazán Szeged vére, amely közvetlenül vagy közvetve élteti ennek a nagy magyar városnak népét, táplálja gazdasági életét."^{110./} Nem célunk a paprikatermelés részletezése. Ezt a munkát elvégezték már az eddig is szép számban megjelenő értékes szakirodalmi feldolgozások.^{111./} Mi ezt a kérdést csak oly mértékben érintjük, amennyiben a törpebirtokos és kisbérlő parasztság életkörülményeit befolyásolja a paprikatermelés **viszonyai**. Márpedig ezek sokszor döntő tényezők voltak,

---

106. Szeged 1920. IX. 17.

107. Szeged 1924. VII.15.

108. A Munka 1920. X. 5.

109. Szeged 1920. IX. 17.

110. Bálint Sándor: A szegedi paprika 1962. 11. lap.

111. Elsősorban Bálint Sándornak a már említett klasszikusan szép összefoglalására gondolunk, amiben a szegedi paprika hagyományainak, népi világának néprajzi bemutatása mellett tudományos elemzését adja a gazdaságtörténeti és társadalomfejlődési viszonyoknak.

mert ha figyelembe vesszük a birtokelosztást és a nagyobb kategóriákba tartozó birtokok kevés számát, kitűnik, hogy törpebirtokosainknak kevés munkaalkalom kínálkozott más birtoktesteken. Kis birtokokon vagy bérletükön, hogy mégis meg tudtak élni, nagy igénytelenségük mellett főként a paprikának köszönhetőek, amely épp a birtokviszonyok folytán fejlődött ki mint legjövődélmezőbb termelési ág.

A szegedi paprikatermelés ősfészke Alsóváros, illetőleg a belőle kirajzott Rőszke, Szentmihálytelek, továbbá a szegedi tanvilág déli része, Alsóvárosról a szomszédos Feketeszélre és a már átmeneti talaju Domaszékre és Nagyszéksósra kirajzott alsóvárosi kisparaszti örökföldje kisebb részben városi bérlete volt.^{112./}

A paprikával beültetett terület nagysága és a termelésével foglalkozók évenkénti száma aszerint változik, ahogy a megelőző évek terméseredményeinek és értékesítési lehetőségeinek konjunkturális viszonyai alakultak. Számszerű becslés - forrásanyag hiányában - igen nehéz. A polgármesteri jelentések szórványos számadás alapján a vetésterület 3.000 - és 8.000 kat. hold között, a termelők száma pedig 2.200 - és 6.000 között változott. A termelési és értékesítési lehetőségeket befolyásolták az árviszonyok alakulásai és a spanyol paprika mind élesebben kibontakozó versenye.

Az árak alakulását különösen befolyásolta az állami beavatkozás. A háboru alatt a kormányzat zárta a paprikát, forgalmát központosította és a Haditermény Részvénytársaság kezelésére bízta. A háboru utáni alacsony ármegállapítás valósággal bénítólag hatott a paprikatermesztésre. Ugyanis 1918-ban a "légen száradt" paprika ára 18 koronában volt maximálisan megállapítva. Ilyen lehetőségek mellett kb. 6.000 termelő 8.000 kat. hold paprikát ültetett. A forradalmak után viszont a Haditermény megtagadta a paprika átvételét, úgy, hogy a teljes veszteség elkerülése céljából az a megállapodás történt, hogy 12 koronáért vette át a paprikát. Ez annyira bénítólag hatott a további termelésre, hogy 1919-ben már csak 2200 termelő ültetett paprikát és a beültetett terület nem volt több 3500 kat. holdnál.^{113./}

---

112. Id.m. 29. lap.

113. SZÁL. Polgármesteri iratok 11.391/1919.

A helyzet enyhítésére a polgármester feliratban arra kéri a kormányt, hogy a csövespaprika kg-ját 20 koronában állapítsa meg. Hivatkozott a termelési költségek holdankénti emelkedésére.:^{114./}

1916-ban	1 hold	termelési költsége	1600	K
1917-ben	"	"	2500	"
1918-ban	"	"	3050	"
1919-ben	"	"	4227	"

Az első világháború után a kormány továbbra is a központosítás fenntartása mellett döntött és a rendelet végrehajtását a Gyógynövény és Paprikakirendeltség meg is kezdte 1919. novemberében.^{115./} Ez a rendelet mind a termelők, mind a kikészítők részéről végnélküli tiltakozásoknak és elkecsereedésnek lett kutforrása. Egymást érték a tiltakozó küldöttségjárások és felterjesztések. A feszültség enyhítésére a kormány felemelte ugyan az édesnemes kikészített paprika árát 36 K-ról 42 K-ra, de a rendelkezést nem módosította, sőt felhívta a polgármestert: "Hasson oda, hogy a szegedi termelők és kikészítők mielőbb szövetkezetbe tömörüljenek."^{116./}

A további harcok során a termelői és állami érdeket közös nevezőre nem sikerült hozni sohasem. Hol éles formában /lásd a szentmihályteleki "paprika-lázadást", amire még visszatérünk/, hol burkoltan, de folyik a harc. Igaz, hogy a kitartó ellenállás és tiltakozás miatt az állam a paprika termelését, feldolgozását és értékesítését a háborús korlátozások alól feloldotta, de a hírnév és a vegytisztaság érdekében kötelező maradt a minőség. Sőt a 61.466/F.M.- 1922. sz. rendelet elrendelte, hogy a "Szegedi" jelzés csakis szigorúan a szegedi származású paprikát illeti meg.^{117./} E védelemre szüksége is volt a szegedi termelőknek a hamisítások ellen, mert versenyképességét a paprikájuk csak így tudta megvédeni a spanyol versenytárral szemben.

Nem hagyhatjuk témán kívül a nagyon veszélyes versenytársat, a spanyol paprikát, hiszen közvetlen előidézője volt a huszas é-

---

114. U.ott.

115. Délmagyarország 1919. XII. 30.

116. U.ott.

117. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1922.évi jelentése 24. lap.

vek paprikaválságainak, áringadozásainak, amit nem egyszer nagyon megsínylett a kistermelő társadalom. A spanyol paprika rosszabb minősége ellenére erősen verte az európai piacokon a szegedi paprikát. Okai: 1. A környező államok politikai okokból inkább a spanyol piacot keresték fel,^{118./} mert nekünk nem voltak velük kereskedelmi szerződéseink. 2. Kereskedelmi nehézségek miatt az amerikai piacot is elhódította Spanyolország, mert exportőrjeinek kalkulációiban vasuti költség nem szerepel, míg a szegedi paprikát előbb hamburgi vagy trieszti kikötőbe kell szállítani, ami anyagi és idővesztés. A spanyolok paprikája három hét alatt kikerkezik, míg a magyar paprika útja eltart sokszor három hónapig is. 3. Visszahuzó volt a magyar devizarendszer is. Míg a spanyol exportőr a kiszállított áru teljes értékét megkapta, addig a magyar devizarendszer mellett az érték 25-30%-a a Devizaközponthoz történő beszolgáltatás alkalmával elveszett.^{119./} E káros körülmények a paprikaexportot állandó bizonytalanságban tartják.

A fentemlített belső és külső tényezők ellenére a paprikatermelés háboru után ha nehezen is, de nekilendült és a háboru előttinél, sőt a háboru alattinál is erőteljesebbé vált. Mindezt igazolja az alábbi táblázat:^{120./}

Termelési évek	1920/21.	1921/22.	1922/23	1923/24.
Szegeden termelt	kb.60 vagon	kb.120 v.	kb.120-130 v	kb.200 vagon
Szegeden feldolg.	"138 ⁺ "	" 102 "	" 115 vagon	" 139,5 "

+ A feldolgozás nagyobb mutatója vidékről behozott paprikából származik.

A számadatok egyöntetű növekedés-mutatója ellenére a termelés körülményeivel és értékesítésével kapcsolatban a kistermelőket sok megrázkódtatás éri. Így az előbbieken szó volt arról, hogy 1919-ben a Hadtermény alacsony árai mennyire leapasztotta a vetésterület és a termelők számát. A kedvezőtlen időjárás 1921-ben katasztrófálisan alacsony termést eredményezett. Ez évben az első szedés a nyáreleji hidegeket megsínylette, a második

118. Szeged 1923. XI. 18.

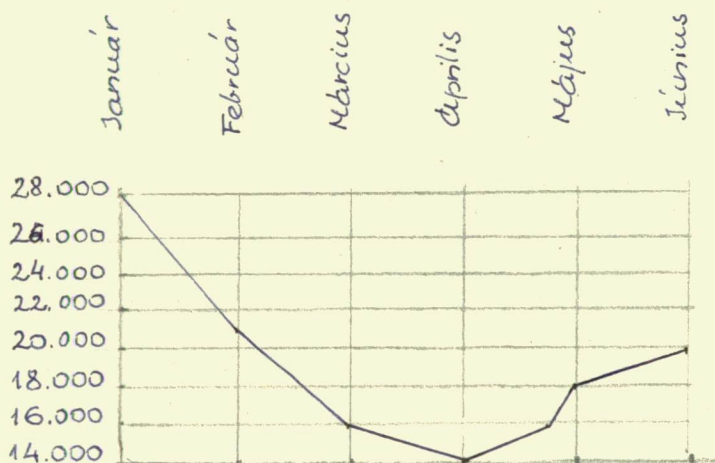
119. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1923.évi jelentése 30.1.

120. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1926. évi jelentése 13.1.

szedést a szárazság tette tönkre, a harmadikat a szeptember 28-i fagy pusztította el.^{121./} 1923-ban érzékenyen érintette a termelőket a paprikaforgalom 60 %-os csökkenése.^{122./} Nagy megrázkódást okozott 1925. év első felében a "hegyomlás" néven emlegetett árzuhanás. Ez tultermelési válság volt, az 1924. év 200 vagonos "rekordtermés" következtében. Az óriási készletek és az exporthiány miatt a 30.000 koronás édesnemes paprika februárban 21.000, márciusban 17.000, áprilisban 16.000 koronás árban is alig talált vevőre, sőt a kereslethiány miatt leszorult 14.000 koronáig.^{123./} Ez a "hegyomlás" sok termelőt, feldolgozót és kereskedőt temetett maga alá.^{124./}

A paprika hegyomlás lázgörbéje:

A paprikatermelés a földnélküli szegény parasztok, a napszamosok részére is életet jelentő kereseti forrás, hiszen mint a legmunkaigényesebb kulturnövény kezelésének napszáma, mindig a legmagasabb a napszámok között. 1919-ben a paprikatermelés egyes munkafolyamatainak napszámára a következőképpen alakult:^{125./}

---

121. A Munka 1921. X. 2.

122. Szeged 1923. XI. 18.

123. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1925. évi jelentése
52. lap.

124. U.ott.

125. SZÁL Polgármesteri iratok 11.391/1919.

Ültetés előtti porozás napszáma		30 korona
Talaj felásás	"	25 "
Mag elvetés	"	15 "
Gondozás, betakarítások	"	15 "
Kapálás, feltöltés	"	30 "
Első-második szedés	"	30 "
Harmadik	"	20 "
Fűzés díja		200 "

Az eddigiekből is kitűnik, hogy a paprikatermelés távolról sem jelentett a kistermelőknek nyugodt, biztos megélhetési forrást. A termelőknek mindig számolniuk kellett az időjárás viszontagsága mellett az értékesítés sok buktatójával, amelyet a kapitalista spekuláció és szabadverseny miatt előre nem tudott soha kiszámítani. A kisbirtokos és kisbérlő társadalomnak mégis nagyobb karéj kenyeret, a földnélkülieknek pedig több munkalehetőséget jelentett a termelés. Ezért volt már akkor is a paprika "Szeged vére", amely éltette a város népét és lüktetőbbé tette gazdasági életét.

A mezőgazdasági termelést hátráltató tényezők közül végül szólnunk kell a város rendkívül elhanyagolt utahálózatáról. Az utak állapota siralmas. A rendőrkapitány 1920. februári jelentése szerint: "A törvényhatósági utak annyira el vannak hanyagolva, hogy kocsival is alig lehet közlekedni és gyalogosan a közönség ha nem akar 3-4 kilométeres kerülőket a vízborított utak végett megtenni, úgy kénytelenek térdig érő vizeket megjárni."^{126./} Elképzelhető, hogy ezek a mostoha utviszonyok mennyire megnehezítik a mezőgazdasági munkákat, akár a földek eszközökkel történő megközelítését, akár a termények betakarítását. Ennek ellenére a városi hatóság tehetetlen. A polgármester sajnálkozó válasza szerint: "Mint hogy a város utügyi hatóságának nem áll módjában az utak javítását - tekintve a rendkívül nehéz pénzügyi viszonyokat - a saját terhére eszközölni,"^{127./} felkéri a kapitányt, hasson oda, hogy az utakat az utak melletti gazdák és a mérnöki hivatal által kirendelt utkaparók segítségével javítsák meg.

---

126. SZÁL. Polgármesteri iratok 2.398/1920.

127. U. ott.

Az eddigi rövid áttekintésünkből is kitűnik, hogy Szeged dolgozó népének milyen súlyos életkörülményeket jelentett a város megszállását követő politikai elszigetelődése, ebből adódóan iparának és mezőgazdaságának pangása. Mindezek elsősorban anyagi létére és ellátási viszonyaira voltak nagy hatással.

5.

A város súlyos közellátási viszonyai

/Közszükségleti cikkek hiánya. A tüzelőhiány katasztrófális volta. Áramfogyasztás korlátozása. A közellátás intézményes szervei. Az árak féktelen emelkedése. Élelmiszer-csempészet. Zilált pénzügyi viszonyok. Spekuláció és lánckereskedelem elterjedése./

Az antant által megvont demarkációs vonalak valósággal elmetstették Szeged gazdasági ütőereit. Így a város közellátási viszonyai élelmiszer, tüzelőanyag, közszolgáltatás és pénzellátás tekintetében a többi városhoz képest szinte egyedül állóan súlyosak voltak. Mindezek természetesen a dolgozó nép életkörülményeit rendkívül válságossá tették.

A megszállás következményeként fellépett a legfontosabb közszükségleti cikkek hiánya. Hiányzott a kenyér, a liszt, a tej, a cukor, csakhogy a legfontosabbakat említsük. A város élelmiszerbehozatalának majdnem teljes szünetelése miatt példátlan méreteket öltött a liszt és kenyérinség. A Szövetségközi Élelmezési Bizottság 1919. november 5-én összeíratta a malmokban, raktárakban, kereskedőknél stb. található gabona és lisztkészleteket. Eszerint a város készlete buzából 232,86 q, rozsból 547,69 q, tésztaliszt 135,11 q, főzőliszt 78,96 q, kenyérliszt 203,56 q és rozsliszt 405,95 q.^{128./} Hogy ez mennyire kevés, főleg akkor tűnik ki, ha figyelembe vesszük a város napi lisztszükségletét. Ez pedig a polgármesteri jelentések szerint naponta 120-150 q-t tesz ki. Ezek alapján még a legoptimistább számítások szerint is egy-két heti lisztkészlet. Az inség 1920. januárjában már szinte katasztrófális. A polgármester 1920. január 6-i átiratában a városkormányzónak kijelenti, hogy: "a városban a lisztinség a legnagyobb fokra emelkedett. Liszt egyáltalán nincsen. A csempészés útján bejövő lisztnek a naponkénti felszökő árát a közönség nagy része már fedezni nem tudja."^{129./} A város ugyan mindent megtett, hogy

129. SZÁL. Polgármesteri iratok 157/1920.

a Szövetségi Ellenőrző Bizottság segítségével Jugoszláviából megvásárolt 75 vagon liszt a városba bekerüljön, de az első 20 vagon utbaindításakor következett be a muraközi incidens, mire a jugoszláv hatóság leállított minden szállítást.

A liszthiány pedig napról-napra egyre veszedelmesebb arányokat öltött. Annak a néhány péknek, akiket eddig a közéleti hivatal látott el liszttel, 1920. január közepén már egy kiló liszt sem jut sütésre. Egymás után kerül fel a pékek ajtajára a: "Liszthiány miatt zárva" feliratu cédula.^{130./} Pedig a péküzletek előtt száz számra ácsorognak az éhezõ ellátatlanok. A városi közellátás csődje e napokban érte el a tetõfokát. A néphangulat kifejezésekként egy népes küldöttség jelent meg a polgármesternél. Errõl így számol be a közéleti miniszternek: "A város közönségének minden rétegébõl f. hó 4-én több mint 200 fõbõl álló hatalmas és igen nagy izgalmat mutató küldöttség keresett fel, akiknek szónoka folytonos és izgatott közbekiáltások által többször megszakitva a legelevenebb színekkel ecsetelte elõttem a város közönségének nyomorát."^{131./} A közfelháborodás elsõsorban a vagyonosok felhalmozott készletei és spekulációs ellen irányult. Azt követelték: "hogy a kirivó ellentétek teljes kiküszöbölése és a köznyomor enyhítése céljából ugy a termelõknél, malmoknál, nagykereskedõknél, mint általában a vagyonos embereknél katona-rekvirálás rendeltessék el és a fõlõs élelmiszer a közvetítõ kereskedelem kizárásával a hatóság által lehetõ olcsó áron árusíttassék."^{132./}

A segélykiáltások következtében lassan megindulnak a Közéleti Minisztérium gyér szállítmányai. De ezek kezdetben olyan mértékûek, hogy 80.000 ellátatlan lakosnak naponként jut 24 zsák liszt, holott napi 240 zsák lisztre lenne szükség.^{133./} Többet a város a beszervezett csempészet útján Bácskából pótolja.

Közben mind súlyosbodó terhet jelent a város közellátására az egyre növekvõ ellátatlanok száma. 1920. márciusában számuk

---

130. A Munka 1920. I. 17.

131. SZÁL. Polgármesteri iratok 1439/1920.

132. U.ott.

133. SZÁL. Polgármesteri iratok 2904/1920.

80.000 volt, augusztusban már 84.126 ellátatlant tartott számon a közélélmezési hivatal.^{134./} E számnövekedés oka részint az, hogy azok a készletek, amelyeket sokan beszereztek, lassanként elfogytak, részint pedig a beözönlő menekültek jelentékenyen növelték az ellátatlanok számát. Igaz, hogy a közélélmezési hivatal terhéről az állam levette a katonaságnak és a tisztviselőknek az ellátását, de rögtön le is szállította a városnak kiutalt lisztmennyiséget. Így már 1921. februárjában a szokott 35 vagon liszt helyett csak 32,5 vagonnal utaltak ki, azaz 250 q-nal kevesebbet.^{135./} A kiutalt lisztmennyiségben is állandóan növekedik a belekevert kukorica százaléka. Eleinte 30, majd 35 %-ra emelték a tengeri keverési arányszámát.

A népelnyomó állam azonban nem mindenkivel szemben volt egyformán elzárkózó az ellátás tekintetében. Az elnyomó apparátus és a karhatalom sorsát mindig szívében viselte. Így 1920-ban, amikor a lisztinség tetőzött, a Közélélmezési Minisztérium Lisztosztálya vezetője felhívja a polgármestert, hogy: "a csendőrség állományába tartozó egyének részére fejenként 9,6 kg liszt még abban az esetben is azonnal kiszolgáltatandó, ha másnak egyáltalán nem jut is liszt."^{136./}

Különös nehézséget jelentett a város tejellátása. 1920-ban a belterületen volt összesen 800 tehén, ami alig adott naponta 2.000 liter tejet, holott a városnak legalább 20.000 literre lett volna szüksége.^{137./} Ebből csak a csecsemőknek ellátására 1200 l. volt szükséges. Így nemcsak a felnőttek, hanem a korhási betegek is gyakran nélkülözték sokszor heteken át a tejtáplálékot. A tejhiány elképzelhetetlenül magas árakat alakított ki. 1920. közepén Szegeden a maximális tejár 7 korona volt. Azt a kevés mennyiséget, amit tanyáról behoztak, a házaknál 10 koronáért is el tudták adni.^{138./} Nem csoda, ha e fontos táplálékhoz a "szegénynép" nem tudott hozzájutni, aminek következtében a csecsemőhalandóság majdnem megkétszereződött.^{139./}

---

134. A Munka 1920. VIII. 22.

135. A Munka 1921. III. 27.

136. SZÁL. Polgármesteri iratok 4790/1920.

137. Délmagyarország 1920. V. 27.

138. U. ott.

139. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.960/1919.

Zsirt és szalonnát a város szerb megszállott területekről kapott azelőtt. Most a zárlat folytán rendkívüli utánjárásokkal és 50 %-os vám fizetésével, avagy csempészs útján juthat csak a város közönsége zsirfélékhöz.^{140./}

Hosszu hónapok óta nélkülözötte a város a cukrot. A készletek annyira kifogytak, hogy a gyógyszerészek már a gyógyszerellátás veszélyéről panaszkodnak, ha a "szükség-cukorból" valamit nem kapnak. A megszállás óta az első jelentős szállítmány 1919. novemberében érkezett a városba, hat vagon kockacukor. A tanács csak lisztkönyvecske alapján engedélyezte a szétosztást. A fejkvótát a városiak részére félkilóban, a tanyai lakosság részére 25 dkg-ban állapították meg.

Az élelmiszer ellátás helyzetét súlyosbította még a kerületi börtön készleteinek a teljes kimerülése is. A börtönigazgatóság 1920. januári jelentése szerint: "a kerületi börtön az élelmiszerek abszolút hiánya következtében oly súlyos válság előtt áll, hogy amennyiben rövid pár napon belül sürgős élelmiszer ellátmány nem érkezik, úgy nem lesz mód a rabok élelmét biztosítani."^{141./} A mintegy 350 letartóztatott kétheti szükségletének fedezésére igényelt 20 zsák kenyérliszt, 2 zsák főzőliszt, 6 q bab, 1 q zsir, 10 q burgonya, 25 kg szalonna stb. élelmet természetesen a nép szájától vonták el.

Bár kétségtelen, hogy az élelmiszerhiány okozta a dolgozó nép életszínvonalának legnagyobb mértékű lesüllyedését - és az ezzel járó veszéllyel tisztában voltak az elnyomók is, tudván, hogy "az üres gyomor a legrosszabb tanácsadó", emellett viszont a másik legsúlyosabb gondot a lakosság és a város üzemének tüzelővel való ellátása okozta. Ez nemcsak a nép fizikai szenvedésének, hanem a város egész sor üzemének leállításának és nagy munkanélküliségnek lett okozója. Szeged fával és szénrel való ellátása a megszállás előtt Erdélyből történt, ami háboru után megoldhatatlan akadályokba ütközött. Így pl. a város még 1917-ben megvásárolt 3.000 vagon fát, amit az Arad melletti pankotai erdőből termeltek ki - vagononként 950 koronáért. A román megszállás előtt csak 300 vagonnal bírtak elszállítani. A további szállítmányt leállították, mondván, hogy a fa ára vagononként 1500 korona, de ezt

---

140. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.960/1919.

141. SZÁL. Főispáni iratok 79/1920.

nem pénzben, hanem lisztben fogadják el 1 K. 50 fillérjével kilogrammonként. Miután a város is a legnagyobb lisztinségben szenvedett, a már kitermelt és a tulajdonát képező fát nem szállithatta haza. A város évi szükséglete fából 10 ezer vagon, s 1919-ben mindössze kapott 1500 vagonnal. Ennek eredményeként a fa ára 2 K. 50 fillér helyett 80 korona lett!^{142./}

A fainség közelgő veszélyére a szegedi Szociáldemokrata Párt is figyelmezteti a várost 1919. október 22-i átiratában. "Az a katasztrófa, - hangzik az átirat - amelyet a fűzelőanyag hiánya jelent, küszöbön van! Oly nagy a tüzelőanyag hiánya, hogy a családok mindennapi ebédjüket képtelenek megfőzni, és minden remény nélkül, kétségbeesetten kutatnak fa után."^{143./} A párt sürgősen javasolja a város tulajdonát képező erdők kitermelését és javaslatot tesz a munkaerő és fuvar biztosítására is. A javaslattal kapcsolatban az a vélemény alakult ki, hogy az kellő munkaerő és fuvar hiánya és az erdők nagyrészének megszállása miatt nem valósítható meg. A jelzett veszély bé is következett. A faüggyek kormánybiztosának tett jelentés szerint 1919. október végén "a városban levő kb. 36.000 háztartásnak majdnem 90 %-a van tüzelőanyag nélkül annyira, hogy a napi eledel elkészítéséhez is alig-alig áll fa rendelkezésre."^{144./}

A nyomorgó nép még a kerítéseknek és az utcák fáinak feltüzelésére is rákényszerül, bár ezek csak átmeneti megoldások. Sajnálattal számol be erről a polgármester a Nemzetközi Élelmezési Bizottságnak 1919. október 31-én: "Városunk parkjai, - írja - nyilvános kertjei, sőt még a házak kerítései is áldozatul estek a tűzifa inségnek anélkül, hogy ezzel az inség bár lényegtelenül is csökkent volna." Az inségen még a faüggyek országos kormánybiztosa sem tud segíteni. Az 1920-as évre hiába utal ki 1700 vagon fát Szeged részére, mert ebből 1920. októberéig a "legszorgalmasabb utánjárás mellett is mindössze 62 vagon fát tudtak beszerezni."^{145./}

Hasonló nehézségek merültek fel a szénellátás tekintetében is. Háboru előtt a petrozsényi és lupényi szénbányákból kapta e város rendszeresen a szenet. A szállítás a megszállás pillanatá-

---

142. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.960/1919.

143. SZÁL. Szeged város Törvényhatósági Bizottságának iratai 7947/1919.

144. SZÁL. Polgármesteri iratok 11.581/1919.

145. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.338/1920.

ban elakadt, és csak 1919. szeptember 20-án sikerült nagy erőfeszítésekkel rekompenzációs úton 440 vagon szén vásárlását biztosítani. A rekompenzációs áruba csak szalonnát kötöttek ki és kilogrammját 25 koronás árban számították, holott a szalonnát csak Jugoszláviából tudta a város összeszedni kilogrammonként 32-35 koronáért. Így emelkedett a szénszállítmányok ára néha 50-55 koronára, a békebeli 2 koronás árhoz képest. A nagynehezen kifizetett 440 vagon szénből a város csak 3 vonattal mintegy 150 vagonnal kapott meg, mert az újabb 3 vonat utbainditott szállítmányt Aradon a hatóságok visszatartották és ezzel teljesen elapadt ez a beszerzési forrás. Ezzel hágott tetőpontjára a "szénválság", ami valósággal megbénította Szeged ipari életét.

Az egységes elosztás érdekében a városkormányzó tábornok 1919. október 14-én lefoglal minden fa- és szénszállítmányt, hogy azt arányosan ossza szét a magánfelek és testületek között. Ugyancsak az ellátás érdekében létesítették a tüzifa- szén- és petróleum szindikátusokat is. A terv az volt, hogy a fakereskedőket tömörítsék az árak egységesítése és az arányos elosztás szempontjából. Így szerették volna kiküszöbölni azt, hogy: "a lakosság vagyonosabb része magát teljesen ellássa tüzifával, szénnel az arra való tekintet nélkül, és nem kutatva azt, hogy mily láncolatok útján kerül a tüzelőanyaghoz, viszont a lakosság szegényebb és szélesebb rétege ugyanakkor annyihoz se bírjon jutni, amennyi néhány napi étel megfőzéséhez elegendő." A szindikátusok nem váltották be a hozzájuk fűzött reményeket. A fakereskedők vonakodtak a konjunktura zsiros profitjáról lemondani, mert - mint egyik polgármesteri jelentés mondja - "kényelmetlenül érezték magukat ott, ahol hozzáértő kartársak ülnek, akik minden kalkulálásukba beleszólhatnak és akiknek nem tudják az általuk megszabott magas, sőt indokolatlanul magas árakat elfogadható módon megmagyarázni."¹⁴⁶

Hiába a szállítmányok lefoglalása és szindikátusok létrehozása, a semmiből nem lehet tüzelő. Menthetetlenül bekövetkezett, amittől mindenki rettegett. A Szegedi Légszeszgyár szénkészlete 1919. november 11-én elfogyott és ezzel kapcsolatban azt a lesújtó hírt közölték, hogy: "minden erőlködésünk dacára képtelenek vagyunk úgy a villamos, mint gázüzemünket továbbra is fenntartani, és éppen

ezért...a város közönsége részére villamos- és gázvilágítást már nem tudunk adni."^{147.}/ Ezzel megkezdődött a harc a közvilágító tételnek nemcsak az életet dermedztő hidege, hanem az életkedvet sorvasztó sötétsége ellen is. Sor kerül a nagyobb szénkészletekkel rendelkező üzemek szenének lefoglalására. Mostmár csak egy a cél, a városi vízmű, gázgyár és villanytelep üzemeltetése. Az üzemek nagyrésze leáll, és a városra több-kevesebb megszakításokkal hónapokig a sötétség borul.

A közvilágítás megszűnését hogy legalább a magánvilágítás biztosításával enyhítsék, az Ásványolajipari Szövetségtől sürögősen kérnek 600 q petróleum és 400 q nyersolaj kiutalást. Viszont készlethiányra hivatkozva a válasz nemleges. A tűzoltóság részére képtelenek szerezni legalább egy hordó benzint, ami miatt a benzinmotor-fecskendő üzemképtelen és így számolni kell esetleges tüzvész esetén ennek a kiszámíthatatlan káros következményeivel.^{148.}/

A közvilágítás hónapokig tartó szünetelése erősen csökkentette az ellenforradalom biztonság-érzését. A városra boruló téli vaksötétség egyrészt akadályozta az elnyomó és terrorszervek megfigyelő és üldöző hajszáját, másrészt oltalmat nyújtott azoknak, akik éppen ezeknek az üldözéseknek áldozatai voltak. Ezért kevesli és sürgeti 1920. februárjában a város katonai körletparancsnoka az eddig gyéren érkező szállítmányokat a szénügyek kormánybiztosánál. "Szeged városában - hangzik a felterjesztés - állandó világítási zavarok vannak. A város vezetőségének értesítése szerint ennek oka a szénkiutalás elégtelenségében rejlik. Miután a közbiztonság fenntartása ezen nagy és mindenféle elemektől teli, s a kommunista eszméktől még mindig erősen saturált városban világítás nélkül nem tartható fent..." sürögősen kéri a város megállapított szénkontingensének pontos leszállítását.^{149.}/ A kiutalással nincs is hiba. A szénkormánybiztos Szegednek naponta 45 tonna nélkülözhetetlen szenet állapít meg, amiből csak 13 tonna érkezik átlag a magyar bányákból. Ezért, tekintettel még a szén rossz minőségére "a gáz, a villany és a városi fecskendők megállnak néha, az utcákat, háztartásokat, kor-

147. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.089/1919.

148. SZÁL. Polgármesteri iratok 13.638/1919.

149. SZÁL. Polgármesteri iratok 1929/1920.

házakat stb. a világitástól egészen megfosztva és a házak földszintjét talajvízzel fenyegetve..."^{150./}

A szénellátás bizonytalansága szigorú áramkorlátozások bevezetését tette szükségessé. Amikor a közvilágítás leállt, Szegeden áramot csak a posta, a kórházak, a városháza, a francia városkormányzóság és a színház kapott.^{151./} Amikor a gépgyár és villanytelep szénhez jutott, a rövid időre ismét beinduló áramszolgáltatást és fogyasztást a városkormányzó szigorú rendelete korlátozta. Így 1919. november 23-tól áramszolgáltatás csak 16 h-tól 23 h-ig tartott. Egy szobában csak egy villanyégőt lehetett égetni. A fogyasztás csökkentése érdekében a boltok záróráját 16 h-ban, az élelmiszerüzletekét pedig 18 h-ban állapították meg. A nyilvános szórakozó helyek csak 22 h-ig tarthattak nyitva.^{152/} A néha példátlan méreteket öltő áramhiány már-már a város telefon- és távirószolgáltatát is veszélyeztette. Ugyanis a berendezést egyenárammal ellátó akkumulátorokat a posta dinamógépe töltötte, amit viszont a villanytelep árama táplált. Így a teljes áramszünet minden pillanatban várható veszélyét még az az esetleges következmény is súlyosbította, hogy rá 12 órára már a táviró és távbeszélő hálózat sem működik.^{153./}

Még nagyobb zavarok voltak a gázszolgáltatás terén. Időnként a gázgyár rendelkezésére álló gyenge minőségű szén légszeszgyártásra nem volt alkalmas, ezért csak fából tudtak előállítani világítógázt, aminek kalóriatartalma jóval kevesebb volt, mint a kőszén termékéé. Anyaghiány miatt a gázszolgáltatás 1920. december végétől négy hónapon keresztül teljesen szünetelt. 1920. májusától megkezdődik ugyan a gázgyártás, de az anyaghiány miatt az utcai lámpákat már 22 h 30²-től kezdve leoltják és a csőhálózatban a gáznyomást annyira lecsökkentik, hogy onnan légszeszt igénybe venni nem lehet.^{154./}

Ha már a közműveknél tartunk, ejtsünk néhány szót a vízszolgáltatás körülményeiről is. Bár a vizellátás is megsínylette a tüzelőanyaghiányt, amennyiben a magasnyomású vízvezeték hálózatban a szivattyúk működésében is zavarok álltak elő, de ez csak a

---

150. SZÁL. Polgármesteri iratok 13.487/1919.

151. Délmagyarország 1919. XI. 21.

152. SZÁL. Polgármesteri iratok 12570/1919. Délmagyarorsz. 1919. XI. 25

153. Délmagyarország 1919. XII. 25.

154. SZÁL. Polgármesteri iratok 9058/1920.

belváros ellátási problémája volt. A tüzelőzavar miatt a vízműtelep működése megbizhatatlan volt a huszas évek elején. Teljesen kikapcsolták a viztoronytartályt és csak közvetlenül a nyomócsövekbe vezetett vízzel látták el a várost vízzel. Az alacsony nyomás miatt sokszor még a félemeleteken sem volt víz, különösen a nyári hónapokban. Ilyenkor igen elkeseredett hangulat uralkodott városszerte. Sokan azt beszélték, hogy megtagadják a nemrégiben emelt negyedévi vízdíj fizetését, mert azt ilyenkor minden ellenszolgáltatás nélkül követeli a város hatósága.^{155./}

A munkáslakta külvárosok sorsa vizellátás tekintetében még szomorubb. A nagyköruton kívül eső munkásnegyedek /Móráváros - Felsőváros - Rókus/ vízhiánya az ártézikutak csekély számából adódik. A város területén mindössze 8 ártézikut működik, amik legnagyobb része elhomokosodott. Nem tudják táplálni az utca-sarkokon felállított kutakat. Nem csoda, ha a külváros lakosai "folyton megismétlődő panasszal fordulnak a tanácshoz, hogy nincs vizük."^{156./} A mérnöki hivatal csak egyetlen megoldást ajánl, furasson a város új ártézi kutakat. Ezt viszont "fedezet hiányra" hivatkozva elhalasztja a tanács "kedvezőbb idők beállításáig."

A város éppen előnyösnek nem mondható fentvázolt közel-látási viszonyait ha alapvetően megváltoztatni nem is tudták, de mégis előnyösen befolyásolták az e célra életre hívott intézmények. Ilyen volt elsősorban a Nemzetközi Élelmezési Bizottság. Ez a bizottság a francia megszállás kezdete után alakult a városi tanács kérésére azzal a céllal, hogy szélesebb nemzetközi kapcsolatain keresztül segítse a tanácsot a lakosságot és az üzemeket élelemmel és nyersanyaggal való ellátásában, főleg a közcélra szolgáló fa- és szénbeszerzések nehéz munkájában. E helyi jellegű hivatása mellett feladata volt még Budapest élelmezésének segítése is.^{157./} Ennek a bizottságnak az élelmiszer és tüzelőanyag beszerzéseknél kétségtelenül nagyon hasznos volt a közreműködése, főleg a demarkációs vonalakon túli vásárlásoknál

---

155; Szeged 1923. VII. 20.

156. Délmagyarország 1919. IX. 6.

157. Kiss-Tonelli-Szigethy: id.m. 125. lap.

Ellenben Budapest ellátásának segítésében a város rovására kissé túl lőtt a célon. Ugyanis 1919. szeptemberéig Szeged élelmiszer tartalékából a bizottság több mint 100 vagon árut küldött a fővárosnak a blokád feloldása után. E szállítmány nagyobb tételei: zsir 8 vagon, liszt 4, rizs 2, fűszer 2,5, főzelék 74 vagon voltak. Textilárut 3,4 millió korona értékben vittek fel.^{158.}/ Budapest sok százezres munkástömegének kétségtelenül az életet jelentették ezek a szállítmányok. Szeged dolgozói szívesen meg is osztották betevő falatjaikat a főváros nyomorgóival. Csak az volt a baj, hogy a Bizottság nem számolt Szeged tartalékainak teljes elapadásával s így ezen mennyiségek kivitele a városban nagy áremelkedést idézett elő. Ezekután hiába tiltják meg minden élelmi cikknek kivitelét a város területéről, a nagy gazdasági pangás miatt a készletek utánpótlására már nem kerülhet sor. Az így kialakult helyzet sok nélkülözésnek vált kutforrásává.

A Nemzetközi Élelmezési Bizottság működése a francia megszállás végével 1920. március 1-ével megszűnt. Szerepét ezután a Közélelmezési Minisztérium Szegedi Kirendeltsége töltötte be, aminek feladata lett: "a Szeged városában uralkodó élelmezési nehézségeket s az átmenő forgalomnál felburjánzott visszaéléseket megszüntetni s ezzel kapcsolatban a lánckereskedelmet leszoritani."^{159.}/ A kirendeltség egyuttal a gabonagyűjtési országos kománybiztosságnak is a kirendeltségét képezte.

A közellátás szabályozására volt hivatva még a Törvényhatósági Árvizsgáló Bizottság is. Működését Szegeden 1918. októberében kezdte. A forradalmak lezajlása után 1919. augusztusától ismét folytatta munkáját, de csak a város közvetlen területére hozott érvényes határozatokat.^{160.}/ A bizottság az elnökön és helyettesén kívül 25 tagból állott. /9 fogyasztó - 4 mezőgazda - 7 iparos - 5 kereskedő képviselővel/. A bizottság munkáját már eleve lehetetlenné tette az a körülmény, hogy hatásköre a várostól néhány kilométerre terjedő községekre - mint Dorozsma, Tápé, Algyő, Sándorfalva, Röske, Szőreg stb. - már nem terjedt ki. Noha e községek élénk gazdasági kapcsolatban állottak a várossal. Ez a körülmény rendkívül

158. Délmagyarország 1919. IX. 14.

159. SZÁL. Polgármesteri iratok 1585/1920.

160. SZÁL. Polgármesteri iratok 5609/1920.

nagy árkülönbséget okozott, ami a spekulációnak melegágya lett. A városban megállapított maximális árak miatt a forgalom nagy része ezekben a községekben bonyolódott le és a város lakossága csupán csempészekről és üzerektől volt kénytelen beszerezni élelmiszer-szükségletét hatósági ellenőrzés nélkül.^{161./}

Az Árvizsgáló Bizottság működésének másik alapvető hibája, hogy a felettes szervének az Országos Központi Árvizsgáló Bizottságnak utasítása értelmében a mezőgazdasági termények árait nem korlátozták, noha a legnagyobb lökést a drágulásnak éppen a mezőgazdasági cikkeknek az áremelkedése adta. Beállt szinte az a komikummal határos állapot, hogy a legfontosabb életszükségleti cikkeknek, mint a kenyér és hus, korlátozás nélküli árfelhajtása mellett az árvizsgáló bizottságoknak a tevékenysége a fagyalt és a szódavíz ármegállapításában, s a kereskedőknek és iparosoknak vexálásában merült ki.^{162./} Munkájukat mindezek mellett még a bürokratikus merevség is jellemzi. Az ipari termékek és kereskedelmi forgalomban szereplő áruk árait megállapították és tekintet nélkül az előállításnál felhasznált őstermelési anyagok áraira határozataikat a rendőrséggel ellenőriztették és végrehajttatták. Jogos elkeseredéssel mond kritikát a Délmagyarország, amikor azt írja, hogy: "Az Árvizsgáló Bizottság ahelyett, hogy sürgősen megfékezne az árak emelkedését, bizottságosdit játszik, albizottságokat küld ki az árak megállapítására és detektívcsoportot szervez a határozatok ellenőrzésére. Az ellenőrzés viszont annyira fogytékos, hogy a maximálás ugyszólván semmit sem használ. A hatóság pedig lanyhán kezeli a legélelbevágóbb érdekeit." Majd találóan állapítja meg, hogy: "Azt az erélyt, amit egyes hatóságok a politikai üldözéseknél tanusítanak, az áruzsora letörésénél kellene hasznosítani."^{163./}

Teljesen felmondta viszont a bizottság a szolgálatot az 1922-es évektől kezdődő féktelen inflációs áremelkedések idején. Ugyanis vagy a már tényleges árakat szankcionálta, vagy olyan határozatokat hozott, melyeket végrehajtani nem tudott, de nem is akart. A néphumor nem ok nélkül "árdrágító bizottságnak" nevezte el. A

---

161. U.ott.

162. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1921.évi jelentése 22.lap.

163. Délmagyarország 1919. IX. 17.

gyakorlat ugyanis az volt, hogy Budapesten megállapították valamely cikknek az árát és publikálták a lapokban. Másnap itt Szegeden a termelő a pesti ár megállapításra való hivatkozással a pesti kereskedői árat követelte, ami természetesen a fővárosi árak újabb emelkedésében jutott kifejezésre. Így képződött egy végtelen csavar, amelynek tehát az ár megállapító bizottságok lettek akaraton kívül a legfőbb mozgatói.^{164./}

Tehát mint látjuk a szabadon garázdálkodó tőke spekulációt a hatóság képtelen meggátolni. Az árak féktelen emelkedése pedig a népnymor egyik fő forrása lett. A dolgozókat a kenyér és a liszt árak ijesztő emelkedése érintette a legérzékenyebben. A barna kenyér kilogrammja a megszállott területek lisztbehozatali tilalma miatt - 3 korona 80 fillérre, októbertől 4 K. 20 fillérre szökött fel. A buza 1919. szeptember 2-án 380 K. november 29-én 500 K. Ennek megfelelően a kenyérliszt kilogrammja 3 K, majd 4 K. 60 fillér lesz.^{165./} Különben a gabona ebben az időben Szegeden volt a legdrágább. Szabadkán, Zentán, Hódmezővásárhelyen 80-120 K-ért lehetett már jó minőségű gabonát kapni. Ennek oka, a város valószínűságtos gazdasági zárlatában rejlett.

Miután a lisztellátás 1920-ra lassan csak a csempészbehozatalra szorult, a kenyér ára 16-20 koronára emelkedett.^{166./} A rekordot e téren a vendéglősök és a kávéások tartják 2 koronás szellet kenyérral, mely sohasem éri el az 5 dkg-ot, s így a közönség 40-50 koronás kenyéret eszik.^{167./}

A hus és zsir árak is felvették az iramot ezzel a szédületes áremelkedési tempóval. Így 1919. szeptember 16-tól a sertéshus 36 korona /két nappal előtte még 24-26 K. volt!/, a zsir 34 K., szalonna 32 K. kilogrammonként,^{168./} 1920-ban még a hatósági mészárszékben is a sertéshus 70, a zsir 120 K, a szalonna pedig 90 korona volt.^{169./} A fa és szén árának emelkedését már érintettük a tüzelőválsággal kapcsolatban. Az áremelések terén maga az állam járt élen, különösen a vasuti tarifa felemelése terén. 1920. augusztusában 300 %-kal emelte a vasuti személydíjat. Természetesen

164. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1922. évi jelentése 6. lap.

165. Délmagyarország 1919. IX. 2. SZÁL. Polgármesteri iratok 8405/1919.

166. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.766/1919.

167. A Munka 1920. I. 18.

168. Délmagyarország 1919. IX. 16.

169. A Munka 1920. I. 18.

ez is újabb impulzust adott az árak emelkedésének.

Az óriási tüzelőhiány, valamint az ezzel járó fa és szén árának nagy emelkedése maga után vonta a villany és gázszolgáltatás megdrágulását. A szolgáltatóüzemek, mint a Villamosvasut RT. a Szegedi Gázgyár és Villanytelep az állandó áremelésükkel szakadatlan harcban állnak a fogyasztókkal. A város, aki maga is mint fogyasztó érdekelt e harcban, a lakosság érdekeinek inkább csak hivatali védője, mert a vállalatok bruttó bevételéből 10 % a haszonrészesedése.

A Villamosvasut RT. a viteldijak felemelését már 1919. augusztus végén kérte. A szabadjegyek eltörlése mellett 2 kilométerig 50 - és azon túl 60 filléres farifát követelt. A teherszállítás árát tonnakilométerenként 120 fillérről 2 koronára kérte emelni. Indoka szerint: "180 munkást alkalmaz, akiknek a munkadíját leszállítani nem lehet, holott az üzemi költségek emelkednek."^{170./} Újabb emelés 1919. augusztus 31-én következett be 80 filléres, ill. 1 koronás, teherszállításnál pedig 3 koronás viteldijak megállapításával. Ennek előzménye az volt, hogy a polgármester elnöklete alatt a villamosvasuti munkásság és a gyár-vezetőség értekezletet tartott. A munkások azt kívánták, hogy tüzelőanyag híján, ha az üzemet időnként esetleg újból szüneteltetni kellene, akkor a munkások fél fizetést kapjanak, mert most az utóbbi üzemszünet alatt nem kaptak fizetést. A vállalat abban az esetben volt hajlandó ezt a kérelmet teljesíteni, sőt a munkabéreket megjavítani, ha a tanács helybenhagyja az új tarifaemelést.^{171./} Ez be is következett. A későbbi tarifaemelés arányára jellemző, hogy egy évre rá, 1920. októberében már 2 korona a viteldij; a teherszállítás pedig a szállított áruk 3 osztálykategóriája szerint 8-10-12 korona.^{172./}

Szinte versenyben emelkedtek a szállítási díjtételekkel a villanyáram és a gáz egységárai is. A szegedi légszesz és villanygyár kérelmére 1920. január 30-án a gáz egységárát köbméterenként 3,16 K-ról 6,32 K-ra, a villany hektowattját 49 fillérről 98 fillérre emelte a tanács. Kétségtelen, hogy némi kis elég-

170. Délmagyarország 1919. VIII. 31.

171. Délmagyarország 1919. X. 31.

172. SZÁL. Polgármesteri iratok 10176/1920.

tétel fejében siettek kikötni, hogy a gázgyár köteles a tisztviselői és munkásai részére a drágasági pótléket haladéktalanul kiutalni.^{173./} 1920. áprilisában a gázgyár minisztériumi szakértőt kért, aki felülvizsgálta a gyár számadásait. Ennek alapján tanácsai hozzájárulással a gáz árát 6 K-ban, a villanyét 80 fillérben állapították meg. Ezt az áremelést még a mérnöki hivatal is úgy véleményezte, hogy: "a szakértő tulságosan sok hasznot biztosít a gyárnak, mert ezzel 3 hónap alatt 25.000 K tiszta nyereséggé lesz, ami viszont egy év alatt 100.000 korona tiszta hasznot jelent."^{174./}

A gyár profitéhségének legvisszataszítóbb kielégítésére pedig még ezután került sor. Ugyanis a gázgyár vezetősége a minisztertanácsnak a kivételes intézkedésekről alkotott törvénye alapján kibocsájtott 4540/1920. M.E. sz. rendeletére hivatkozva egy döntőbiróságot kért a gáz és villany egységárának visszamenőleges megállapítására. Ez meg is történt 1920. novemberében. Az ugynevezett döntőbiróság nemcsak az akkori árakat állapította meg, hanem 1917. április 1-ig visszamenőleg is. Eszerint a fogyasztóknak a villanyt az eddigi 80 fillér helyett 1 korona 10 fillérre, a gázt pedig 6 K. 50 fillérre emelték fel visszamenőlegesen. A különbözetet 12 egyenlő részben kellett kifizetniük,^{175./} megfellebbezhetetlenül. /Az összevetés kedvéért megemlítjük, hogy Budapesten ebben az időben a gáz köbmétere 2 korona volt! / Nem volt ez más, mint a dolgozók valóságos megzsarolása. Ezt még súlyosbította az a körülmény, hogy e gazdasági terheket most rakták a dolgozó nép vállaira, amikor annak létalapjai sem voltak biztosítva. A profithajhászásnak ezt a drasztikus módját még Wimmer, a Kendergyár igazgatója is megsokallja, amikor így nyilatkozik: "Én a döntést helytelennek, felületesnek, a fogyasztókra nézve egyoldaluan igazságtalannak, egyenesen részrehajlónak tartom." Mindezekről függetlenül viszont a kirótt tartozást könnyörtelenül bevasalták a "sokat sajnált" fogyasztókon.

Uj árdrágítási folyamatnak nyitotta meg a zsilipeit az 1920. május 1-ével életbelépő kormányrendelet, amely a lakbéremeléseket lehetővé tette. A rendelet szerint az egészen kislakások után,

---

173. A Munka. 1920. I. 30.

174. A Munka. 1920. IV. 21.

175. A Munka. 1920. XI. 10. és 17.

amelyeknek bére kb. 1500 K-t meg nem haladja, csak 30-35 % emelés követelhető. A tisztviselők bizonyos fizetési áron belül csak olyan béremeléssel sujthatók, mint amennyivel az illetők lakbérét a kormányrendelet felemelte. E kategoriákon túl a lakbér 4.000 koronáig 3 fokozatban 30-40-50 %-kal emelhető, ezen túl pedig a bérlő és tulajdonos az emelésre nézve szabadon egyezkedhetnek.^{176./} Érthető aggodalommal fogadta a dolgozó nép a lakbéremelés hírért. Joggal félt, hogy a rendelet olyan folyamatot indított meg, amelyet azután visszatartani nem lehet többé. Valóban - amint még a későbbiekben látni fogjuk - a rendelet réssein áttörte magát a fékevesztett árdrágítás. Rögtön a rendelet hatálybalépése után előfordult az az eset, hogy egy hadözvegy kis lakása évi 600 koronás bérét 1000 K-ra akarta emelni a háztulajdonos. Ez egyenesen 80 %-os lakbéremelés lett volna, ha a lakáshivatal közbe nem lép.^{177./} Elkezdődött viszont ezzel a rendelettel a lakók és háziurak közötti elkeseredett küzdelem, ami a tőke elleni harc egyik sajátos formájaként végighuzódik az 1920-as évek minden szakaszán.

Szeged gazdasági vérkeringése beindulásának, valamint a nép ellátásának zavaró körülménye volt még a város zilált pénzügyi helyzete. A megszállás után a legnagyobb zavart a pénzhiány jelentette. A polgármester arról értesíti a francia városkormányzót, hogy: "a proletárdiktatura intézkedései folytán a szegedi bankok budapesti betétjei nagy része veszendőbe ment úgy, hogy a forgalom lebonyolítására nem rendelkeznek elegendő pénzkészlettel."^{178./} Pedig a város hatósága, hogy a nyomasztó pénzhiányon segítsen, még 1918. novemberében tíz millió korona névértékű 10-20 és 50 koronás bankjegyeket bocsájtott ki ideiglenes használatra. E pénztárjegyek elfogadására - amit a város egész vagyonával szavatolt - minden szegedi polgárt köteleztek. A megszálló csapatok, majd a menekülők nagy száma kimerítették a készleteket, melyek pótlására csak egyetlen eszköz maradt, a csempészség.

A helybeli kereskedelem könnyebb lebonyolítása szempontjából, ugyszintén a város 5-10 és 20 filléres papír-váltópénzt bocsájtott ki 1919. novemberében.^{179./} Erre, váltópénz hiányában

176. A Munka. 1920. IV. 28.

177. A Munka. 1920. VI. 2.

178. SZÁL. Polgármesteri iratok 11989/1919.

179. SZÁL. Polgármesteri iratok 12434/1919.

egyes kávéházak, nagykereskedők szintén adtak ki apró cédulákat 20-30-50 és 60 fillér értékben, amit kölcsönösen elfogadtak. A kisebb kávéházak pénzutasalványait már fedezet hiányában nem fogadták el. Ebből sok zür-zavar és bonyodalom származott.

Sok családot hozott nehéz helyzetbe a póstatakarékpénztári jegyekkel való visszás állapot. Az 1919. augusztus 15-én kelt 3954./M.E. sz. rendelet a magyar póstatakarékpénztár által kibocsájtott 20-10 és 5 koronás pénzjegyek elfogadását kötelezővé tette. Ezeket mindenütt elfogadták, csak Szegeden nem. A városi hatóság arra az álláspontra helyezkedett, hogy miután Szeged csak kék pénzben vásárolhat /amit a város még 1919-ben a bécsi Osztrák-Magyar Banknál becserélt 150 millió korona értékben/, a környező országokból árut, ezért a közönségtől sem fogadhat el más pénzt, mint kékpénzt, vagy a város által kibocsájtott szükségpénzt. Így Szegeden nem fogadták el a póstatakarékpénztári jegyet.^{180./}

A vasutasok viszont 1919. szeptemberében már póstatakarékjegyben kapták fizetésük 70 %-át, amit senki nem akart felvenni. Ez lett a sorsa lassan mind több tisztviselőnek, kik közül sokan kénytelenek voltak e jegyeket felvenni fizetésük fejében, mert semmiféle pénzzel nem rendelkeztek, de így is a legnagyobb fizetési zavarokkal küszködtek. Növelte még a zür-zavart a lebélyegzett osztrák-magyar bankjegyek hasonló sorsa. A kormány csupán az állampénztárakat utasította arra, hogy a lebélyegzett kék pénzeket ne fogadják el. Erre a városi pénztárak, a kereskedők és a kofák sem fogadták el a lebélyegzett pénzeket. Így a Szegeden rekedt sok millióra menő jugoszláv, román és osztrák lebélyegzett bankjegyekről csak érzékeny veszteségekkel lehetett megszabadulni.^{181./}

Ez a teljes anarchia a szegedi pénzpiacon a legrutább visszaélésekre adott alkalmat. Megjelentek a "pénzvámpirok", akik a megszorult kisemberek nyomorát kihasználva összevásárolták nagy százalék levonásával a lebélyegzett pénzeket, vegyszerekkel lemosták a bélyegzőket és a tiszta kékké vedlett bankjegyeket busás haszonnal forgalomba hozták. A bankjegyekkel való fizetések körüli visszás helyzetre jellemzőek az alábbi esetek. A szegedi állami adó-

180. Délmagyarország 1919. IX. 3.

181. Délmagyarország 1920. I. 4.

hivatal nem fogadta el az egyik állami hivatal pénztárából a 10.000 koronás lebélyegzett bankjegyeket, amit az adóként akart befizetni. Az Osztrák-Magyar Bank szegedi fiókja nem fogadta el a főbank által kibocsájtott, de felülbélyegzett bankjegyeket. A szegedi póstatakarékpénztár nem fogadott el egy 9.200 K-s csekkutalványt, amelyet póstatakarékpénztári jegyekben akart fizetni egy állami hivatal.^{182./} Mindezek elegendők arra, hogy a szegedi fejetetejére állított pénzügyi helyzetet megvilágítsuk. Elképzelhető hogy mennyire megnehezítette az egyszerű munkásember mindennapi létküzdelmét ez a bizonytalansággal és anyagi veszélyekkel járó zavaros állapot.

Betetézte a felfordulást a bankjegyek felülbélyegzése, ami még újabb anyagi megpróbáltatást tartogatott a dolgozók számára. A kormány az 1700/1920. ME. sz. rendeletével elrendelte az Osztrák-Magyar Bank által kibocsájtott bankjegyek felülbélyegzését az 1 és 2 koronások, valamint a póstatakarékpénztári jegyek kivételével. A beszolgáltatott bankjegyek felét az állam "kényszerkölcsön" formájában visszatartotta és erről pénztári elismervényt állított ki. A sima bankjegyek március 18-tól megszűntek törvényes fizetési eszközök lenni.^{183./}

A rendelet a nagypénzü embereket valóságos hajszára ösztönözte, hogy még időben tudjanak a pénzükhöz, a szegény embereket viszont a teljes pénzhiány állapotába taszította. A tőkésék, a kereskedők már napokkal előtte "informálódtak" a helyzetről és igyekeztek pénzüket áruba befektetni. A hetipiacon nagy tolongás támadt a rőfössátrak körül, ahol a pénzesek minden pénzt hajlandók voltak megadni az árukért. Erre a piaci árusok gyanakodva visszautasították az ajánlatokat. Mikor a rendelet ismertté vált, az emberek siettek adósságaikat kifizetni, költekezni, csak hogy megszabaduljanak a lebélyegzetlen pénzeiktől. Gyűjtötték az aprópénzt és valóságos hajsza indult meg a póstatakarékpénztári pénzek után, amiért már két-háromszoros árat fizettek.^{184./}

A dolgozó osztályok szegény néptömegei keservesen megszenvedték az átmeneti állapotokat. A pénzfelülbélyegzés technikai

---

182./ Délmagyarország 1920. I. 4.

183. Délmagyarország 1920. III. 19.

184. Délmagyarország 1920. III. 20.

okokból lassan folyt Szegeden. Egy teljes hetet igénybe vett. A kékpénzt senki sem fogadta el, póstapénz kevés volt forgalomban. A városi pénzjegyek jó részét már korábban megkezdték kivonni a forgalomból. Bár a tanács a tisztviselők helyzetén igyekszik enyhíteni. 500 K-ig terjedő előleget adott nekik városi pénzben, valamint elrendelte, hogy a hatósági mézszárszékben és kenyérüzemben fogadják el a kékpénzt. Ezeknek a kevés árujuk pillanatok alatt elfogyott.^{185./} A munkáscsaládok még ennyi védelemben sem részesültek. Csak nagynehezen vagy egyáltalán nem kaptak sem élelmiszert, sem gyógyszert, hiszen csak kék pénzzel tudtak fizetni. "Kétségbeesett arcokat látunk - írják a riporterek - már kora reggel az utcán, szitkozódó, csoportosan tárgyaló asszonyokat, akik üres szatyrokkal ténferegnek haza..."

A spekuláció a legszebb napjait éli. Azon ürüggyel, hogy a "pénz felét éri", az üzletek kezdik a kékpénz duplájáért adni áruikat. A vendéglősök, de még a gyógyszerészek is kétszeres árakat kérnek. Ez még jobban megvadítja a közhangulatot. A kenyérpiacon a feldühödött éhes tömeg megrohant egy kenyérárus kofát, megverték, a kenyerét pedig elvitték, mert 40 K-t kért a kenyér kilójáért.^{186./}

A hatóság megteszi ugyan a látszatintézkedéseket, a visszaélőkkel szemben pénzbírsággal, elzárással, árueklobzással fenyegetődzik, de az éberségének fő tüze mégsem erre irányul. A kormánybiztos főispán "határozott, erélyes fellépésre" hívja fel a polgármester figyelmét azon esetre: "ha a lakosságot netán egyesek a társadalmi rend megbontását vagy önző egyéni érdekeik előmozdítását célzó szándékkal a kormány ellen izgatnák. Ezen esetek megszüntetésére és esetleg az izgatást elkövető személyek le tartóztatására szükséges intézkedéseket saját hatáskörükben fogantatosítsák."^{187./} A népnymornál mindig fontosabb kérdés volt az ellenforradalom társadalmi rendjének védelme.

A város-a létküzdelme folyamán, az ellenséges megszállás fojtogató gyűrűjében vergődve - valóságos tápcsatorna rendszert épített ki a szervezett csempészvonalakon. A csempészség Szeged ellátásának bár illegális, de nélkülözhetetlen elláté forrása

185. Délmagyarország 1920. III. 21.

186. U.ott.

187. SZÁL. Polgármesteri iratok 3405/1920.

lett, amelyet a hatóság nemcsak hogy eltűrt, hanem egyenesen támogatott. Szervezett csempészvonalak alakultak ki a román megszállási vonal felől az Algyő község alatt elhuzódó Tisza folyó szakaszán különösen a híd és a komp környékén, a szerb megszállók részéről az alsótanyai Központtól a kisszállási határig terjedő szerb demarkációs vonalon keresztül. Az át-csempésztett árukat /élőjószágot, szarvasmarhát, sertést, aprójószágot, vagy lisztet, húst, zsírt stb./ a csempészek az erre a célra kiküldött városi közellátási biztosító hatósági bevásárló közegeknek eladják, akik azokat a városba szállítják.^{188./}

Érthető tehát, hogy a város védelmére siet a csempészeknek, ha őket "munkájukban" akadályozzák vagy zaklatják. Legtöbb zaklatásnak a magyar határőrség részéről voltak kitéve. Ezek kezdetben, miután önmagukat kellett élelmezni, a becsempésztett árukból 1/10 részt elvettek a csempészeketől. Később azonban a panaszok folyton szaporodtak, mert a katonák "50-60 %-át is elveszik az áruknak s ezért hol fizetnek hol nem. Ha fizetnek is, jóval kevesebbet, mint amennyiben van az áru." A román és szerb határőröket ugyan vagy lefizetik, vagy átjátsszák, de "többet kell szenvedni akkor, amidőn már a magyar katonai őrséghez jutnak - hangzanak a jegyzőkönyvi panaszok - mert azok úgy megzsarolják őket, hogy nem érdemes egy morzsát sem áthozni, mert a magyar katonai őrségünk százszor rosszabbak, mint a román és szerb határőrség."^{189./}

Siet is a polgármester a csempészek védelmére kelni, mert - mint a katonai parancsnoksághoz küldött átiratában hangoztatja - "akik a város közélélmezésének előmozdítása céljából csempészeknek, nem szabad, hogy kedvüket vesztsék az esetleges kellemetlenségek folytán."^{190./} Bizottsági megállapodást ajánl a leadandó %-ot illetőleg. A város ezuton történő ellátását még más is veszélyezteti. Ezeket a "csempész-átkelőket" ellepték később a Budapestről lejött tisztii katonai bizottságokból álló bevásárlók is, akik "napról napra magasabb árakat ígérnek és fizetnek" az árukért." Így pl. az eddigi 75-80 koronáért átvett levágott sertéseket kg-onként 90 ko-

---

188. SZÁL. Polgármesteri iratok 3020/1920.

189. SZÁL. Polgármesteri iratok 13518/1919.

190. SZÁL. " " "

ronájával veszik át, a zsiréért 115-120 K-t fizetnek, az élő marhát 40 K-n felüli élősúlykilogrammonkénti áramellett veszik. A városi bevásárlókra valósággal reálicitáltak és az árakat felhajtották.^{191./}

A város ellátásának tehát még ez a szükség-megoldása sem volt zavartalan. Ezek a körülmények mind nehezebbé és főleg drágábbá tették a munkás nép életét. De még több kárt és nélkülözést okoztak a lakosság ellátásában a lelketlen lánckereskedők és spekulánsok, akiket ez a konjunktura a felszínre vetett. "A lánckereskedelem mindenhová elnyúló csápjai" át- meg átfonták a szegedi munkásnép minden életterületét és "telhetetlen profitvágytól sarkalva" valósággal kiszípolyozták a dolgozókat.

Az árak folytonos emelkedéséből adódó konjunkturális lehetőség volt a legfőbb oka a gombamódra elszaporodó lánckereskedők létszámemelkedésének. Hogy számokban mit jelentett a láncosok elszaporodása, azt a kiadott kereskedői igazolványok száma mutatja a legjobban. Eszerint kiadtak 1915-ben 152, 1916-ban 240, 1917-ben 344, 1918-ban 230, 1919-ben 627, és 1920-ban 830 kereskedői igazolványt!^{192./}

A láncolás egyik módja az élelmiszer felvásárlása volt. Egyidőben tömegesen jelentek meg a szegedi piacokon olyan emberek, akik nagy mennyiségben vásárolták össze fölvert áron az élelmiszert. Ezeket legnagyobb részt a fővárosba szállították, ahol azután tovább adták tetemes haszonnal. Ezek az élelmiszerláncosok az első időben szinte minden ellenőrzés nélkül garázdálkodtak a szegedi piacokon. Ezenkívül szinte ellepték azokat az utvonalakat, amelyeken a tanyai kocsik szoktak beérni Szegedre és már itt összevásárolták az élelmiszert, még mielőtt azok beérkeztek volna a város piacaira.^{193./} A hatóság csak sorozatos razziákkal tudta ezt az elburjánzott spekulációt visszaszorítani.

A feketézők és spekulánsok kezén, hogy mekkora pénzek forogtak, arra jellemző egy kávéházi razzia adatai. 1920. február 25-én délelőtt féltizkor kávéházi razziát hajtottak végre a

191. SZÁL. Polgármesteri iratok 3020/1920.

192. Bauner János: Szeged közgazdasága. 45. lap.

193. Szeged. 1923. IX. 20.

rendőri és detektív csoportok. Öt kávéházban végeztek motozást, aminek eredményeként a kihágási bíró elé 20 főt vezettek. Birtokukban összesen egy millió koronát találtak. Ebből fél milliót a Tisza, 108 ezret a Belvárosi, 200 ezret a Korzó Kávéházban, a többit pedig a Hungária és Kossuth Kávéházakban kobozták el.^{194./}

Mérhetetlen visszaélések melegágyai lettek a fa- és szén-szindikátusok tagjainak kompenzációs üzletei is. Ezek a kereskedők a város nehezen nélkülözött kompenzációs cikkeivel valóssággal üzérkedtek. Csak egy esetet említsünk. A Tűzelő-Szindikátus elnöke jelentése szerint egyik kereskedő zsir kivitelre kapott engedélyt anélkül, hogy megfelelő ovadékot tett volna le. Fa beszállításra kapott megbízatást a várostól. Az illető a zsirért kapott 10 vagon kukoricát. Ebből azonban csak egy részt adott kompenzáció fejében, a többit utközben oly nagy pénzért adta el, hogy annak - aki tőle mint első lánc a tengerit megvette - véleménye szerint többet keresett, mint a fán. Az illető a kompenzációs kukoricáért 65 vagon fát, faszenet és szenet kapott Karánsebesről. Szegedre azonban csak 30 vagon fát hozott, mert a többit Temesvárott sokkal nagyobb árért értékesítette.^{195./} Egyes kereskedők tehát a szindikátus leple alatt ugyszolván hatósági aszisztencia mellett láncoltak, árdrágítottak és az árut kivitték. A fa-szindikátus végül is hasonló sorozatos ügyek kipattanása miatt 1919. szeptember 7-én feloszlott. Utoljára ugyanis "a tisztviselők utalványaival üzérkedtek."^{196./}

A szegedi nagykereskedők, mint a petróleum szindikátus tagjai megvettek egy holland szállítótól egy uszály - kb. 54 vagon - petróleumot. Ezt szabad kereskedelem útján árusították. A pénzesek 30-50 kg-ot is beszereztek, de a szegények nem juthattak hozzá.^{197./} Pedig a munkások és tisztviselők voltak főként ráutalva, mert lakásukban sem villany, sem gáz nem volt és szinte borzadva gondoltak a téli sötét estékre, amelyet hideg szobában, üres gyomorral kellett eltölteniök.

---

194. SZÁL. Polgármesteri iratok 8774/1919.

195. Délmagyarország 1919. IX. 7.

196. A Munka. 1919. X. 4.

197. SZÁL. Polgármesteri iratok 13632/1919. és 535/1920.

Sulyos kifogás tárgyát képezte a só és élesztő árának uzsorás drágítása is. Ugyancsak kitudódott a feltörő panaszok folytán az, hogy: "egyes kereskedők a hatóság által kiutalt lisztet nem könyvecskére, hanem szabadon, jóval magasabb áron árusítják."^{198.}/

Nem akarjuk tovább sorolni e szomorú eseteket. Az eddigiek is beszédes bizonyítékai annak, hogy az ellenforradalmi uralkodó osztálynak a fő gondja a város e nehéz ellátási viszonyai között a konjunktúra kihasználása volt, mintsem a dolgozók nyomorán való enyhítés. Így súlyodt a szegedi dolgozó osztályok helyzete a mélypontig, ami ösztönzője lett a tőke elleni harcuk új szakaszának.

II.

A dolgozó osztályok helyzete és a tőke elleni harcuk a háború utáni válságévekben /1920-24./

1.

A munkásosztály helyzete, élet- és munkaviszonyai, tőke ellenes harcának formái

/Infláció méretei, élelmiszerek drágulása. A munkások helyzetének jellemzése, életkörülmények, munkaalkalom. A munkanélküliség méretei. Munkabérek leszorítása elleni bérharcok, sztrájkharcok. A munkaadók visszaélései, bérredukciók, önkényeskedések. A hatóság törekvése a tőke és a munka ellentéteinek letompítására. Szegedi index rendszer. A munkáskivándorlás méretei. A munkásellenállás elfojtásának eszközei: terror, irredentizmus. Keresztényszocialista szervezési kísérletek./

A tőkéstulajdon helyreállítása Szegeden is együtt járt a dolgozó tömegek életszínvonalá ellen intézett brutális támadással. Országos jelenség volt az, hogy az ellenforradalmi uralkodó osztályok az első években mit sem törődtek a munkásosztály legelemibb életfeltételének biztosításával. Számukra a retorzió volt a döntő. A kivezető utat még nem is látták, de ez nem is volt nekik fontos. Majd 1921-től jelentkezik az, hogy hogyan

tovább! A szegedi viszonyok is ezt igazolták, amit már láttunk pl. az ellátás, az áremelések és spekulációk területein. A teljesen magára hagyott szegedi munkásság helyzetének legfontosabb befolyásoló tényezői tehát a következők voltak: 1./ A város előbbiekben vázolt szinte egyedülállóan súlyos ellátási körülményei. 2./ Az infláció áremelkedései. 3./ A háboru utáni termelés deorganizáltságából adódó nagy arányu munkanélküliség.

A háboru örökségeként átvett infláció sorvasztó eleme lett a dolgozók életének, viszont rendkívüli eszköze volt a tőkésék vagyonosodásának. Az infláció a háboruval indult el, az ellenforradalom győzelméig azonban aránylag nem volt nagy méretű. Öt év alatt a háboru kitörésétől az ellenforradalom első hónapja végéig 9,87-szeresére romlott a korona. A következő öt hónapban azonban /1920. január végéig/ 49,21 az infláció mértékét mutató szorzószám. 1922-ben a drágulás körülbelül négyszeres volt, 1923-ban tizennyolcszoros! Az összes közszükségleti cikkek állandó drágulásaira jellemző, hogy az utolsó békeévvvel szemben az 1923. végén megállapított drágaság már körülbelül ötezerszeresére volt tehető.^{1./} Az ellenforradalom ötödik évében pedig a korona eredeti értékének 15,030-ad részére csökkent. Ezek az inflációs esztendőik az összes szükségleti cikkek szakadatlan drágulásának jegyében állottak.

A drágulás terén a mezőgazdasági termények vezettek, különösen a buza ára volt az irányadó szám. Az országos és a szegedi buzaárak hozzávetőlegesen egyformán alakultak. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi összesítő jelentése szerint az országos buzaárak: 1921. őszén 1625-1910 K, 1922. őszén 11.265 K, évvégén 10.545 K, 1923. nyarán 46.500-74.500 K. és 1924. év végén 472.000-530.000 K. árfolyamon mozogtak.

Ha figyelemmel kísérjük a szegedi terménypiac buzaárának alakulását ezekben az években, egyben támpontot is kapunk az általános drágulás mértékét illetően. 1921-ben a buza ára 1600 K. volt. 1922-ben a mezőgazdaság a közepes termésért a kárpótlást a gyorsan emelkedő árakban találta meg. Így a buzaár 1922. július 7-én 4.000-4.200, október 21-én 11.000-11.200 és decem-

1. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1923. évi jelentése 3.lap.

ber 22-én 10.600-10.700 koronára alakult. 1923-ban a buza ára ugrásszerű emelkedést mutat, mert amíg az év kezdetén 15.000 K. körül állott, júniusban, tehát az új termés kezdetén 35.000 K-t ért el, az aratás és cséplés ideje alatt 50.000 koronáig emelkedett, 1924-ben közvetlenül a termés utáni július első hetében a buza ára a szegedi piacon 260.000-270.000 K. volt, ez az ár november 15-én 430.000-440.000 K-ra emelkedett és december végén 500.000-510.000 koronával zárult.^{2./} Az inflációs pénzhiguláson kívül e számok a buzaár tényleges áremelkedését is mutatják, mert az 1922-es év pénzhigulása 4-szereséhez képest az előző évi gabonaár nem 6500 K. körül, hanem 10-11.000 K. körül mozgott. Ugyancsak az 1923-as 18-szoros emelkedési arányszámnak megfelelően a 11.000 K-s buza 1924. elején nem 198.000 K., hanem 250.000 K-ig emelkedett.

A buza árának nyomában szédületes iramban emelkedtek a többi létfontosságú cikkek árai is. A piaci árak a Törvényhatósági Árvizsgáló Bizottság tájékoztató irányárainak jóval fölötté mozogtak.^{3./} Miután ez a szerv az Országos Központi Árvizsgáló Bizottság megállapításaihoz igazodott, így a helyi árak az országos ármegállapításokat is tetézték. A 16 K-s kenyér 1923-ban 700 K.a kenyérpiacon. A cukor 1922-ben 90 K, 1923-ban 7509 K, 1924-ben 21.000 K. A disznóhus ára az 1920-as 80 K-hoz képest 1923-ban 6.200 K, 1924-ben 31.000 K-ra ugrott. A zsír hasonlóan 1919-ben még 40 K., 1923-ban 14.000 K, 1924-ben 42.000 K-nál tetőzik. A drágulásnak az infláción kívül még más oka is volt. Ez pedig a termelésben és a közvetítésben érdekelt kisebb vállalkozók, iparosok és kereskedők számának nagy növekedése. Ezek a megélhetésük érdekében az üzlettel haszonra törekedtek. Most viszont a csökkenő fogyasztás mellett, ha a belőle élők száma nagyon megszorodott, a versenynek az árcsökkenő hatása már nem érvényesült. Ezt a tényt igazolja az alábbi példa. Szegeden 57 sütőiparos volt 1914-ben és 110 az 1924. év végén. Még ha figyelembe vesszük is, hogy egy rendelet folytán 17 olyan kenyérsütő váltotta ki ez évben az iparigazolványt, aki azelőtt

2. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1922-23-24. évi jelentései. /1922.év 23. lap; 1923.év 38. lap; 1924.év 47. lap./

3. A Munka 1920. VI. 29., 1921. IX. 11., Szeged, 1923. X. 25, XI. 18., 1924. VIII. 15. SZÁL. Polgármesteri iratok 2.861/1923.

a háziipar keretein belül üzte a foglalkozást, azonos fogyasztás mellett ez a pékiparból élők számának tulszaporodását bizonyítja.^{4./}

A korona árfolyamának hanyatlása 1924. februárjától valószínű koronapánikot váltott ki országszerte. Ennek előidézője a Bethlen kormány szándékos tevékenysége volt. Miután a népszövetségi kölcsön ügye 1924. februárjában elakadt a Jóvátételi Bizottság huza-vonájában, Bethlenék úgy akartak az ügymenetre nyomást gyakorolni, hogy Magyarországot még rosszabb gazdasági helyzetbe hozták. Azaz megkezdődött a tervszerű koronarontás. Ennek eredményeként a korona árfolyama, amely 1923. végén még 120.000 volt, fokozatosan 1924. február 8-án elérte a 198.000-et, ettől kezdve pedig napról napra szédületes tempóban emelkedett. A siker kissé felülmulata a kormány számításait is. Február 11-én már 224.000 korona ért egy aranykoronát, 14-én pedig 227.000 korona. Budapesten és vidéken pénzügyi pánik keletkezett.^{5./} Szegeden is mindazok, akik készpénzzel rendelkeztek vagy azzal spekuláltak, áruban akarták konzerválni pénzüket még meglévő értékét. A vásárlók 1924. februárjától valósággal megrohanták a szegedi üzleteket. "Az ostrom az országos vásár első napján volt a leghevesebb. Főleg a tanyaiak között dühöngött a vásárlási láz. Volt olyan tanyai gazda, aki 20-30 millió korona értékű ruhanevet vásárolt össze egy üzletben" - írja a Szeged 1924. február 19-én.

Az infláció a tőkés haszonszerzésének legbőszéesebb forrása lett, ami a pénz- és áruspekulációból, valamint az ár és bérszinvonal különbségeiből adódott. Ugyanezekből viszont a dolgozó nép nyomora és nélkülözése fakadt. Hiszen a drágaság fokozódott, de a bérek és fizetések emelkedése távolról sem követte az infláció rohamos növekedését. Ez a kérdés átvisz bennünket egy másik széles vizsgálódási területre. Nevezetesen, hogy milyenek voltak a proletariátus munkakörülményei a munkaalkalom, bérezés és egyéb munkafeltételek szempontjából.

---

4. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése 10. l.

5. Sz. Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcsön megszerzése 1964. 103-107. lap. /Értekezések a történeti tudományok köréből./

A munkaalkalmat erősen korlátozták a huszas évek elején a szegedi vállalatok üzemredukciói, amik jórészt nyersanyag- és tüzelőhiányból adódtak. A Szegedi Kenderfonógyárban békeidőben körülbelül 1000 munkás dolgozott. Most 550-600 a munkások száma, ezek közül 400 nőmunkás. A gyár, fonó és gerebenező osztály kivételével, ahol állandóan 60 munkás dolgozik, 1919-ben csak 3 hónapig, 1920-ban mindössze 6 és fél hónapig volt üzemben. A munkások tehát az év legnagyobb részében a csekély szénsegélyre voltak utalva.^{6./}

A Buchwald-féle kötélverő gyárban a szerszám- és anyaghiány miatt alig néhány munkásnak jut munkaalkalom. Igen nehéz a vas- és fémmunkások helyzete is. A Pálffy-gépjavitó üzemben, ahol békeidőben 50 munkás dolgozott, most 3 munkás talál munkaalkalmat.^{7./}

Az építőipar pangása a téglagyárakban is erősen éreztette hatását. A városi téglagyár 1920-ban 70-80 munkást foglalkoztatott, 1921-ben 12-re redukálta a munkáslétszámát. Miután forgalom ugyyszólván semmi nem volt, a téglagyártást be is szüntette. A Szegedi Keramitgyárban is hasonló állapotok voltak. A foglalkoztatott munkások száma alul maradt a százon, pedig a békeévekben állandóan 350 munkásnak adott kenyeret. Szénhiány miatt 1921-ben be is szüntette a keramit gyártását. Csak cserepet és téglát gyártott raktárra. A Szegedi Téglagyár RT. is minimálisra csökkentette üzemét. A békebeli 250 munkás helyett mindössze 25 dolgozott. Tehát az építkezések szünetelése miatt csupán a három téglagyárban 500-nál több munkást bocsájtottak el.^{8./}

A munkaalkalmak felvázolása tekintetében inkább csak képkiélesztő jellegű a hatósági munkaközvetítő időszakos tájékoztatója. Eszerint 1921. második harmadában 519 munkás keresett a közvetítőnél munkát. Munkaalkalmat mindössze 131 munkás számára kínáltak, tehát 388 jelentkező nem kapott munkát. A 131 munkaalkalom fele vidéken adódott, és csak 62 helyben. A 62 helybeli munkaalkalom közül 43 esetben háztartási alkalmazottat kerestek. Tehát ipari munkaalkalom 19 maradt. A 74 munkakereső háztartási alkalmazotton kívül tehát 445 munkanélküli jelentkezett munkáért és

---

6. A Munka 1920. X. 3.

7. U. o.

8. A Munka 1921. IX. 14.

445 munkakeresőnek mindössze 19 helybeli munkát kínáltak.^{9./} Ezek a számok azonban csak részleges helyzetképet nyújtanak, mert a szervezett szakmunkások nem fordultak a hatósági munkaközvetítőhöz, hanem őket a szakszervezet tartotta nyilván.

Ugyancsak a hatósági munkaközvetítő 1921. év utolsó harmadának évváró jelentése 550 munkaalkalmat és 6500 munkaerőt tartott nyilván. Tehát 10 munkaalkalomra 118 munkakereső jutott. A 6500 kereső közül 2800 jutott munkához a hivatal által. Ebből 52 % férfi, 47,7 % nő és 0,3 % tanonc. Az összes elhelyezett munkások közül a szakmunkás mindössze 26 % volt. /Mert a szakmunkások a szakszervezeteken keresztül kerestek munkaalkalmat./ 74 % pedig segédmunkás és napszámos. Ez a szám magába foglalta a háztartási alkalmazottakat is.^{10./}

A szegedi Szociáldemokrata Párt már 1919. májusában 6131 olyan munkanélkülit tart nyilván, akiket a szakszervezetek segítségével részesítettek. Az összes munkanélküliek száma már akkor is több volt, hiszen nem minden munkanélküli tartozott a szakszervezetbe. E nyilvántartásban a legnagyobb számuk a földmunkásoknak volt, mintegy 2365 fővel. A munkanélküli vas- és fém-munkások 513, az építőmunkások 460, a textil munkások 345, vasuti munkások 765 létszámban szerepeltek.^{11./} Az azóta eltelt négy és fél hónap alatt a helyzet rosszabbodott. 1919. szeptemberében a szervezett munkások közül 7.000 a munkanélküli. A szakszervezetbe nem tartozó munkásokat és tisztviselőket is hozzászámítva 10.000-re becsülhető a munkanélküliek száma 1919. őszén Szegeden.^{12./}

Amennyire szűk korlátok közé kényszerítették a körülmények a munkalehetőségeket, ezt kihasználva annyira leszorították a munkáltatók a munkabéreket. Ehhez támadásuk kiinduló pontjául szolgált a kereskedelmi miniszter 1919. októberében kiadott 77.234/1919. sz. körrendelete, amely szerint: "Tekintettel arra, hogy a proletárdiktatura megszűntével annak bérrendszere is megdőlt, s az önrendelkezési jog visszaállt az üzemtulajdonosokra, a munkabér megállapítása a munkaadók és az alkalmazottak sza-

9. A Munka 1921. VIII. 14.

10. A Munka 1921. IX. 30.

11. Délmagyarország 1919. IX. 4.

12. Délmagyarország 1919. IX. 4.

bad megegyezésésének van fenntartva." Ennek értelmében a polgármester sietett utasítani az alája rendelt összes hatóságokat, hogy: "a munkabérek kialakulásának hatósági rendelkezéssel történő irányításától a jövőben szigorúan tartózkodjanak."^{13./}

A munkáltatók legfőbb törekvése az volt, hogy felszámolják a kollektív szerződéseket. Szegeden kollektív szerződés igen kevés helyen volt,^{14./} inkább csak egyoldalú szerződés, ami pedig nem védi a munkásságot a kizsákmányolás ellen. A pincérek bérköveteléseivel alkalmával a munkáltatók még azt sem tűrték, hogy a dolgozók közös érdekeiket szakszervezetük útján védjék. Azt akarták, hogy minden pincér saját munkaadójával külön kössön megállapodást. Kollektív szerződésről hallani sem akartak. A Szegedi Kenderfonó köt ugyan évenként szerződést a munkásaival, de ebben semmi kitétel nincs a munkások bérrendezéséről.^{15./} Ezek az egyoldalú szerződések inkább csak kiszolgáltatják a munkásokat munkaadójuknak, minden ellenszolgáltatás nélkül.

Ez az oka annak, hogy ugyanabban az időben olyan nagyok a bérkülönbségek az üzemi munkások keresetében. 1920-ban a Szegedi Kenderfonógyár férfi munkásainak heti bére átlag 350 K., a nőknél 140-160 K. Miután a gyár nagyritkán van üzemben, a férfimunkások üzemszünetelés esetén 31 K-t, a nők 20-25 K-t kapnak naponta. Igen nehéz a vas- és fémmunkások helyzete is. 4-5 korona az órabér s így napi keresetük 32-40 K-nál nem több. A Varga-kötélgyárban 70 K az átlagos napi bér. A Babós-kötődében 3 K. az órabér azért a munkáért, amelyért Budapesten 11 K órabért fizetnek.^{16./}

Az 1921-es évben egy kendergyári gerebenező 60 K napszámére havonta 1400 K, a borbélysegédek munkabére havi 800-1200 K. Bár a mesterek szerint a "borraivaló" kitesz még 300-500 K-t, azonban ez nem állandó jövedelem. Ezért a pénzért 13-14 órát kell nekik dolgozni naponta.^{17./} Csak néhány belvárosi üzletben dolgoztatják a munkásokat 12 - 12 1/2 órán keresztül. Ez a munkaidő is csak abban az esetben tart addig, ha több munka nem akad, mert a bor-

---

13. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.282/1919.

14. A Munka 1920. X. 3.

15. A Munka 1920. XII. 3.

16. U. o.

17. A Munka 1921. VIII.3.

bélyszakosztály önkényesen kimondta, hogy ha a megállapított esti záróránál vendég jelentkezik, a munkás köteles ellenvetés, vagy ellenszolgáltatás nélkül kiszolgálni. Így a munka eltart-hat 9-10 óráig is este.^{18./}

Különösen nyomoruságos a városi napszámosok bérezése. 1920. és 21-es években az áremelkedésektől függetlenül 30 K-s napszám-béren dolgoztatja munkásai nagy részét a tanács. A vízműtelep ve-zetője 1920. júliusában beadványban fordult a tanácshoz, amelyben kijelenti, hogy a belvízszabályozó üzem szivattyutelepénél alkal-mazott munkások elhagyják szolgálataikat s újabb napszámosok nem hajlandók szolgálatba lépni, mert a város által megállapított mun-kabér mindössze 30 K. a napi nyolc órai munkáért.^{19./} A városi gőz-fürdőben a mosónők napi bére 35 korona. "E napibérek 1921. áprili-sától kezdődőleg csak azon napokra számolandók fel, amikor a mosó-nők egész munkanapon át dolgoznak."^{20./} A színházi takarítónők na-pi 9 órai munkáért 30 koronát kapnak /3 K 33 fillér órabér!/ Elke-seredetten mondták: "még kenyérre sem elég, mert alig futja belő-le egy kilóra." Amikor felvételnél tiltakoztak, azt a választ kap-ták: "Aki kevesli ezt az összeget, az ne vállalja." Még a 60 K-s napszámosok sem tudtak fizetésükből kijönni. 1921. szeptemberében közös kérelmükben 20 koronás emelést kértek a tanácstól. A mérnö-ki hivatal véleménye szerint: "A 20 koronás béremelés évi 134.000 K többletkiadást vonna maga után. Tudomásunk szerint számtalan mun-kás 50 K-s napszámért kap, szóval 10 K-val kevesebbet, mint ameny-nyit a város fizet."^{21./} Végül is a tanács elutasította a napszá-mosok kérelmét.

A munkásosztály megélhetési viszonyait nagyon hátrányosan befolyásolták a ruházkodási gondok. A ruházati cikkek roppant magas árai az alacsony bérszínvonal mellett a ruházkodást szin-te teljesen kizárták. Az újságokban közölt kirakati árak alapján 1921-ben Szegeden ha egy munkás fel akart volna ruházkodni köze-pes minőségű ruházati cikkekkel, úgy a férfiruhák /fehérnemű, egy pár cipő és egy felsőruha/ 4.350 K-ba kerültek volna. A családban

---

18. A Munka 1921. VIII. 10.

19. A Munka 1920. VIII. 2.

20. SZÁL. Polgármesteri iratok 5.225/1921.

21. A Munka 1921. IX. 30.

az anyának ugyanilyen költségei 4869 K., egy fiugyermeknek az összes ruha ára 2170 K, a leánygyermeké 2880 K. összeget tennének ki. Ezek szerint ha az a munkás, aki 800-1000 K-t keres - már pedig az előbbiekben láttuk az átlag keresetek e körül mozgottak 1921-ben - fel akarta ruházni magát és családját, akkor 14.260 K-t kellett volna kiadnia.^{22./} Természetesen e számok az illúziók világában mozognak. A realitások kizárják még a gondolatát is annak, hogy egy munkáscsalád új ruhába öltözködhett volna "tetőtől-talpig." Legfeljebb az elnyűtt ruhadaraboknak időnkénti pótlásáról lehetett csak szó. A bérszínvonal viszonyításához mégiscsak ilyen feltételezésből lehet kiindulni. Az viszont szomorú, hogy egy munkáscsalád felöltözése csak feltételezés lehetett ebben az időben.

Ha már a bérszínvonal viszonyításánál tartunk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a háború előtti és a mostani munkáskereset reálértékének összehasonlítását. Egy építőmunkás keresetét vesszük alapul. Egy érdekes sajtóvitából merítjük az összehasonlító anyagot. 1921. januárjában az építőmunkások az építőiparosok szakosztályától a bérek tisztességes rendezését kérték a folyó évi építési kampányra.^{23./} Erre a "Az Ipar" c. ujság a munkaadók álláspontját képviselve kirohanást intéz az építőmunkások ellen és az építőipar válságának egyik okát abban látja, hogy: "A munkások túl magas órabérekét követelnek. Azonkívül a munkások sem a régiék már, az egyik részük katonai szolgálatot teljesít, a másik részük sokkal jövedelmezőbb "láncolással foglalkozik". A hangvételtre és a módszerre vonatkozólag itt megjegyezzük, hogy ez már ismert fogás a munkaadók részéről. Célzatosan irányított hangulatzavarás ez, amelynek be nem vallott célja az, hogy az építőmunkások bérmozgalmát mesterségesen szított külső ellen-szenv keltéssel leszereeljék. Erre száll vitába "A Munka" "Az Ipar"-ral, aminek adataiból összeállítva az alábbiakban fest a háborúelőtti és az 1921-es keresetek reálértékének összehasonlítása.

1914-ben egy kilogramm kenyér 20 fillér volt, 1921-ben a hatósági kenyér, amely a munkás szükségletének csak kis részét fedezi, 4,50 K, a szabad forgalomban 20 K. és még ennél is több.

---

22. A Munka 1921. VIII. 28.

23. A Munka 1921. II. 11.

Az emelkedés tehát 22, ill. százszoros. A hus akkor 120 fillér volt, 1921-ben 120-140 K. Az emelkedés itt is 100-szoros. A zsir 1914-ben 140 fillér volt, 1921-ben 200 K, ami 143-szoros emelkedés. A tojás 112-szeresre, a szalonna 150-szeresre emelkedett. A ruházati cikkek emelkedése 200-szoros. /Bár itt az emelkedés csak minimum./

Ezzel szemben az órabér a háboru előtt az építőiparban átlagosan 60 fillér volt. 1921-ben a legmagasabb 14 K. volt. A bérek legjobb esetben 24-szeresre emelkedtek, az élelmi- és közszükségleti cikkek 100-200-szoros emelkedésével szemben. A 14 K-s órabér 672 K. heti kereset. Ez viszont már a pénzromlás következtében 6,72 K-nak felel meg. Tehát a háboru előtti 30-40 K-s heti keresettel szemben 1921-ben egy építőmunkás a legjobb esetben annyi értéket keresett, amennyit a háboru előtt 6,72 K-ból lehetett beszerezni. Ha itt még figyelembe vesszük, hogy az építőmunkás "szezoni" munkás, akinek 40 hét alatt 52 hétre kell biztosítani a megélhetést, a 672 K-s heti kereset 530 K-ra zsugorodik össze.^{24./}

Ha az árak emelkedését vennénk alapul, az órabérek megállapításánál, akkor a békeidőbeli 60 filléres átlagos órabérnek 1921-ben 75 K. átlag órabérnek kellene lennie, a legmagasabb órabérnek pedig 120 K-nak. Ezek alapján állíthatjuk, hogy a szegedi munkások munkabér színvonala is jóval alatta maradt nemcsak a Tanácsköztársaság idején érvényben levő színvonalnak, hanem a háboru előttinek is. Rosszabbul volt foglalkoztatva és rosszabbul is élt!

A fentiek alapján a Munka jogos önérzettel utasítja vissza az építőmunkásokat ért burzsoa vádat, amikor ezt írja: "Ha lesz építkezés, valamennyi építőmunkás tisztességes bérért ott lesz az állványokon. Addig azonban - ha nem is láncolva, amit kereken visszautasítunk - úgy tengődik ahogyan ma - semmi esetre sem a munkásság hibájából - tengődni kénytelen. A szakosztály legjobban ismeri az építőmunkások készségét, azért fölötte sajnálatosnak tartjuk, ha egy ilyen komoly testület a szegedi munkásság egy tekintélyes részét a láncosok kategóriájába sorozza."^{25./}

24. A Munka 1921. II. 16.

25. A Munka 1921. II. 11.

Az infláció nyomora a dolgozókat fokozottabb mértékben rákényszeríti még a kiszolgáltatott cselédsorsra is. Ezt mutatja a kiváltott cselédkönyvek növekvő száma. A cselédek száználmas kiszolgáltatottságát tükrözi a rendőrfőkapitány 1923. évi zárójelentése a Közigazgatási Bizottsághoz. Eszerint: "A cselédügyek száma az elmúlt évben az előző évekhez viszonyítva feltűnően megsaporodott. Sok a panasz, mert a cselédek minden felmondás nélkül otthagyják helyüket...meglopják gazdáikat. Ezzel szemben a cselédek a sok munkával arányban nem álló kevés bér és rossz élelmezés miatt panaszkodnak. Ezen ügyek legnagyobb része a cselédnek a szolgálati helyre való visszavezettetésével végződtek."^{26./} 1923-ban 363 db ideiglenes cselédigazolvány és 60 db új cselédkönyvvel szemben 1924-ben 400 db ideiglenes cselédigazolványt és 102 db új cselédkönyvet adtak ki.^{27./}

A dolgozók nehéz élet- és munkakörülményeit némiképp enyhítette a hatósági, üzemi élelmiszer ellátás. A kendergyári dolgozók nevében még 1919. szeptemberében küldöttség kereste fel a polgármestert. Azt kérték, hogy mintegy 600 gyári munkás legszükségesebb élelmiszercikkeinek beszerzését a hatóság könnyítse meg, illetve hasson oda, hogy az "ácsorgásrendszert" megszüntessék és maximális áron jussanak a munkások élelemhez.^{28./} Az élelmiszerekkel történő ellátásra az üzemek is rátértek. A munkások nagyobb kihasználása érdekében inkább érdekük volt az élelmiszerek központi beszerzése és üzemen belüli szétosztása, mintsem, hogy a munkások naphosszakat töltsenek el élelem utáni futkosással. Hogy néhány példát említsünk, a kenderfonógyári munkások havonta 8 és fél kg. lisztet, 80 dkg. zsirt, 15 kg. burgonyát és 125 kg. fát kaptak személyenként havi ellátmány fejében beszerzési áron.^{29./} A dohánygyáriak 6 vagy 10 kg. lisztet, ötnegyed kg. zsirt és háromnegyed kg. cukrot kaptak.^{30./} Az élelmiszerellátás az infláció időszakában állandó volt, és csökkentette az egyes szakmák munkásainak nagy bérszinvonalkülönbségeit. Az 1923-24-es évek bérharcáiban viszont sokszor visszatérő téma az élelemellátás, mert a munkaadók

---

26. SZÁL. Szeged város Közigazgatási Bizottságának /a továbbiakban KIB/ iratai 20/1924.

27. SZÁL. Szeged város KIB iratai 68/1924.

28. A Munka 1919. IX. 25.

29. Szeged 1923. IY. 26.

30. Szeged 1923. VII. 7.

a béremeléseket az ellátás beszüntetéséhez szeretnék kötni, hogy megszabaduljanak ettől a számukra mind terheesebb kötelezettségtől.

A munkakörülmények terén még két kísértő és visszatérő jelenségről teszünk említést, ez pedig az éjjeli munka és a gyűlölt akkordmunka. Az éjjeli munka főleg a pékiparban kísért. A pékmestereket a szabadverseny ösztönzi az éjjeli sütésre, mert a reggeli friss pékáru nagy előny a konkurrens pékműhelyekkel szemben. Pedig a 2040/1916. M.E. sz. rendelet a sütőiparban eltiltotta az éjjeli munkát. A sütőiparosok háboru után egyszerűen hatályon kívül helyezték ezt a rendeletet és rendszeresen éjjel dolgoztattak. Még hozzá annyira embertelen körülmények között, hogy egyes pékmesterek állandóan bezárták a munkásokra az ajtót és csak reggel engedték ki őket a műhelyből. Ilyenkor a kilépő munkásokkal együtt a gőz is kitódult a helyiségből.^{31./}

A sütőipari munkások 1921. januárjában tiltakozó gyűlésen állást foglaltak az éjjeli munka ellen. Utasították az Élelmezési Munkások Országos Szövetsége szegedi csoportja sütőosztályának vezetőségét, hogy: "a törvényerejű fenti miniszteri rendeletnek a rendőrség igénybevételével szerezzen érvényt. Kérje beadványban a rendőrkapitányságot, hogy a sütőmunkások erkölcsi és fizikai érdekeit védelmező miniszteri rendelet alapján járjon el a legerélyesebben a tilalmat kijátszó sütőmesterekkel szemben."^{32./} A sütőmunkások határozott tiltakozásának meglelt az eredménye. A kereskedelmi miniszter 1921. októberében kénytelen a tömegmozgalom hatására a régi tilalmi rendeletet felújítani. A körrendelet szerint: "a sütőműhelyek éjjeli munkatilalma minden lehető eszközzel betartandó... Azokat a munkaadókat, akik éjjel dolgoztatnak és azokat a munkásokat, akik dolgoznak, a törvény szerint legszigorubb fogház- és pénzbüntetéssel kell sújtani."^{33./}

Az éjjeli munka elleni harc 1921. április 18-án a két fél közötti kölcsönös szerződés aláírásával végződött. Az Ipartestület sütőipari szakosztálya és a sütőmunkások szakszervezete

---

31. A Munka 1920. IX. 5.

32. A Munka 1921. I. 11.

33. Szeged 1921. X. 16.

oly értelmű egyezményt kötöttek, amelyben a munkáltatók arra kötelezték magukat, hogy a munkásokkal csak reggel fél 5 órakor kezdik meg a munkát. Ugyanakkor a pékmesterek egymás között is megállapodtak abban, hogy azok a pékek, akik eddig éjjel is dolgoztattak, ezentúl akkor nem dolgoztatnak.

Ez az egyezés azonban még nem jelentette az éjjeli munka felszámolását. A pékmesterek egy része ugyanis csak egy hétig bírta ki a szerződés kikötéseit. Három pékmester, kihasználva a munkanélküliek szorult helyzetét, újra dolgoztatni kezdett éjjel. Erre mind a szervezett munkások, mind a többi pékmester jelentést tettek és bizottsági kivizsgálást kértek a szerződést felbontó munkáltatókkal szemben. Maguk a pékmesterek jelentésükben azt hangoztatták, hogy: "meg fogják védeni a munkásokat ezektől a szabálytalanságoktól."^{34./} A mestereknek természetesen nem az fájt, hogy a munkásokkal éjjel is dolgoztattak, hanem az, hogy az éjjel dolgoztatók profitelőnyhöz jutnak velük szemben. Ezért siettek "megvédeni" a munkásokat az egyezmény megszegése ellen. A munkakezdésnek ez az időpontja évekre elnyúló vitaalap lesz a sütőiparban.

A másik visszatérő jelenség az akkordmunka, ami az építőiparban kísértett. 1920. szeptemberében ugyanis egyik szegedi vállalkozó két barak építését szeretne volna akkordban végeztetni. Kísérlete azonban csak a tervezésig jutott el, mert az építőmunkások taggyűlése kereken visszautasította ezt a próbálkozást.^{35./} Nagy elismeréssel fogadta "A Munka" ezt a határozott fellépést az építők részéről és a többi munkások nevében arra buzdította őket, hogy: "Csak feküdjenek rá szervezetük egész erejével az akkordmunka kriptájának ajtajára, hogy ez a legnagyobb munkásrontó kereseti mód - legalább az ő szakmájukban - többé föl ne támadhasson. A szervezett munkásság a maga kárán ismerte meg az akkordmunka áldásait és épp ezért gyűlöli azt minden kapitalista agyafurt kombinációval együtt."^{36./}

E mostoha életviszonyok között a népnymor legfőbb forrása mégis a munkanélküliség volt. Az ipari üzemek leállása, illetve

---

34. A Munka 1921. IV. 29.

35. A Munka 1920. XI. 14.

36. A Munka 1920. XI. 14.

redukciói következtében a munkanélküliség, különösen 1919. őszétől 1921-ig, igen nagymérvű. Amikor a szén- és nyersanyaghiány miatt a vállalatok egymás után szüntették be üzemüket, a munkásaikat egyszerűen "szélnek eresztették". Egyedül a Szegedi Kenderfonógyár utalta ki a munkások fizetésének 80 %-át az üzemszünet idejére. Bár a francia városkormányzó felszólította a munkálatókat e példa követésére, de erre csak a Villamosvasut RT. vonta vissza a felmondást és a személyzetet szabadságolta arra az időre, amig szénnel rendelkezik.^{37./} "A többi felszólított vagy nem válaszolt, vagy a rendelet intenciói ellen nyilatkozott."^{38./}

Azokról a munkásokról, akik huzamosabb idő óta munka nélkül voltak, - legnagyobb részt 4-5 családos emberek, és "akik óriási módon rá vannak utalva a segélyezésre" a Szociáldemokrata Párt 1919. október 13-án kimutatást küldött a főispánhoz. Ezek szakmák szerint a következők: vas- és fémmunkások 57, építőmunkások 322, könyvnyomdászok 14, malommunkások 10, famunkások 61, fűrészgyári munkások 30, husipari munkások 65, sütőmunkások 31, cukrászok 2, könyvkötőmunkások 4, pincérek 39, festőmunkások 22, földmunkások 363, vasutasok 50, villamosvasuti alkalmazottak 34, magántisztviselők 51, kereskedelmi alkalmazottak 23, közalkalmazottak 17.^{39./}

E felírt számok azt bizonyítják, hogy az építőipar küzdött a legnagyobb munkanélküliséggel. Az építőipar pangását a szegedi építők csoportjának 1919. május 5-i beadványa azzal akarja enyhíteni, hogy a házigazdákat 25 %-os indokolatlan lakbéremelés után kötelezni akarja házaik tataroztatására. A beadvány hangja éles és elkeseredett. "A népkormány - írják az építők - igyekezett nyomorukon némileg enyhíteni; a tanácskormány ugyanezt tenné, de a mai viszonyok között velünk ez lehetetlen, mert az anyaországtól teljesen el vagyunk vágva, és így a munkanélküli segély lehozatala nem lehetséges. Hangsúlyozzuk, hogy nem alamizsnát, hanem munkát kérünk. Ha azt akarja a jelenleg uralkodó polgári osztály, hogy a városban nyugalom és rend legyen, akkor sürgősen gondoskodjon munkáról, mert az építőmunkások bizalmi testülete minden felelőséget elhárít magáról. Nagyon sajnáljuk a tek. Városi Tanács gon-

37. Délmagyarország 1919; IX. 4.

38. A Munka 1919. IX. 23.

39. SZÁL. Főispáni iratok 490/1919.

doskodását és határozatát, hogy ugyszólván mult beadványunk felett napirendre tért akkor, amikor a város munkássága nagyrészt vizes oduban lakik..." "Emberi jogainkra hivatkozva akkor, amikor a munkásságot éhínség fenyegei és amikor a tuberkulózis... különösen a gyengén táplált munkásság soraiban egyre követeli áldozatait, jogunk van követelni, hogy a Városi Tanács radikális intézkedéssel szüntesse meg a munkanélküliséget."^{40./}

Az építőipar elhuzódó válsága a munkásokat újabb memorandumok beadására készíti. 1921. április 22-én a középítkezések azonnali megkezdését követelték,^{41./} amire a polgármester az egyetem elhelyezésével kapcsolatos átalakító munkálatokban a súlyos helyzet orvoslásaként 500 munkás foglalkoztatását ígérte. Amikor ezekre a munkákra sor került, szakmák szerint 73 kőművest, 17 szerezőt, 9 asztalost, 7 ácsot, 3 lakatost, 2 cserepezőt és 113 segédmunkást, mindössze tehát 224 munkást foglalkoztattak.^{42./} A számadatokból az is kitűnik, hogy a 224 munkásból csak 111 a szakmunkás, tehát kevesebb, mint 50 %. Így néznek ki a beígért munkálatok "nagyarányuságai", amik a nagy munkanélküliséghez viszonyítva olyan elenyészően csekélyek, hogy orvoslásra egyáltalán nem alkalmasak, legfeljebb a lázt csillapítják néhány pillanatra.

Az építőipar helyzetének kilátástalansága és a tanács közönye nagyarányu munkáselváándorlást eredményezett. Igen szomorú statisztikai adatra hívta fel a tanács figyelmét az építők szegedi szövetsége 1921. május 15-én. Eszerint: 1920. év végén az építők szakszervezetébe tömörült kőműves, kőfaragó, ács, kövező, cementező szakmunkások létszáma 801 volt. 1921. májusáig, tehát 4 hónap alatt az építőmunkások munkahiány miatti elváándorlása 259, amitehát 32 %-ot tett ki. Ez az elváándorlás egyre rohamosabban emelkedett májusban úgy, hogy a hó végén az elváándorlás száma elérte a január elsejei létszám 50 %-át. A városban visszamaradottaknak még így is 95 %-a munkanélkül volt és pedig az ácsoknak 93,4 %-a, a többi munkásoknak pedig 97,1 %-a nem tudta munkaerejét értékesíteni.^{43./} Ezek a súlyos adatok sem tudták a tanács részvétlenség-

---

40. SZÁL. Szeged város Törvényhatósági Bizotts. iratai 3885/1919.

41. SZÁL. Polgármesteri iratok 2727/1921.

42. A Munka 1921. VII. 17.

43. SZÁL. Szeged város Törvényhatósági Bizotts. iratai 2727/1921.

gét feloldani. A válasz rövid és elutasító, miután: "a szegedi munkanélküli építőiparosok nagyobb mérvű foglalkoztatásához, s így helyzetük javításához circa 30-50 millió értékű közmunkák végrehajtása válnék szükségessé, ily értékű építkezés azonban a város mai súlyos pénzügyi helyzetére tekintettel meg nem indítható."^{44./}

Az építőkhöz hasonló helyzetben vannak az ácsok és hajó-
ácsok, akik szakszervezeti tagságuknak 50 %-a szintén hosszú
idő óta szenved a munkanélküliségtől.^{45./}

Teljesen munka nélkül maradtak az 1919-20-as években a fa-
hiány miatt leállt gőzfűrészgépek munkásai is. Számuk 180 főt
tett ki. Ezek közül sokan voltak, akik már 25-30 éve fűrészgé-
pekben dolgoztak. A gőzfűrészek közül a Winkler Testvérek 80, a
Milkó Vilmos és Fiai 32, a Lőwy-féle 70 munkást bocsájtott el.
Az elbocsájtott munkásoknak munkábaállítására a fausztatások
megkezdése előtt még csak remény sem volt.^{46./} A szegedi villa-
mosvasút munkásainak foglalkoztatása is a szénszállítástól függ.
Amikor szállítási zavar miatt az üzem nem működik, a 150 főnyi
munkást már a későbbiekben itt is fizetés nélkül bocsájtják el.
Ez a belga tőkével dolgozó vállalat alkalmazottai munkája révén
zsebre tudta vágni a profitot, de mikor szénszállítási zavar mi-
att leállt, nem volt képes kiadni a munkások fizetését. Amikor
ezek panasza mentek a polgármesterhez, megkezdődtek ugyan az
alkudozások, amiknek végeredménye mindig újabb tarifaemelés
lett.^{47./}

Feltehető ezekután a kérdés, mit tett a hatóság ennek a
valóban súlyos munkanélküliségnek enyhítése érdekében? Ha tett
is, legfőljebb látszat bürokratikus intézkedéseket. Így még 1919.
augusztusában egy negyven fős bizottság létrehozását rendelte el
a munkanélküliség megszüntetése érdekében. Ez a bizottság a főis-
pán elnöklete alatt 20 munkaadóból és 20 munkásból állt. A munká-
sokat a szakszervezetek, a munkaadókat az iparkamara javasolta.^{48./}

44. SZÁL. Szeged város Törvényhatósági Biz. iratai 2727/1921.

45. A Munka 1921. VIII. 6.

46. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.562/1919.

47. Szeged. 1920. XII. 19.

48. SZÁL. Polgármesteri iratok 8823/1919.

A bizottság munkájának a későbbiekben sem az irattárban, sem a sajtóban semmi nyomát nem leltük. Eltűnése összefügg részint az ellenforradalom megerősödésével, részint pedig a Békéltető Bizottság létrejöttével. Erről a későbbiekben még részletesen szólnunk.

Hirdetett ugyan a város 1919. szeptemberében fakitermelési munkálatokat, a munkanélküliség csökkentése érdekében, de erre mindössze 2 munkás jelentkezett. Erre a helyettes polgármester kijelentette: "A munkanélküliek között nagyon sok a munkakerülő."^{49./} A munkások véleménye szerint viszont: "A munkaalkalom hiányának egyik oka egyes hatóságok antiszociális magatartása." Ezt pedig adatokkal bizonyították. A fakitermelő szakmunkások szerint a hatósági feltételek alapján 2 jó munkás egy nap alatt 11 óra munkaidő mellett ötnegyed ölet termelne ki és így 58 koronát keresne, azaz fejenként 29 K-t. De szerszámot maga a munkás köteles venni és kétnaponként egy új reszelőre van szükség, ami minden esetben 18 K. kiadást jelent. A kiszállás és élelmszer költsége is a munkást terhelik. Hogyan éljen meg ő és otthonmaradt családja mindebből? A város tehát munkát kínált, de megélhetés nélkül.^{50./}

A hatósági munkaközvetítőből pedig hiányzott a kötelességszerű gondoskodás és érdekvédelem. Amellett, hogy a hivatal munkamódszere nehézkes és bürokratikus volt, és hogy nem rendelkezett pontos nyilvántartásokkal sem, a munkások érdekeit a bérezés és egyéb körülmények tekintetében sohasem képviselte. Amikor a hivatal 1920. nyarán 200 munkást keresett Diósgyőrbe, nem talált jelentkezőket, mert 1 K. és 1 K. 50 fillér órabéreket ígért.^{51./} A helybeli munka közvetítésekor viszont ha a szegedi munkások nem fogadták el a felkínált fizetési feltételeket, a munkaközvetítő vidéki munkásoknak közvetített.

Eszerint a hatósági munkaközvetítő nem a munkások, hanem a munkáltatók érdekeit szolgálta, mert ha a szegedi munkások keveselték a bért, akkor a hivatal vidékről olcsóbb munkaerőt közvetített.^{52./} Ezzel a hatósági munkaközvetítő a munkabérek erősz-

49. A Munka 1919. IX. 26.

50. U. o.

51. A Munka 1920. VIII. 8.

52. A Munka 1921. VII. 14.

kos csökkentésének egyik eszközévé vált. Érthető tehát a munkások bizalmatlansága a hatósági közvetítővel szemben. Szivesebben fordulnak saját szakszervezetükhöz, mert azok szakmák szerint csoportosítva pontosabb nyilvántartást vezetnek, tájékozottabbak és gyorsabbak, valamint harcolnak a normálisabb munkabérékért is. A munkások elfordulását mutatja az is, hogy a huszas évek elején feltűnően megcsappant a hatósági közvetítő forgalma. 1919-ben 13.000 munkás fordult meg a hivatalnál, amíg 1920-ban ennek a felét sem közelíti meg a nyilvántartott munkakeresők száma.^{53./} Kétségtelenül ebbe a munkanélküliség csökkenése is belesegít.

Az országos helyzethez hasonlóan a városi munkanélküliek száma 1922-23-ban Szegeden is csökkent. 1922. szeptemberében a polgármester szerint Szeged város területén kb. 500 olyan önhibáján kívüli munkanélküli egyénről lehet szó, akiket a téli időszak alatt közmunkával kellene ellátni.^{54./} Ez a szám természetesen minden elfogadható alapot nélkülöz, mert már az 1923-as évről van adatunk a Szakszervezeti Titkárság és a Szegedi Munkaadók Szövetsége kimutatásában. Eszerint 1923-ban a munkanélküliek száma 2.331, 1924-ben pedig 3.351^{55./} fő. Az országos viszonyok és a helyi ipari redukció alapján 1922-ben 1500-2000-re tehetjük a munkanélküliek számát.

A Szakszervezeti Titkárság és a Szegedi Munkaadók Szövetségének adatközlése érdekes összehasonlítási alapot ad az 1914-es és az 1924-es évek munkaviszonyairól.

Az 1914-es és 1924-es évek szegedi munkaviszonyainak összehasonlítása:

Megnevezés	1914. év	1924. év	változás
	munkaviszonyai		
Munkáslétszám	15.179	12.258	csökkenés 19 %
A dolgozó munkások sz.	14.991	8.907	csökkenés 40 %
Munkanélküliek száma	181	3.351	növekedés 27 %

Tehát az 1914. évi 15.179 munkáslétszámmal szemben 1924-ben

53. A Munka 1920. VIII. 8.

54. SZÁL. Főispáni iratok 653/1922.

55. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése 69-70. lap.

már csak 12.258 munkás volt összesen Szegeden. A csökkenés 19 %, 1914-ben a dolgozó munkások száma 14.991, 1924-ben 8.907. A dolgozók száma tehát kerekén 40 %-kal esett vissza. Az 1914. évi elenyészően csekély 181 munkanélkülivel szemben 1924. végén 3351 munkanélküli volt Szegeden. 1924-ben az összes munkásoknak 27 %-a volt munka nélkül. Ez már a szanálási válság jelentkezése!

Figyelemreméltó a munkáselvándorlásból adódó létszámváltozás is. Az 1924. évi 12.258 munkással szemben 1923-ban még 13.596 munkás volt, a 8,907 dolgozó munkással szemben pedig 11.265. 1923-ban tehát 1.338 munkanélküli munkás vándorol el Szegedről. A munkanélküliek száma az 1923. évi 2331-ről 3351-re emelkedett. 1923-ban tehát a 13.596 munkásnak 17 %-a volt munkanélküli.^{56./} Ezekből az adatokból a munkanélküliség nagymérvű és fokozatos növekedése tűnik fel, elsősorban, de egyben szomorú képét is adja a termelés visszaesésének.

Az országos munkanélküliség átlagai erősen lemaradnak Szeged átlagai mögött a kérdéses években. Így Magyarországon 1922-ben és 1923. első felében a szervezett munkások kb. 12 %-a, 1923. második felében kb. 10 %-a, 1924. elején viszont már ismét 12 %-a volt munkanélküli.^{57./} Ezzel szemben Szegeden, mint már láttuk, 1923-ban 17 %-a, 1924-ben viszont 27 %-a volt munka nélkül a szervezett munkásságnak. Ezek a hátránvos statisztikai adatok Szegednek nemcsak a súlyos szociális viszonyait mutatják, hanem egyben az országos szintnek jóval' alatta mozgó gazdasági életét is tükrözik.

A megélhetési nehézségek, az ország és a város gazdasági nyomorusága és a nagy munkanélküliség Szegeden is felszínre vetette a munkáskivándorlás szomorú jelenségét. Ennek a tünetnek az 1920-as és 1921-es években akadtunk nyomaira. A munkanélküli tömegek, hosszú keresetnélküli helyzetükben az apró segélyekből magukat és családjukat hosszabb ideig fenntartani nem tudták. Márpedig az ipar teljes pangása mellett sem a közmunkák megindulására, sem a magánvállalkozások közeli fellendülésére számítani nem lehetett. Ez a teljes kilátástalanság sok munkást arra kényszerített, hogy más államokban keressen megélhetést.

A hatóság a munkáskivándorlás ellen éppen úgy nem tett sem-

---

56. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése 69-70. lap.

57. Nemes Dezső: A fasiszta rendszer kiépítése és a népnymor Magyarországon. /1921-1924./ 92. lap.

mit, mint ahogy a munkanélküliség csökkentése érdekében sem intézkedett. Sőt a válságnomorra szembeni tehetetlenségében egyenesen igyekezett elősegíteni ezt a káros jelenséget. 1919. szeptemberében Dobay kormánybiztos főispán memorandumban arra kérte de Tournadre városkormányzót, hogy jelöljön ki olyan helyet, ahol a szegedi munkanélküliek külföldön, akár Európában, akár Amerikában vagy Afrikában munkaalkalmat találhatnának.^{58./} A hatóságok tehát a kivándoroltatást tudatosan alkalmazzák afféle biztonsági szelepként a társadalmi összeütközések feszültségének csökkentése érdekében.

A szegedi államrendőrség utlevél osztálya adatközlése szerint 1920-ban 40 személy vándorolt ki véglegesen Amerikába. A kivándorlás a külföld által rendkívül meg volt nehezítve. Amerikába csak azoknak engedélyeztek bevándorlást, akik hivatalosan igazolni tudták, hogy ott kint él rokona és azok el tudják és el is akarják őket tartani. Ennek ellenére az 1921-es adataink a kivándorlás növekedését mutatják. Az utlevélosztály közlése szerint 1921. február közepéig 25, május közepéig pedig 50 munkás vándorolt ki. Eből 34 Amerikába, 12 Németországba, 2 a környező országokba, 2 pedig Afrikába.^{59./} Nem a munkásosztályhoz tartozó kivándorlók száma 250 fő volt, ellentétben a múlt év utolsó 4 hónapjával, amikor csak 79-en költöztek ki az országból. A későbbi évek kivándorlási adatainak nyomára nem akadunk.

A munkabérek nagyarányu leszorítása, az infláció és a féktelen spekuláció fokozódó ellenállást váltott ki Szeged dolgozó tömegeiből. Ez az ellenállás széleskörű bérharchoz, és sok esetben éles sztrájkharcokhoz vezetett. A béremelésért folytatott szüntelen, mindennapos harc viszont itt sem tudta kiegyenlíteni az óriási áremelkedéseket. A szegedi munkásság harcának eredményeit átmenetileg ugyan, de mégis hátrányosan befolyásolta az a tény, hogy a tőke munkáellenes támadását ebben az antant csapatok által megszállott városban a Tanácsköztársaságtól már eleve elszakítva, az ellenforradalom fő fészkeiben kellett felfogni és visszaverni, még hozzá a reformista szakszervezetek irányításával.

---

58. Délmagyarország 1919. IX. 19.

59. A Munka 1921. II. 17., V. 15.

A szegedi proletariátus bérharcai és sztrájküzdelmei az ellenforradalom első éveiben az országosan folyó harcokkal párhuzamosan zajlottak le. Sajátosságai a védekezés, a harcok elaprózódása és nehezen kibontakozó jellege voltak. A szegedi munkásosztály is meg volt fosztva egy időre a forradalmi élcsapatától, nélkülözötte annak irányítását, ami miatt megmozdulásai szükségszerűen magukraöltötték az alacsonyabbrendű harci formák vonásait, így a szervezettség hiányát, a védekező és nehezen kibontakozó jelleget stb.

A tőkésék bérletörő offenzívájával szemben tanusított ellenállás az 1919-es és 1920-as években még fokozatos panaszokban, tiltakozó gyűlésekben, a francia városkormányzóhoz, polgármesterhez, vagy rendőrfőkapitányhoz intézett memorandumokban nyilvánult meg. Ezeket legtöbbször a reformista békitető szociáldemokrata és szakszervezeti vezetők fogalmazták meg. Így kezdett bérmozgalmat a Szegedi Kenderfonógyár mintegy 800 munkása 1919. november 11-én. 20 %-os drágasági pótlékot követeltek, amit az igazgató kereken visszautasított. A gyár udvarán gyülekező munkások elégedetlensége oly magas fokra hágott, hogy Wimmer igazgató - aki előzőleg csillapítani igyekezett a hangulatot, de eredménytelenül - a rendőrség segítségét kérte. Így érkezett a helyszínre Ferenczy Mátyás rendőrkapitány vezetésével egy nagyobb karhatalmi készültség, ahol a rendet "helyreállították".^{60./}

A dohánygyár munkásainak bérharcát az 1919. októberében leérkező pénzügyminiszteri rendelet indította el. A rendelet a Friedrich-kormány rendelkezése értelmében a fizetéseket 50 % -kal redukálta. Ez teljesen jogtalan eljárás volt, hiszen a szegedi munkások a tanácskormány rendeletének kedvezményeit annak idején nem élvezhették. A dohánygyárban a fizetés javítását 1918. végén úgy oldották meg, hogy a francia parancsnokság közbenjárására a szivarok árát emelték s a többletből 500-500 korona rendkívüli segélyben részesültek a munkások.^{61./} A Károlyi kormány alatt a szivarok árának újabb felemelése után úgy rendezték a munkások fizetését, hogy ha valaki ezer finomabb, vagy kétezer durvább szivart készített, akkor heti fizetése elérte a 110 koronát. A heti bérek kb. 170-210 korona között mozogtak, ami ha-

60. Délmagyarország 1919. XI. 12.

61. A Munka 1919. X. 25.

vi 680-840 K. jelentéktelen jövedelmet jelentett.

A munkások érthető felháborodással fogadták a megélhetésüket veszélyeztető rendelkezést. A hír vétele után hat tagú küldöttséget választottak, akik memorandumot szerkesztettek a városkormányzóhoz. Ennek utasítása alapján a polgármester a pénzügyigazgató 4 munkásnő bevonásával 1919. október 29-én a következő javaslatot hozta: "Mután a béreket 50 %-ra a megélhetés veszélye nélkül leszállítani nem lehet, ...javaslom, hogy méltóztassék elrendelni, hogy október 16-tól visszamenőleg a dohánygyári munkásoknak heti 170-210 korona közötti keresete megállapíttassék és kötelezővé tétessék. Szükséges ez a rend és nyugalom megóvása céljából."^{62.}/ A városkormányzó hozzájárult a javaslathoz.

Mozgalomba kezdtek a vas- és fémipari munkások is. A bérek javítása érdekében a szakszervezetük helyi csoportja a fémipari munkaadókhoz, valamint a GYOSZ szegedi fiókjához kérvényt intéztek, amiben 1920. október 1-től 75 %-os béremelést kértek. Indokul felhozták, hogy: "Míg a többi szakma munkásainak átlagos órabére - habár ezeké is jóval alatta áll a csak némileg is emberi megélhetést biztosító létminimumnak - mégis 7-8 korona, addig a vas- és fémiparban foglalkoztatott szegedi munkások átlagos órabére csak 6 korona. Szakmánkban - hangzik a panaszuk - a munkanélküliek száma megközelítőleg 450, s a dolgozók száma 200-250 között váltakozik, ami 50 %-os munkanélküliségnek felel meg." Nehéz megélhetésük igazolására számszerűen kimutatták, hogy egy 3 tagú család heti minimális kiadása 835 korona. Ezzel szemben a vasipari munkások heti bére 288 korona. A hiány hetenként 547 korona. Tehát hogy a legalacsonyabb életszínvonalon élhessenek, 17,52 K. órabér-keresetre lenne szükségük, bár ők így is csak 10,50 K-s átlag-órabért kérnek.^{63.}/

A mozgalom eredményeként a szegedi vasiparban néhány munkaadó felemelte az órabéreket egy koronával. Hogy ez a bérjavítás mennyire enyhítette a vasmunkások nyomoruságos anyagi helyzetét, erre néhány adatösszehasonlítás fényt derít. A béremelés

62. SZÁL. Polgármesteri iratok 11.656/1919.

63. A Munka 1920. X. 10.

az eddigi 6 koronás átlagos órabért véve alapul 16,6 %-os bérjavításnak felelt meg. Eszerint a vasmunkások keresete a háborút közvetlenül megelőző keresethez viszonyítva csak 6,94-szeresre emelkedett. Ezzel szemben "Az árak alakulása a háború alatt" c. statisztika szerint 1920. május 31-ig az élelmezési cikkek 48,11-szeresre, míg a ruházati cikkek 94,41-szeresre emelkedtek.^{64./}

A fémmunkások példája nyomán a famunkások is hasonló módon indították meg bérkövetelésüket. A famunkások szakszervezete a szegedi ipartestület faipari szakosztályához 1920. november 16-án adata be kérvényét, amelyben romló helyzetükre hivatkozva eddigi 8-9 koronás órabérüket 5 koronával kérték felemelni. Erre a Famunkások Szövetségének Szegedi Csoportja 2 koronás emeléshez hajlandó volt hozzájárulni. Válaszukban hangsúlyozzák: "Hogy a még jobb kereseti viszonyokat előmozdithassa, a szakosztály fokozottabb termelésre hívja föl ismételten t. Cim figyelmét, s ennek elérésére ajánlja a darabszamos munkát, vagy a heti 48 órai munkaidő fölemelését."^{65./}

Gyakran visszatérő jelenség ez. A munkáltatók a munkásokat a jobb kereset reményében a túlhasznált munkaidővel és a munkaerőt kiuzsorázó darabszamos, akkord-módszerekkel akarják kelepcébe csalni. A Munka ugyanez a száma joggal utasította vissza fölháborodottan ezt a próbálkozást, amikor azt írja: "A munkások sem az egyik, sem a másik jóindulatu tanácsot nem fogadhatják meg, mert amikor ezek a tanácsok a többtermelés ürügye alatt csak üres jelszavak a rejtőzködő profitéhség szemérmes takargatására, s amelyek a kritikát egyáltalán nem állják meg, a munkásság nem fogja ennek az országnak is ma egyetlen még megmaradt értékét: a munkás munkaerejét hamis jelszavakkal fölálldozni."

Állandó harc folyik a vendéglátóipari dolgozók, valamint a kávéosok és étterem tulajdonosok között is a bérek tekintetében. A pincérek 1919. november 20-án szintén a polgármesterhez fordultak panaszukkal. Szerintük: "a szegedi kávéosok és vendéglősök, névszerint a Tisza Kávéház és étterem, a Kass Szálloda és étterem, a Bohn-féle, a Próféta, a Hági és a Gardi éttermek

64. A Munka 1920. XI. 13.

65. A Munka 1920. XII.14.

tulajdonosai a kávéházi és éttermi alkalmazottakkal eddig fennállott szerződéses jogviszonyt felbontották, és egyoldalulag ráerőszakolni óhajtják alkalmazottaikra azt, hogy fix-fizetésüket 200-400 koronára leszállítsák, ennél nagyobb fizetést adni nem hajlandók, ellenben megengednék, hogy az egyes vendégektől borravalót fogadjanak el, illetve követelhessenek."^{66.}/ Eddig az alkalmazottak fizetése 950 korona volt, s ehhez járult még a havi 400 K "kosztpénz", vagy a természetbeni étkezés.

A november 22-én megkezdett bizottsági tárgyaláson, amibe a munkaadók és a dolgozók képviselőin kívül a főispánt is bevonták az alábbi követelésüket adták elő: 1./ A lealacsonyító borravaló-rendszer eltörölendő. 2./ A munkaadók munkásaik tisztas és minimális megélhetéséről önmaguk tartoznak gondoskodni, ezt a vendégekre semmiféle formában át nem háríthatják. 3./ Bármilyen éttermi vagy kávéházi férfi alkalmazottnak minimális fizetése havi 950 korona és bentétkezés. 4./ A téli hónapokra október 1-től április 1-ig a fizetés 25 %-a jár az alkalmazottaknak téli drágasági pótlék címen. 5./ Felmondási idő a kiszolgálókra, ételhordókra és segédalkalmazottakra 2 hét legyen. Az elhuzódó tárgyalások december 2-án azzal értek véget, hogy végleg eltörölték a borravaló rendszert. /Ezt a tilalmat minden asztalon táblácskára kell kifüggeszteni./ A pincérek fizetését továbbra is havi 950 K. és napi étellemezésben, vagy ehelyett 400 koronában állapították meg. Ezt a megállapodást kollektív szerződésbe foglalták, amely 1919. december 1-től 1920. május 1-ig volt érvényes.^{67.}/

Látjuk tehát, hogy a bérmozgalom megindításának gondolata a munkásokban szükségszerűen érlelődött meg. A mozgalom irányítása minden esetben a szakszervezetek kezében volt. A szociáldemokraták irányítása alatt álló szakszervezetek vezetőségének viszont a legfőbb gondja az volt, hogy a munkások kezdeményezéseit békés utra tereljék. A munkások fölötti befolyásuk további biztosítása érdekében ezután is az eddigiékhöz hasonló szervezett érdekvédelmet hirdettek, mint a jobb életviszonyok elérésének egyetlen célravezető módját. A Munka ezt a következőképpen fo-

66. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.482/1919.

67. Délmagyarország 1919. XII. 3.

galmazta meg: "A munkásság meg fogja védeni érdekeit, ehhez az erőt szervezettségéből meríti és ebből az erőforrásból fogja kivívni a maga jobb életviszonyait. Ha nem ma, majd holnap" - írja az 1920. december 14-i számában.

A szociáldemokraták által vezetett szakszervezetek osztálybékére irányuló törekvései már 1919-ben találkoztak a francia városkormányzók hasonló szándékával. Ez a közös óhaj keltette életre a Békéltető Bizottságot, amely a tőke és munka közötti ellentét letompításának lett - bár csak egy kis időre - hivatalos fóruma. A Békéltető Bizottság rövid működését azért is érdemes áttekinteni, mert jó példája annak, hogy a munkaadók mennyire nem türték meg a munkásérdekek védelmének még a gondolatát sem.

De Tournadre francia városkormányzó a Békéltető Bizottságot 1919. szeptember 5-én rendeletileg alakította meg. A bizottság feladatául a következőket jelölte ki: "1./ A munkaadók és a munkások közötti jövőben felmerült vitás kérdések elintézése. 2./ A szolgálati szerződések betartásának ellenőrzése. 3./ A munkás azon jogának védelmezése, amely szerint törvényes szervezetek tagja lehet. 4./ A munkaügyi bíróság felügyel arra, hogy a munkaadók munkásaikat a lehetőségig megtartsák még akkor is, hogy ha a munka anyagi követelményei a nyers- és fűtőanyagok hiánya által változást szenvedtek."^{68.}/ A rendelet azért beszél "munkaügyi bíróságról", mert ezt még Bertrix ezredes volt francia városkormányzó hozta létre "a sztrájkból kifolyólag elbocsájtott munkások ügyének megvizsgálása" céljából.^{69.}/ A Békéltető Bizottság ennek a bíróságnak jogkörét új alapokra helyezte és munkáját tágabb területen folytatta. Az elnök Csillag László járásbíró mellett a Bizottság 3 tagja a munkaadók, 3 pedig a munkások soraiból került ki.

A Békéltető Bizottság munkája elé a munkások nagy várakozással tekintettek. Tárgyalásait az Iparkamara gyűléstermében nyilvánosan - a rendszerint zsufolásig megtelt padosrok hallgatósága előtt - tartotta. A bizottság munkájának természetéről, hogy

---

68. Délmagyarország 1919. IX. 5.

69. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.706/1919.

némi tájékozódást kapjunk, bemutatjuk az első tárgyalást, amelyet 1919. szeptember 9-én nyitottak meg, amelyen bevezetőül dr. Müller Manó, a munkások vezetője azt az alapelvet szögezte le, hogy: "a munkások nem végkielégítést, hanem munkát akarnak."^{70./} Ezután Farkas Juliska kiszolgáló lány ügyét tárgyalták elsőnek, akit Kocsis Ferenc fűszerkereskedő az előző hónapok sztrájkjából kifolyólag elbocsájtott. Farkas Juliska újból való alkalmaztatásáért indított keresetet munkaadója ellen. A munkaadó azzal védekezett, hogy ő időközben más alkalmazottakat fogadott fel. A tárgyalás folyamán azonban kitűnt, hogy munkása abban az időben jelentkezett szolgálatra, amikor még nem szerződöttetett új alkalmazottakat. Kocsis azzal érvelt, hogy szerdai napon már befejeződött a sztrájk, és Farkas J. csak szombaton jelentkezett. A tárgyalás folyamán viszont beigazolódott, hogy a sztrájk hivatalosan csak a következő hétfőn ért véget. Minthogy az alperes nem volt hajlandó békés egyezsége, a Bizottság ítéletileg elmarasztalta és kötelezte 900 korona végkielégítés és 100 korona perköltség megfizetésére.^{71./} Az ítélet megfellebbezhetetlen volt és közigazgatási úton kellett végrehajtani.

A bizottság működéséről és törekvéséről tanuskodik a polgármesterhez beküldött első havi zárójelentés is. A jelentés hangsúlyozza, hogy a bizottság egy hónap leforgása alatt /1919.szeptember 9-től október 9-ig/ 18 napon át tárgyalt. Tárgyalás alá vettek 166 ügyet, amelyben 220 munkavállaló volt érdekelve. A munkások részére végkielégítés, illetve felmondási időre járó igény címén megítéltek 67.290 koronát, ügyvédi költség címén pedig 6.186 koronát. Mindkét összeg a munkaadókat terhelte. A tárgyalások folyamán 7 munkaadót köteleztek alkalmazottaik visszavételére. A visszavett alkalmazottak száma 16. Keresetükkel 11 munkavállalót utasítottak el, részint azért, mert a keresetnek jogalapja nem volt, részint azért, mert a bizottság hatásköre nem terjedt ki az ügyekre. Az adminisztrációs költségeket a város tanácsa által rendelkezésre bocsájtott városi bélyegek fele jövedelme fedezte, ami 1073 K-t tett ki.^{72./}

A munkásság a sajtóvisszhang alapján viszonylag meg volt

---

70. Délmagyarország 1919. IX. 10.

71. U. o.

72. SZÁL. Polgármesteri iratok 11.155/1919.

elégedve a bizottság munkájával. A reformista vezetőség meg egyenesen sokallotta is ezeket az eredményeket, félvén a burzsoázia retorziójától. A Délmagyarország hasábjain valóságos vigasztalására siet a munkáltatóknak, amikor azt írja: "Ha megnézzük azt az összeget, amellyel a Békéltető Bizottság a munkaadókat egy havi működése alatt megterhelte, s amely összeget 220 elbocsátott munkás igényeinek kielégítésére kellett fordítani, a mai viszonyok között egyáltalán nem mondható a 67.290 K. olyan tekintélyes összegnek, amely miatt a Békéltető Bizottságot valami vészbíróságnak kellene tekinteni. Egy jó forgalmu üzlet ezt a summát egy-két hónap alatt behozza."^{73./} Ezután azt fejtegeti az ujság, hogy ebből a 67.290 koronából egy munkásra mindössze pár száz korona esett, amiből az egész családját el kell tartani hosszú hónapokon keresztül, amíg ismét munkához jut. "Márpedig - hangzik a további érvelés - a bizottságnak elsősorban erre kellett figyelemmel lennie a határozataiban nemcsak azért, mert ezt a szempontot domborította ki a városkormányzó emberséges rendelete, hanem a város belbékéjének biztosítása érdekében is oda kellett hatnia a bizottságnak, hogy amennyire a méltánvosság engedi, néha látszólagos munkaadói érdek rovására is csökkentse a nyomorogók számát."

Még attól sem vonakodik a Délmagyarország, hogy a munkások körében tapasztalt "megnyugvást" nyíltan a munkaadók új profit-szerzési forrásaként emlegesse. "Ez a megnyugvás - mint mondja - a munkaadók számára is olyan tőke, amelyet a termelő munka majdan meginduló folyamatában bőségesen gyümölcsöztethetnek. Egyébként úgy a munkaadónak, mint a munkásnak egyenlő biztosítékot nyújt, hogy a bíróság tagjai sorában mindkét osztály egyenlő arányban van képviselve."^{74./}

A munkaadók viszont mindezeknek a kenetteljes vigasztalásoknak ellenére a Békéltető Bizottsággal szemben kiméletlenül megkezdték támadásukat. Kezdetben valóságos "riadalmat" idézett elő a köreikben a városkormányzó rendelete. A bizottság egyhónapi működése után megkezdték a támadásukat. Október 17-én megtartott munkaadói értekezleten Wimmer elnök azt kifogásolta, hogy:

73. Délmagyarország 1919. X. 16.

74. Délmagyarország 1919. X. 16.

"ebben a nagyfontosságú kérdésben a munkaadók véleményét egyáltalán nem hallgatták meg, holott a munkáltatókat éppen olyan közelről érintik a rendeletek, mint a munkásokat... A munkások, mivel jobban ráértek és valósággal fálánxot képeztek állandóan a bizottság körül, nagyobb befolyást gyakoroltak az ügyek vezetésében, mint a munkaadók, akik elfoglaltságuk miatt csak rendszertelenül vehettek részt az üléseken. Az azonban - hangzik a nyilatkozat a továbbiakban - kétséget kizáróan megállapítható, hogy a bizottság jobban képviselte a munkások érdekeit, mint a vállalkozókékat."^{75./} Egy memorandummal keresték fel bizottságilag a városkormányzót, amiben kérték, hogy a bizottság ne legyen döntő fórum, hanem egy fellebbviteli bíróságot állítsanak fel a végző döntések kimondására.

A munkaadók kérése természetesen meghallgatásra talált a városkormányzónál. A további eljárás részletes kidolgozása céljából 6 tagú bizottságot állítottak fel, /Ebből 3 tagot munkaadók, 3-at a munkások delegáltak./ Az új bizottságnak az volt a feladata: "hogy a városkormányzó tábornoknak részletes javaslatot terjesszen elő oly igazságszolgáltatási szervek felállítására és működésére vonatkozólag, amelyek a jelenlegi Békéltető Bizottság helyett hivatva lesznek minden, a munkaadók és a munkások között, akár a múltban felmerült, akár a jelenben vagy a jövőben felmerülő vitás ügyekben dönteni."^{76./}

Ennek az új szervezetnek felállításáig a Békéltető Bizottság működését felfüggesztették. Ilyen előzmények után alakult meg 1919. november 19-én a Munkaügyi Bíróság, amely - szinte mondanunk sem kell - már a munkaadók szája ize szerint hozta a döntéseket és mint fellebbezési fórumnak alája rendelték a Békéltető Bizottságot.^{77./} Ez volt a Békéltető Bizottságnak rövid másfélhónapos tündöklése. Elmondhatjuk róla, hogy e rövid idő alatt igyekezett helyt állni a jogfosztott, nyomorgó munkásság védelmében olyan mértékben, amennyiben ezt a tőkéselnomás viszonyai megengedték.

Ilyen intézmény nem is maradhatott hosszú életű az ellen-

---

75. A Munka 1919. X. 18.

76. SZÁL. Polgármesteri iratok 11.417/1919.

77. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.706/1919.

forradalom embertelen légkörében. Ujra megkezdte ugyan működését a Munkaügyi Biróság indulásával, de alárendelt szerepben, árnyéka volt multjának. Ezután csak néhány üléséről tudunk. 1920-ban pedig teljesen nyoma veszett. 1921-ben már a munkások csak a maguk erejére támaszkodva folytatják bérharcukat.

1921-ben a pénzromlással és a nagy bérfeszültséggel együtt emelkedő elkeseredés növeli a bérharc méreteit. Minden szakma megkezdí és fokozza a harcot. A dolgozók hangvétele élesedik, a munkaadók módszerei drasztikusabbakká válnak, nyiltabban és merészebben támadnak a munkásosztály életszínvonala ellen.

A Szegedi Kenderfonógyár munkásai az általános munkásnyomor hatása alatt rögtöni gyorssegélyt kértek 1921. júniusában. Az igazgatóság ezt kereken megtagadta és egyenesen "kommunista izü kivánság"-nak minősítette. A gyár az elutasító válaszában két indokra hivatkozott. Elsősorban azt hangsúlyozta, hogy: "a hirhedt 1919. év tavaszán történtek kivételével egy ilyen, a munkásoknak egyszerre adandó gyorssegély sem korábban, sem később elő nem fordult." A második indok szerint: "mi munkásainkat az egész háborun át és a háboru óta mindig megfelelően és a többi magyar gyárakhoz képest talán a legjobban fizettük."^{78./} Megint jellemző, hogy a szakszervezeti taggyűlés elsősorban a kérvényre adott válasz modortalan hangját utasítja vissza, és az ellen tiltakozik, hogy az igazgatóság a "kommunista izü kivánság"-ra hivatkozással a munkások gazdasági kivánságát politikai színezetben tünteti fel. A reformista szakszervezeti vezetők ennek pedig még a látszatát is kerülik.

Ami a kendergyári munkások fizetését illeti, a választ a Munka a következő adatokkal cáfolta. Szegeden a kisüzemek sokkal jobb fizetést adtak a háboru alatt a munkásoknak, mint a Kendergyár. 1918. tavaszán a Wimmer-gyár maximum 120 koronát fizetett hetenként, amikor a kisüzemek 180-at is fizettek. A Kendergyárban 1921-ben egy férfi szakmunkás heti keresete nem érte el a 450 K-t, a nőmunkások pedig legjobb esetben 200 K-t kaptak. Ezzel szemben az erzsébetfalvi jutagyár férfimunkásainak heti bére 800-1200, a női munkásoké 700 K-ra is felmegy.^{79./}

78. A Munka 1921. VII. 16.

79. A Munka 1921. VII. 16.

A munkaadók, merészebb fellépésük mellett, új támadási pontokat is kerestek a munkások ellen. Ez részint megnyilatkozott a rejtett bércsökkenési kísérletekben, részint pedig a munkások egységes fellépését megbontó törekvésekben. Bércsökkenési szándék húzódott meg az élelmiszer ellátás szűkítésére irányuló törekvésekben. A Kendergyárban, a Dohánygyárban és a Gyufagyárban mozgalom indult az igazgatóságok részéről, hogy redukálják a munkások szerződésileg biztosított élelmiszerellátását. A Szegedi Kendergyárban arra hivatkoztak a bizalmi testületek előtt, hogy miután a kormány korlátozta a gabonaszállítás lehetőségét a háttármenti zónákon, amibe Szeged is beletartozik, ezért a jövő gazdasági évben beszüntetik a lisztszolgáltatást, mert az ipari munkásokat úgy is a közéletmezés látja el 6 kg-os fejadaggal. A Szikra Gyufagyár igazgatósága szintén arról értesítette a munkások bizalmi-testületét, hogy a bizonytalan beszerzési lehetőségek miatt megszünteti az élelmiszerszolgáltatást, de helyette felemeli a napibéreket. A felajánlott "béremelés" azonban sehogyan sem áll arányban azzal a veszteséggel, amit a természetbeni szolgáltatás megszüntetése okozott volna a munkásoknak. Az igazgatóság a megszüntetett élelmezés helyett 5-6 koronás pótlékot ajánlott a nőmunkások számára, a családfenntartó férfimunkásoknak valamivel többet, úgy hogy a nőmunkások napi bére 41-43 K, a férfiaké pedig 50-60 K. lett volna. Viszont az eddigi élelmezésnek a napi átlagos értéke az akkori árak szerint 22 K. volt. Tehát itt sem volt másról szó, mint bérredukcióról.^{80.} Ez a törekvés megbukott a munkások ellenállásán. Taggyűléseken határozatilag kimondták, hogy a jövő évben is ragaszkodnak mindazokhoz a természetbeni járandóságokhoz, amit a szerződés tavaly is biztosított számukra.

Hasonló iránvt vett a vendéglősök és alkalmazottak újra fellobbanó bérharca. A vendéglősök - miután a villanvegységárak 1 K-val emelkedtek - az alkalmazottak havi bérét, amely eddig ebédből, vacsorából és 950 K-ból állott, most "fölemelték" 1350 K-ra, de úgy, hogy ebédet és vacsorát nem adtak. Tetejébe még a munkaidőt 11 órától 12 órára emelték föl úgy, hogy ezzel egy vendéglá-

---

80. A Munka 1921. IX. 1., IX. 2.

tóipari munkásnak 3 K. 75 fillér órabére lett.^{81./} Ez további elkecsereedett bérharcnak lett a kiinduló pontja. A Kass és a Tiszta étterem április 30-án bevezette ezt a "felemelt bérrendszert" és a 12 órás munkanapot.

A munkások egységes fellépését volt hivatva megbontani az a törekvés, hogy a munkások ne kollektive, hanem külön-külön egyezkedjenek munkaadóikkal. Így a szegedi sőtőiparosok szakosztálya határozatilag kimondotta 1921. február 10-én, hogy a szociáldemokrata munkásokat nem ismeri el mint az összes sütőmunkások érdekképviselőjét, s ezért velük kollektív szerződést sem hajlandó kötni. A szakosztály egyuttal felhívta a mestereket, hogy a munkásaikkal egyénileg szerződjenek.^{82./} Hasonló a törekvése a Vas- és Fémipari Munkaadók Szövetsége helyi csoportjának is. Amikor a vas- és fémipari munkások béremelésért fordultak a Szövetséghez, annak elutasító válasza azt hangoztatta, hogy: "a szakosztály a vas- és fémmunkásokat foglalkoztató üzemek rendkívül eltérő voltára, egységes bérszabályzatok megállapítását nem tartja lehetségesnek. A béremelésre vonatkozó kívánalmak ennek következtében nem a szakosztállyal, hanem az egyes érdekelt üzemekkel közvetlenül tárgyalandók le."^{83./}

Durva fenyegetések határáig fajult a sőtőiparosok fellépése a sütőmunkásokkal szemben, amikor ezek 1921. április 9-én újabb béremelést követeltek az alábbi táblázat szerint:

Bércsoport	Heti bér	Napi bér	Órabér	Tulóra bér	Napi kiegészítő bér
I.	1.200 K	200 K	25 K	37,50 K	210 K
II.	1.105 "	184 "	23 "	34,50 "	194 "

Ezen kívül kötni kívánták, hogy a munkaidő csak 8 óra lehet, és hogy a munkát csak reggel ötkor kezdhetik meg az előkészítő munkások.^{84./} Erre a sőtőiparosok elhatározták, hogy nem veszik tekintetbe a memorandumot, és nem hajlandók a munkássággal semmi-

81. A Munka 1921. V. 18.

82. A Munka 1921. V. 8.

83. A Munka 1921. I. 1.

84. A Munka 1921. IV. 12.

féle tárgyalásokba bocsátkozni. Most fogalmazták meg azt az izléstelenül cinikus és szégyenteljes véleményüket, amiszerint: "a munkásságnak nincs szüksége fizetésemelésre, mert mindegyikük oly jó módban él, hogy a munkát csak mint szórakozást üzik." Megállapodást kötöttek, hogy kényszeríteni fogják a munkásságot arra, hogy a béremelési követelésektől elálljon. Kimondották azt is, hogy ha valamelyik műhelyt bojkott alá vennék a munkások, azt a műhelyt becsületbeli kötelességük támogatni. "Ultimátumot" adnak át a munkásoknak, ha nem állnak el követeléseiktől, akkor a fehér sütemények sütését beszüntetik és elbocsájtanak 40 munkást.^{85./} Hogy nagyobb nyomatékot adjanak fenyegetésüknek, a következő napon 9 sütőmunkást bocsájtottak el a mesterek, azzal a megokolással, hogy ezek "nem álltak reggel négy órakor munkába."^{86./}

A munkások pedig hiába fordultak Bottka főkapitányhoz orvoslásért, mert ígéreten kívül mást nem kaptak, viszont ez mit sem zavarta a pékmestereket abban, hogy küldöttségeket szervezzenek a 2040/1916-os rendelet ellen, ami megtiltotta az éjjeli munkát. Valóságos rohamot indítottak a hatóságoknál az éjjeli munka visszaállításáért.^{87./}

Ilyen előzmények vezettek el az 1922-ben kezdődő sztrájkharcokhoz Szegeden. A szegedi munkásság sztrájkharcai a proletariátus országosan folyó sztrájkmozgalmaival párhuzamosan és azokhoz kapcsolódva zajlottak le. A magyar munkásosztály, tömörítve erőit egyre aktívabban védekezett az inflációs bérletörések ellen. Már 1921-ben csupán a vas- és gépiparban 69 gyárban került sor bérmozgalomra vagy sztrájkra, és még sok más kisebb üzemben szüntették be a munkát a legtöbb esetben sztrájk, részben pedig kizárások következtében.

Az 1922. év első felében lezajlott országos sztrájkmozgalom közül messze kimagaslik a budapesti és Pest-környéki vasipari munkások március-áprilisi sztrájkja, melynek során 12.000 vasmunkás tette le a szerszámot.^{88./} A munkabérek nagyarányu leszorítása, az infláció, a hihetetlen méretű spekuláció, a munkanélküliség állandóan fenyegető réme a szegedi munkásokat

---

85. A Munka 1921. IV. 12.

86. A Munka 1921. IV. 13.

87. A Munka 1921. V. 11.

88. Nemes Dezső id.m. II. k. 90. lap.

is fokozódó ellenállásra készítette. Így a tőke mind erőszakosabb támadásával szemben a munkások kéréseinek, memorandumainak, a hatóságoknál történő oltalomkeresésének és alkudozásoknak időszakát itt is felváltotta a bérharc aktívabb szakasza, a sztrájkharcol időszak.

Nem véletlen, hogy a Pest-környéki vasipari munkások március-áprilisi sztrájkjával egyidőben Szegeden az 1922-es év sztrájkharcait a Wimmer-féle kendergyár 26 javítóműhelybeli vasmunkása kezdte el márciusban. A tárgyalások azért szakadtak meg, mert a gyár egyénenként akarta a fizetéseket felemelni, a nőket a nőtlenekkel szemben előnyben részesítve, de ezt nem fogadták el. A bérmozgalmak ezután szinte lavina módjában indultak el. A magyar szabók áprilisban 100 %-os bérköveteléssel léptek föl. Miután a munkaadók a munkásokkal itt is külön-külön kívántak a béremelés kérdésében tárgyalni, a szabómunkások is visszautasították ezt a kísérletet. A cipőipari munkások 15 %-os béremelési követelésük mellett még azt is kérték, hogy a jövőben csak szervezett munkásokkal dolgoztassanak a mesterek. A béremelési tárgyalások sikerrel befejeződtek, de az utóbbi kérésről hallani sem akartak a munkáltatók. Erre a munkások kijelentették, hogy azokban az üzemekben, ahol ezt az elvi kérdést nem intézik el kedvezően, beszüntetik a munkát. Elhatározásukat rögtön be is jelentették Bottka főkapitánynak, és május 15-én 150 cipész abbahagyta a munkát.^{89./}

1922. második felében, amikor a pénzromlás mind gyorsabbá vált a sztrájkmozgalom lendülete országsszerte tovább emelkedett. 1922. július-augusztusában 6000 salgótarjáni bányász vívott négyhetes sztrájkot béremelésért és a nyolcórás munkanapért. Augusztusban már 40.000 budapesti és vidéki vasipari munkás sztrájkolt. Széleskörű sztrájkmozgalom bontakozott ki a bőrparban - főleg a cipészek -, a famunkások és a szabók körében is.^{90./} A sztrájkhullám Szegeden is július hónapban tetőzött. Sztrájkba léptek a "Szikra" Gyufagyár és a Kenderfonógyár dolgozói. A textil munkások 75 %-os béremelési kérelmük elutasítása

89. Szeged 1922. IV. 9., V. 16.

90. Nemes Dezső id. m. 90. lap.

után abbahagyták a munkát. A gyár vezetősége 10 %, majd 25 %-os béremelési ajánlatát sem fogadták el, még a szociáldemokrata vezetők rábeszélésére sem. Erről a gyári vezetőség levelében így nyilatkozott: "A tárgyalások után megtartott taggyűlésen nemcsak a velünk tárgyaló bizalmiak, de - amit szívesen konstatálunk - a szociáldemokrata párt vezetői is méltánvos ajánlatunk elfogadására igyekeztek a munkásokat rábeszélalni" - írta a Szeged 1922. VII. 12-én. Végül is július 15-én a kendergyáriak 42,5 %-os béremelést kaptak, amit a munkások elfogadtak. Példájukra letették a munkát az Ujszegedi kendergyáriak is ugyancsak 75 %-os béremelésért. Bérmozgalmuk szintén azzal az eredménnyel zárult, mint a Kenderfonó gyári munkástársaiké. Az asztalosmunkások béremelési kérésük visszautasítására a faipari munkások országos megmozdulása következtében hat nagy asztalosüzemnek 300 munkása lépett sztrájkba.^{91./}

Az üzemi munkások nyomán akcióba kezdtek a kisipar munkásai is. Sztrájk indult a szabó, a pék, a festő és a vendéglátó iparban. A pékmunkásokkal szemben a mesterek egy közös műhely felállítását határozták el a sztrájk idejére.^{92./}

Az évet a villamosvasuti sztrájk zárta le. A Szegedi Közüti Vaspálya RT. műhelymunkásai december végén sztrájkba léptek, amelyhez a villamosvasut forgalmi személyzete is csatlakozott. A műhelymunkások azt követelték, hogy még november 16-án a GYOSZ által megállapított 26 %-os béremelést megkapják. Az igazgatóság december 7-én mindössze 10 %-os béremelést adott, de a munkások ragaszkodtak a 26 %-hoz. A forgalmi személyzet még novemberben kért 50 %-os javítást, de eredménytelenül. Időközben a megélhetés annyira drágult, hogy most már 100 %-os emelést követeltek, hiszen a fizetésük 7-10.000 K. között váltakozott. A sztrájk következtében a villamosforgalom a fővonalat kivéve mindenütt szünetelt. A fővonalon mindössze 6 kocsi közlekedett, ahol az ellenőrök látták el a munkát. A helyzet elmérgesedett, amikor a vállalat december 29-én az összes sztrájkoló alkalmazottak munkakönyvét kiadta, ami egyértelmű volt a kizárással...^{93./} Az igazgatóság ezt a következőkkel okolta meg: "A mun-

91. Szeged 1922. VII. 6.

92. Szeged 1922. VII.29.

93. Szeged 1922. XII. 30.

kásokat ma reggel elbocsátottuk, mert követeléseik teljesítésére időpontot tűztek ki és ehhez az időponthoz mint egy-ember ragaszkodtak." Sőt azt is hangoztatták, hogy a sztrájk vezetőit semmi körülmények között nem alkalmazzák.

A sztrájkoló villamosvasuti munkások gyűlésükön kimondták, hogy mindaddig nem hajlandók az egyezkedésre, amíg a vállalat igazgatósága ígéretet nem tesz arra, hogy a sztrájkoló munkások közül senkit sem bocsájt el. Az alkudozások 1923. január 3-án megegyezéssel zárultak. A műhelymunkások megkapták a 26 %-ot. A forgalmi személyzet lemondott ugyan a 100 %-ról, de "jelentékeny béremelést" kapott.^{94./}

Ezek a sztrájkharok általában mindig több-kevesebb béremeléssel végződtek. Azonban a kikényszerített emelések az országos eredményekhez hasonlóan sohasem tudták utolérni az inflációs ár-emelkedéseket.

1923-ban az infláció gyorsabb üteme és a nyomasztó gazdasági helyzet következtében az országos bérmozgalmak még általánosabbak lettek. 1923. februárjában a vasmunkások bérmozgalmát a gyáriparosok szövetsége általános kizárással próbálta letörni. A vasmunkások békebeli életszínvonaluk 54,4 %-át veszítették el. Ebben az időben olyan rohamos volt az áremelkedés, hogy az összes szakmák béremelést követeltek és nagy részük kapott is. Jelentős sztrájkmozgalmak zajlottak le a budapesti cipészek, a miskolci vasasok és a pilisvörösvári bányászok körében. 1923. nyarán pedig a békéscsabai téglagyári munkások, a perecsi bányászok, a budapesti malommunkások sztrájkoltak.^{95./}

Szegeden még a kamarai jelentés is kénytelen elismerni a sztrájkok általánossá válását 1923-ban. Szerinte: "A megelőző esztendők relativ nyugalomával szemben a munkásügy terén az egész 1923. év folyamán állandó nyugtalankodások, bérmozgalmak voltak észlelhetők; természetesen kísérő jelensége volt ez a romló valutájú közgazdaságnak, melyben az egyazon fix összegű pénz napról-napra kisebb értéket képviselt."^{96./}

A bérharok 1923. októberéig kisebb-nagyobb összeütközésekkel szakadatlanul folynak. Októberben az index-rendszerű bérfi-

---

94. Szeged 1923. I. 3.

95. Nemes Dezső id. m. II. k. 90. 1.

96. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1923. évi jelentése 41. lap.

zetés bevezetésével kb. fél évig szünetelt a harc. A harcok nyitányát a Pick-szalámigyár 138 munkásának sztrájkja adta 1923. januárban. A munkások órabére ekkor 35-55 K. között váltakozott, azonkívül természetbeni járandóságként havonta 16 kg. fejlábat 160 koronáért, és 4 kg. szalonnát pedig 420 koronáért kaptak. A munkások 50 %-os bérkövetelésével szemben a gyár csak 12,5 %-ot ajánlott fel, mire a Szeged 1923. I. 17-i értesülése szerint a sztrájk kitört. Az igazgatóság azonkívül ragaszkodott még négy sztrájkszervező munkás kizárásához. A munkások gyűlése viszont nemcsak a 10 koronás órabér emelését kötötte ki, hanem még a kizárt négy munkás visszavételét is. A békés megegyezés a későbbiekben már nem is a bérkérdéseken, hanem a négy munkás kizárásán mulott. Megegyezésig a közvetítő tárgyalásokat a rendőrség végezte. A szalámigyárakban a bérharcban álló munkásokat állandóan azzal fenyegették, hogy idegen, elsősorban olasz munkásokat szerződtetnek abban az esetben, ha megegyezésre nem kerül sor. Bár ez nem következett be, de a szerződések aláíratásának ez az állandó terroreszköze mindig ott volt a munkáltatók tarsolyában. Ugyancsak 50 %-os emelésért lépett sztrájkba a "Ferrária" vasárugyár 140 munkása is. Áprilisban zajlott le a szabóiparosok, famunkások, cipésmunkások és a jutagyáriak sztrájkharca. A szabómunkások óránkénti 40 K. üzemköltséget és 66 %-os drágasági pótlékot követeltek. A Winkler-Lőwi-Lippai-Sylvánia és a Milkó-féle fatelep 450 munkása az eddigi buzavalutás kollektív szerződéseikkel szemben most a kenyérvalutát akarták meghonosítani. Egy kilo félbarna kenyér árát követelték órabérül. A cipőipari munkások 54 %-ot és a Hazai Textil RT. 150 főnyi munkása 100 %-os emelést követeltek 60 % felkinálással szemben.^{97./}

Bekapcsolódtak a sztrájkharcokba 1923. nyarán a pincérek, asztalosok, kotró munkások és a borbélysegédek 20-40 %-os béremelést követelve.^{98./} Teljesen izolált volt a helyzetük a borbélysegédeknek. Elsősorban nem állapították meg egységesen a heti béreiket, másodsorban voltak olyan szegedi borbélymesterek, akik segédeknek még mindig 10-12.000 K-t fizettek. A segédek a heti 18.000 K. minimumért léptek sztrájkba.^{99./} Szinte elkép-

97. Szeged 1923. III. 2., IV.13., IV.21., V. 10.

98. Szeged 1923. V. 9., VI. 12., IV. 12.

99. Szeged 1923. VIII. 2.

zelhetetlen, hogy az akkori 1000 K-s kenyérrárak idején havi 40-48.000 K-ért dolgoztatták őket.

A korona értékcsökkenésével párhuzamosan tehát szinte egymást érték a bérmozgalmak. Mind azt célozták, hogy a munkabéreket hozzák összhangba a megélhetési lehetőségekkel. Egyes szakmák Szegeden sem elégedtek meg a munkabérek spontán rendezésével - mint azt a szakszervezeti tanács országos memoranduma is követelte, - hanem azt kérték munkaadóiktól, hogy a fizetéseket hétről-hétre a korona állásának, illetőleg a drágaság emelkedésének vagy csökkenésének megfelelőleg állapítsák meg. Ezt a kívánságot azonban csak kevés munkaadó tette magáévá, ami méginkább növelte az elégedetlenséget.

A bérharc feszültsége olyan méretűvé vált, hogy október 10-én a szegedi munkásság az általános sztrájk kimondásának gondolatával foglalkozott. Hogy nem került rá sor, az kizárólag a szociáldemokraták és a szakszervezeti vezetőség leszerelő akciónak volt az eredménye. 1923. szeptemberében a munkaadók és munkások küldöttei között tárgyalások indultak az újonnan bevezetendő index-bérezéshez az alapbéremelés ügyében. A munkásság 25 %-os alapbéremelést követelt, a munkaadók 10 %-ot kötöttek ki. Mintegy nyílt huza-vona október 10-én végül is parázs hangulatot robbantott ki a Munkásotthonban, amelynek termét zsufolásig megtöltötték a mostmár türelmüket vesztett munkások és munkásnők. Amikor Lajer Dezső a Szociáldemokrata Párt szegedi szervezetének titkára beszámolt a tárgyalások eredménytelenségéről, és kijelentette, hogy munkaadók a szavazáson elvetették a 25 %-ot, nagy vita keletkezett. "Leállunk! Leállunk! Általános sztrájk!" - hangzottak a kiáltások.

Lajer a szenvedélyes hangulatot mérsékletre intő szavakkal próbálja leszerelni. "Nem szabad - mondja - elhamarkodott lépéseket tenni., Mindenki folytassa a munkáját, még a vezetőség nem adja meg az utasítást. A munkások nincsenek tisztában azzal, hogy mit jelent a sztrájk."^{100.}./

A tömeg az ujságrporter szavai szerint "ekkor olyan lár-mába tört ki, hogy az elnök szavait nem lehetett megérteni." Az elnök miután bezárta az ülést, még jóval a vezetőség távozása után is a visszamaradók az általános munkabeszüntetést hangoz-

tatták. Október 11-én a párt szegedi titkársága átíratot intézett a munkaadókhoz, amiben közölték a munkások hangulatát, és bejelentették, hogy: "csak a legnagyobb harcok árán sikerült az általános sztrájk kirobbanását megakadályozni." Majd hozzátették, hogy: "az utolsó kérelmet intézzék el a most folyó hét szombatjáig, mert ha szombatig nem lesz eredmény, akkor a vezetőség a történendő eseményekért nem vállalja a felelősséget."^{101./} A párt reformista vezetőségének szerepe itt ugyanaz volt, mint pl. Peyerék szerepe a parlamentben. A munkaadók a tömegnyomásnak engedve végül is teljesítették a követelést és így nem következett be az általános sztrájk Szegeden.

A reformista szakszervezeti vezetők nemcsak a sztrájkok kitörését igyekeztek akadályozni. Segítségére siettek a munkaadóknak a sztrájkok tartama alatt abban is, hogy a munkásokat már megegyezés előtt munkafelvételre igyekeztek rávenni. A gyárosoknak egyöntetűen mindig az volt a követelésük, hogy előbb felvenni a munkát, azután egyezkedni, egyrészt a munka gyorsabb megkezdése érdekében, másrészt azért, hogy még a látszatát is elkerüljék annak, hogy a munkások újra beleszóljanak és akaratukat érvényesítsék a termelésben. A munkás egyedüli osztályrésze az engedelmesség és a munka legyen, életének elviselhetőbbé tétele, a tőkés akaratától, kizárólag csak ettől függjön. A vasmunkások sztrájkja idején a szakszervezeti vezetőség is ilyen értelemben fogalmazta meg felszólítását a sztrájkolókhöz: "Minden kötelességtudó szervezeti vasmunkás haladéktalanul jelenjen meg munkahelyén, mert csak ebben az esetben lehet a béremelésre vonatkozó tárgyalásokat ismét megindítani."^{102./}

A munkaadók és a jobboldali munkásvezetők erőfeszítései ellenére a társadalmi nyugtalanság és a bérmozgalmak fokozódtak. Ennek okát az eddigi buzavalutás beralap időszerűtlenségében kell keresni. Az eddigi bérharcokban a munkások kiküzdötték azt, hogy a béreket az árak emelkedésével párhuzamosan valamilyen automatikusan működő skála - másképpen mozgó bérskála - elfogadásával, általános érvényű módon rendezzék. A munkások és munkaadók erre a célra a buzavalutát fogadták el. A vállalatok eddig buzavaluta

---

101. Szeged 1923. X. 11.

102. Szeged 1923. III.28.

alapján kötöttek szerződéseket munkásaikkal. Augusztus és szeptember hónapokban azonban a buzaár változása nem tartott lépést az általános drágulással. A közszükségleti cikkek ára túlhaladta a buza árát, és szükségessé vált helyébe egy újabb bázis keresése. Megegyezés alapján ekkor határozták el a szegedi indexrendszer bevezetését. Ez az intézmény a szegedi munkásoknak helyi eredménye volt. Országosan ezt nem sikerült kivívni.

A Szegedi Munkaadók Szövetsége és a szegedi szakszervezeti titkárság megegyezésével a szegedi árak alapján egy index számítást fektettek föl, amelynek alapján ezentúl minden héten megállapították az arra a hétre szóló munkabéreket. Arra törekedtek, hogy az így megállapított bérek lehetőleg arányban álljanak a pillanatnyi gazdasági viszonyokkal. Revízió alá vették az akkori heti béreket s az egyes szakmáknál érvényben levő fizetéseket összhangba igyekeztek hozni a többi szakma fizetésével. Így bizonyos aránybéreket állapítottak meg.

A szegedi indexrendszer lényege a következő: Az index-számítás alapját képező cikkek árai szükségleti mennyiségeik arányában annyi egységgel szerepelnek, hogy az egységek összege 100. A lakás 1, a liszt 33, a zsir 14, a cukor 2, a tej 5, a fa 10, a hus 15, a burgonya 8, és a ruházat 12 egysége összesen 100. A cikkek az 1923. október 3-i árakkal szolgálnak alapul s a hetenként mutatkozó drágulási százalékuknak az egységükkel való szorzata adja az azon heti megállapításban az illető cikk indexértékét. Ezeknek összegét az eredeti 100 egységgel összehasonlítva adódik a tulajdonképeni drágulási százalék. A bérváltozások mindenkor csak a teljes 5 százalékkal való emelkedés vagy csökkenés esetén következnek be, és a heti béreket a mindenkori hét szerdai számításai szabják meg.^{103./}

Az alapbéreket 25 %-kal felemelték. Az előbbieken már változtuk a munkásoknak a munkaadókkal vívott küzdelmét, ezért az emelésért. Végül is csak az általános sztrájk fenyegető veszélye kényszerítette a Munkaadók Szövetségét engedményre. Így emelték fel október 11-én 10 %-kal, majd október 24-én 15 %-kal az alapbéreket.

---

102. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1923. évi jelentése,
42. lap.

A szegedi index, amelyet az élet drágulása szeizmográfjának neveztek, tíz hónapig érzékenyen reagált az infláció lüktető áremelkedéseire. Az árak ugrásszerű emelkedését néhány heti indexmutató az alábbiakban tükrözi: 1924. január 31-én az index 55 %-os drágulást mutatott. Azaz a munkások bérét 1923. október óta 55 %-kal kellett felemelni. 1924. február 21-én a közszükségleti cikkek árai az index szerint 131,73 %-kal, április 4-én 251,98 %-kal, július 4-én 325 %-kal, a hónap végén pedig 350 %-kal emelkedtek.^{104./}

Az index-rendszerű bérfizetések 1924. szeptemberéig voltak érvényben. 1923. év végéig életképeseknek bizonyultak, 1924. év első hónapjaiban a koronapánik drágasági hullámaiban azonban az index-bérrendszer eresztékein mind szélesebb rések keletkeztek. Kitűnt, hogy a munkabérek a nagy árugrásokot csak százalékosan követik, de azoknak reálértéke az árakhoz képest lemaradt. A kendergyári munkások megfogalmazása szerint: "A munkabérek a paritás alatt mozognak."^{105./} Mindezeket igazolják az újra fel lángoló bérharcok az 1924. évben.

1923. októbertől 1924. januárjáig viszonylagos csend volt a bérmozgalom tekintetében. Itt van helyi eltérés az országos sztrájkok szakadatlan vonalától! Szegeden úgy látszott, hogy az indexrendszer biztonsági szelepe levezeti a feszültséget. A viszonylagos nyugalom azonban nem sokáig tartott, mert az 1924. januárjában folytatódó országos bérmozgalmak Szegeden újból felkavarták a sztrájkhullámokat. Az országos megmozdulások közül legnagyobb hatása volt a budapesti textilesek januári, a faipari munkások és a budapesti nyomdászok márciusi-áprilisi sztrájkjainak.^{106./}

A csendet Szegeden megzavarta az országos textiles sztrájkkal párhuzamosan a Kendergyár munkásainak részleges sztrájkja 1924. január 18-án. A rendőrfőkapitány jelentése szerint: "nem tudtak az új kollektív szerződés feltételeiben megállapodásra jutni."^{107./} A szerződés 9 és fél órai munkaidőt köt ki, és a

---

104. Szeged 1924. I.31., II.21., IV. 4., VII. 4., VIII. 31.

105. Szeged 1924. VI. 26.

106. Nemes Dezső id. m. II. k. 90. lap.

107. SZÁL. Szeged Város Közigazgatási Bizotts.iratai 20/1924.

szerződést megszegő munkással szemben kétheti keresetének megfelelő birságpénz lefizetésére kötelez. A sztrájkvezető munkásokkal szemben Wimmer Fülöp igazgató ingerült kirohánásokat tett egy, a sajtóban is nyilvánosan közölt nyilatkozatában. Hogy a sztrájkharc élet kivegye és hogy annak objektív okait elleplezze, az újra kitört sztrájk okát a munkásvezetők izgatásaiban látja. Szerinte: "A szegedi munkásság vezetői ezuttal újból bebizonyították, hogy nem tudják a munkásokat helyesen vezetni, hanem azon egyedüli célból, hogy az ő pozíciójukat mint a munkásság vezetői megszilárdítsák, egyenesen rossz szemmel nézik a gyár és a munkás közötti időnkénti jó viszonyt. Határozottan oda törekednek, hogy ezt a viszonyt lehetőleg megbontsák, mivel csak ha viszály van a munkás és a gyár között, jut nekik megfelelő szerep" - írta a Szeged-ben 1924. I. 20-án.

Ugyancsak a rendőrfőkapitány számolt be februárban újabb három üzemi sztrájkáról, amit a Sylvania gőzfűrészgár, a Szegedi Közuti Vasuti RTS. és a Keresztény Nyomda RTS. munkásai indítottak. Az első két üzem munkásainak bérharca még a hónap végén is tartott.^{108./} Márciusban az "Alfa" acélárugyár 35 munkását elbocsájtotta, mert bérjavítást követeltek.^{109./} Még ugyanabban a hónapban abbahagyták a munkát a villamosvezetők és kalauzok is, mert újabb bérköveteléseiket nem teljesítették.

Az új fellobbanó bérharcok sorát 1924. nyarán a kendergyáriak, az építők és a szállító munkások sztrájkjai fejezték be.^{110./} Ezek is azt mutatták, hogy a munkásosztály elégedetlen az indexrendszer új bérszinvonalával. Ilyen körülmények között érthető, hogy szeptemberben, amikor az országos aranyparitásos mozgalmak kibontakoztak, a szegedi munkások is csatlakoztak hozzájuk. Szeptemberben, mikor az index a korona stabilizálódása folytán hosszabb ideig nem változott, azzal a kéréssel fordult a szövetség felé, hogy az index szerinti bérfizetéssel hagyjon fel, és térjen át az aranykoronára. Először az alapbérek rendezésében egyeztek meg. Az alapbérek ily módon történő megállapításával a szakmunkások békebeli fizetésüknek átlagosan 87 %-át, a segédmunkások pedig a teljes 100 %-át érték el.^{111./}

108. SZÁL. Szeged Város KIB iratai 20/1924.

109. U.o.

110. Szeged 1924. VI. 24., VIII. 15., VIII. 24.

111. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924.évi jelentése 71. lap.

Az ellenforradalom, a szegedi dolgozó tömegek életszínvona-
nala elleni támadásban - mint láttuk - a legrafináltabb taktikai
eljárásoktól sem vonakodott. Ugyancsak a legváltozatosabb mód-
szereket alkalmazta akkor is, amikor a néptömegeknek a tőkés
offenzívával szemben tanusított ellenállását igyekezett megtör-
ni. Az eszközök között ott találjuk a nyílt terrort épp úgy, mint
az irredentizmus mákonyát és a keresztényszocialista mozgalom
helyi szervezését.

Az országos főkapitány BM-2720/1921. sz. körrendeletét a
szegedi rendőrség igyekezett maradéktalanul végrehajtani. A ren-
delet szerint: "a közeljövőben állítólag nagyobb mérvű munkásmoz-
galmak várhatók. E mozgalmak nem mindig a munkások anyagi hely-
zetének javítását célozzák, de még ha bérharc alakjában indulnak
is meg, központi irányítás esetén oly általános jelleget öltenek,
amely úgy a gazdaság helyzetére, mint a társadalmi rendre is ká-
ros kihatásu lehet."^{112./} Arra hívja fel a kapitányság figyelmét,
hogy: "működési területén minden ily mozgalom keletkezését a leg-
éberebb figyelemmel kíséresse, minden egyes esetben haladéktalanul
rendelje el a nyomozást, különösen annak megállapítására, hogy az
esetleges mozgalmak nem központi kezdeményezéssel és irányítással
indulnak-e meg és azok nem politikai irányuak-e." Különösen hang-
súlyozza a rendelet, hogy: "a felbujtók és a szervezők ellen a
legerélyesebben kell eljárni, sőt a szükséghez képest az inter-
nálási eljárást is foganatosítani kell."^{113./}

A BM. internálási rendelete értelmében mindenki internálha-
tó, aki ellen nem merült fel olyan cselekmény vádja, amely miatt
a bűnvádi eljárást megindíthatják, de a proletárdiktatura alatt
tanusított magatartása alapján a rendőrség gyanusnak minősíti.

Szegeden 1921. márciusáig 160 internálási eljárást indítottak
meg, amelyből 75-öt befejeztek. Ezek közül 30-at internáltak,
45-öt belügyminiszteri intézkedés értelmében rendőri felügyelet
alá helyeztek, 25 ellen pedig folyik az eljárás. Az internálási
eljárás során 60 esetben megindították a bűnvádi eljárást, mert
"olyan adatok merültek fel, amelyek az izgatás, a hűtlenség, a
lázadozás és a magánosok ellen elkövetett erőszak gyanuját kel-

---

112. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.127/1921.

113. U. o.

tették."114./

A szegedi főkapitányság nyilatkozata szerint az újabb internálási eljárásoknál a rendőrség nem azt vizsgálja főként, hogy a gyanúsított a diktatura alatt milyen magatartást tanúsított, hanem hogy azóta hogyan viselkedik. 1921. márciusában 23 egyént állandóan figyeltet a rendőrség. Ezek ellen még olyan enyhe adat sem merült fel, amelynek alapján az internálási eljárást meg lehetett volna indítani.^{115./}

A "legéberebb figyelem" ugyancsak nem hiányzott a rendőrségből, amikor 1922-ben megsemmisítette Ladvánszkiék helyi kommunista sejtszervezkedését. Erről az államrendőrség szegedi kapitánysága a következő jelentésben számol be a Közigazgatási Bizottságnak 1922. április 15-én: "A f. é. március hónapban elkövetett politikai büntetések közül csak egy emelkedik ki, Ladvánszki József és társai által létrehozott kommunista szervezkedés. A rendőrség névtelen levélből jött tudomására annak, hogy Ladvánszki József és több társa hazánkban a szociáldemokrata vezetők félretolásával sejttrendszer alapján újból meg akarják szervezni a kommunista pártot. A rendőrség a levélben megnevezettek lakásán ugyanegy időpontban meglepő házkutatást tartott, amelyen a gyanúsítottak ellen kompromittáló iratokat talált. A lefolytatott nyomozás során megállapítást nyert, hogy a szervezkedés számai Makóra is kiterjedtek és Budapestről indultak ki. A rendőrség a nyomozást 10 nap alatt lefolytatta, amelynek eredményeként Ladvánszki József és 10 társát Szegeden, több társukat pedig Makón és Budapesten tartóztatta le és adta át a bíróságnak."^{116/}

Nem engedélyezte a rendőrség a munkások gazdasági helyzetével foglalkozó gyűléseit sem, ha abban legcsekélyebb politikai célzatosságot láttak. Megakadályozták a vas- és fémmunkások 1921. november 17-ére tervezett gyűlését a Munkás otthonban. Ezen egy memorandumot ismertettek volna a munkások gazdasági helyzetével kapcsolatban, amit a szakszervezet a munkáltatókhoz akart eljuttatni.

---

114. A Munka 1921. III.27.

115. A Munka 1921. III.27.

116. SZÁL.Szeged Város KIB iratai 62/1922.Szeged.1922.III.7,10,19.
A szervezkedés részletes bemutatását lásd: G.Soós Katalin:Tíz év a szegedi kommunista mozgalom történetéből /1919-1929/ Acta Universitatis Szegediensis.Sectio Historica. 1959.3.lap.

A memorandumot a program szerint Laszib János budapesti kiküldött ismertette volna. A gyűlésre meg is érkezett, amire a vasmunkások szép számmal összejöttek. Azonban a gyűlés megkezdése előtt a megjelent rendőrségi kiküldött arról értesítette a szakszervezet elnökségét, hogy a gyűlés megtartását felsőbb parancsra nem engedélyezi. A letiltás okául felmutatta a félegyházi rendőrség egy táviratát, amelyben azt tudatták a szegedi rendőrséggel, hogy Laszib János Félegyházán izgató beszédet mondott, miért is nem kívánatos, hogy a központi kiküldött Szegeden szóhoz jusson. Így a gyűlést nem tartották meg. Sőt a rendőri kiküldött az összegyűlteket szétoztlása után Laszib Jánost felszólította, hogy azonnal hagyja el a várost, aminek az izgatással vádolt központi kiküldött annál is inkább eleget tett, mert a detektív mindaddig vele volt, míg a vonatra fel nem szállt.^{117./}

Hasonlóan fokozott éberséget tanusított a polgármester is, amikor a népgyűléseket összehívó plakátok szövegét szavankint ellenőrizte. Amennyiben a szöveg egy mondata, vagy akár csak egy szava nem hangzott lojálisan az ellenforradalom rendszerével kapcsolatban, úgy az engedély kiadását annak terjesztésére megtagadták.

Ez lett a sorsa a Szociáldemokrata Párt által megfogalmazott plakátnak is, amelyben népgyűlést hirdetett - kényszerűen engedve a tömegek hangulatának - hogy tiltakozzanak az 1923-as év elviselhetetlen drágasága miatt. Az alábbi szövegű plakáttervezetet küldték be a polgármesterhez engedélyezés céljából: "Munkások! Elvtársak! Polgárok! A szociáldemokrata parlamenti frakció hiába tett indítványt a létminimumnak törvényhozási uton való megállapítására, a munkabéreknek a drágaság indexe szerinti szabályozására és béregyeztető hivatalok felállítására. A parlamenti többségi párt nem akar tudomást venni, nem akar segíteni a dolgozók nyomorán. Folyó hó 22-én, vasárnap de. 10 órakor a Korzó mozgó nyári helyiségében tartandó népgyűlésen fogjuk követelni, hogy a kormány vessen véget az elviselhetetlen drágaságnak, vagy pedig tisztességes munkabérek biztosításával tegye lehetővé a dolgozók mindennapi szükségletének megszerzését."^{118./}

117. Szeged 1921. XI. 18.

118. SZÁL. Polgármesteri iratok 7791/1923.

Még ez a nagyon óvatosan és higgadtan megfogalmazott szöveg is veszélyes volt a "közhangulat nyugalmára", mert a polgármester véghatározásában megtagadja az engedély kiadását. Eredetiek az érvelései a szöveg egyes mondatára, ill. szavára vonatkozólag. "Nem engedélyezhetem az említett sajtótermék terjesztését - hangzik a véghatározat -, mert a meghívó szövegének első bekezdésében a következő kitétel van: "A parlamenti többségi párt nem akar tudomást venni, nem akar segíteni a dolgozók nyomorán." - Megállapítom, hogy ez idézett mondat valóságnak meg nem felelőt tartalmaz, s igen alkalmas arra, hogy az egyszerűbb embereket megtévesztve indokolatlan izgalmat váltson ki, aminek következtében szükségesnek tartom a következő módosítást: "A parlamenti többségi párt nem tett eleget ezeknek a kivánságoknak." Továbbá a következő mondatban: "...népgyűlésen fogjuk követelni stb..." kifejezés áll. Minthogy országos törvényeink alkotmányos életünket akként szabályozzák, hogy a nemzetgyűlés a legjelentősebb szerv, mely az állampolgárok sorsát intézi, ...törvényeink szerint ehhez a szervhez, valamint az ennek ellenőrzése alatt működő végrehajtó kormány szervhez is csak kérelemmel lehet fordulni, így az előbb említett "követelni" kifejezést helytelenítem, s éppen a mai viszonyok között látom szükségességét annak, hogy mint helyt nem álló mellőztessék."^{119./}

Nem hiányzott azonban az ellenforradalom módszereinek keltárából az irredentizmus és a sovinizmus szitása sem. Hiszen ez régi bevált módszer a dolgozók figyelmének elterelésére, a nyomoruságos életükről. A Védőligák Szövetségének a polgármesterhez küldött átirata konkrétan megfogalmazza a magyar városok, így Szegednek is a kötelességeit ezen a téren. "A mostani súlyos időkben - hangzik az átirat - a magyar városoknak elsőrendű feladata az irredentizmus ápolása, a Csonka-Magyarország gondolatába való bele nem nyugvás hirdetése, a revans eszméjének ébrentartása, egyszóval az ezeréves Magyarország területi épségéért folyó küzdelemre előkészített lelkekben a hangulat kitöréséig való fokozása."^{120./}

---

119. SZÁL. Polgármesteri iratok 7791/1923.

120. SZÁL. Polgármesteri iratok 9787/1920.

A város hatósága pedig - akit a "Szegedi gondolat" különösképpen predestinált erre - két kézzel hintette az irredentizmus mákonyát a dolgozó tömegek soraiba. Trianon miatt egyhetes gyászba borult a város. A polgármesteri kiáltvány - amely szerint: "A békefeltételek hazánkra vonatkozó főbb pontjainak megismerése folytán az egész ország közönsége és így a mi városunk is mélységes gyászba borult", - elrendeli, hogy az összes köz- és magánépületekre gyászlobogót tegyenek, hogy gyászmisét tartsanak a templomokban, a diákok előtt történelmi előadásokat tartsanak, a lapok vezércikkekben emlékezzenek, hogy nemuljon el a városban minden vigalom, szünjön meg minden pompa. "Most, amikor sir az egész ország, még a magánházakban is tartózkodni kell minden vigalomtól, aki ezt nem teszi, az nem magyar ember és mindnyájunknak megvetése sujtja."^{121./}

Szeged dolgozó népéből azonban semmiféle propaganda és demagógia nem ölte ki a forradalmi hagyományokat, amelyek ellenállóvá tették a nacionalizmus és sovinizmus mérgével szemben. A munkások, hogy mennyire elfordultak a szentimentális álhazafiságtól, arra bizonyos az, hogy a dohánygyári munkások között a békeszerződés hírére elhangzott a: "Hála istennek, bár felosztanak egész Magyarországot" kijelentés.

Erre a tényre a főispán hívja fel a gyár igazgatóságának figyelmét 1920. január 22-i átiratában. "Bizalmas értesülésem szerint - írja -, amikor a békefeltételek megjelentek, akadtak a munkások, illetve a munkásnők között olyanok, akik: "hála istennek, bár felosztanak egész Magyarországot", s ehhez hasonló értelmű kitérésekben nyílt hazaellenes érzelmeiket nyilvánították."^{122./} A dohánygyár igazgatósága Szögi Istvánné, Kiss Rozál és Horváth Józsefné munkásnőket a kivizsgálás után azonnal elbocsájtotta, a kivizsgálási irataikat pedig - amiket a "vallás-, haza- és nemzetellenes viselkedéseik miatt" felvettek, áttették az államügyészséghez, annak elbírálása végett, hogy nem forog-e fenn terhükre büncselekmény.^{123./}

---

121. SZÁL. Főispáni iratok 77/1920.

122. SZÁL. Főispáni iratok 89/1920.

123. SZÁL. Főispáni iratok 89/1920.

A három munkásnővel szembeni eljárást a szociáldemokrata név mögött meghuzódó kommunisták megfélemlítésére és "példátnyújtó megtorlás" érdekében alkalmazták. A gyári határozaton szereplő főispáni záradék világosan leszögezi a mondottakat: "Láttam! - hangzik a záradék - és tekintettel a jegyzőkönyvek szerint megállapított azon szomorú jelenségre, mely a szociáldemokrata párthoz tartozó kommunista érzelmi munkásság körében még ma is előfordul - tekintettel arra is, hogy ezen nyílt, hazafiatlan magatartás mellett napirenden van, hogy a szociáldemokrata név alatt szervezkedett munkásság kivált ezen nagy állami vállalatoknál zavarokat támaszt - praeventivitás és példátnyújtó megtorlás érdekében az igazgató javaslatának elfogadását és az elbocsájtás kimondását szolgálati érdekből legmelegebben ajánlom."^{124./}

A szegedi munkások háboru ellenességüket nemcsak kijelentéseikben nyilvánították ki, hanem kifejezésre juttatták ezt az évről évre megrendezett impozáns háboru ellenes gyűlések tartásával is a világháboru kitörésének évfordulóin. Ezeket a háboru ellenes nagygyűléseket a Munkásotthonban tartották, a hely szűke miatt külön a férfiak és külön a nők. Ilyenkor "Szeged összes gyárainak munkásai képviseltették magukat, sőt még a környéki falvakból is számosan bejöttek."^{125./} Az előadásokat rendszerint a budapesti központ kiküldöttei tartották. Igaz, hogy ezeknek a beszédeit az ügyeletes rendőrtisztviselők gyakran félbeszakították. Ilyenkor a munkásság fegyelmezettségének volt csak köszönhető, hogy a rendőrség nem oszlatta fel ezeket a gyűléseket.

Nem hiányzott az ellenforradalom osztályharcot letompító eszközei közül Szegeden sem a keresztény szocialista szervezkedési kísérlet. A burzsoázia és egyházi szövetségesei országszerte nagy erőfeszítéseket tettek, hogy a keresztényszocialista szakszervezeteket megerősítik. A munkalehetőséget használták fel kényszerítőül, amit keresztényszocialista szakszervezeti tagsághoz kötöttek. Mindez azonban a dolgozó tömegek bizalmatlanságát és felháborodását váltotta ki. Visszautasították a keresztényszocialista próbálkozásokat, amin még a szervezők szociális de-

---

124.. SZÁL. Főispáni iratok 89/1920.

125. Szeged 1924. IX. 2.

magógiája sem segített. Így a legnagyobb erőfeszítések és állami támogatás ellenére is a keresztényszocialista szakszervezetek tagságának jórésze kényszertagság volt, de így is alig tudták elérni országosan a reformista szakszervezetek taglétszámának az egyharmadát.^{126./}

A szegedi munkásság is megvetéssel fogadta az ellenforradalom "keresztény" ügynökeinek kísérleteit. Az ellenforradalmi idők elején itt is megkezdték működésüket a keresztényszocialista szervezők. Székhelyük az Árpád szabadkőműves páholy nagyterme volt. Azonban a nagy garral megkezdett mozgalom abbamaradt. A dohánygyár és a gyufagyár főleg női munkásaival próbálkoztak nem sok eredménnyel. Azzal a fogással is éltek, hogy gyűlésükön 1919. szeptember 17-én be akarták jelenteni a dohánygyári munkások csatlakozását, amit az üzem szociáldemokrata szakszervezete visszautasított, mondván: "ez ellen tiltakozunk, mert a dohánygyárban 763 munkás dolgozik és abból 700 a szociáldemokrata párthoz tartozik."¹²⁷

A huszas évek elején halálos némaságba süllyedt a mozgalom, amely már-már teljesen megszűnt "keresztény szociális" munkások hiányában, amit bizonyos "fajvédő körök" rossz szemmel néztek és 1924-ben újra szervező munkába fogtak. Új titkárságot állítottak fel és hatalmas agitációba fogtak a dohánygyár, gyufagyár kényszerített munkásai között, továbbá az Új Nemzedék fajvédő ujság 12-14 szervezetlen nyomdásza, valamint a pincérek és borbélyok között.^{128./} A szervezkedés eredményeit számszerűleg nem ismerjük, de a mozgalom erőltetett és vontatott jellegéből kiérződik a szegedi munkásság megvetése és felháborodása az erőszakos módszerekkel szemben.

Az ellenforradalomnak a dolgozók életszínvonala ellen indított támadása nemcsak a munkásosztályt, hanem a kisparaszti tömegeket is sújtotta. Szeged dolgozó parasztságának a helyzete is tükrözte a "hárommillió koldus" országának szomorú viszonyait. A következőkben megvizsgáljuk a szegedi parasztság helyzetét és az ellenforradalommal szembeni küzdelmét.

---

126. Nemes D. id. m. III. 60. lap.

127. Délmagyarország 1919. X. 18.

128. Szeged 1924. XI. 7.

A mezőgazdasági munkások, szegényparasztok és kisbérlők sorsa

/A város görcsös ragaszkodása földjéhez. A földbirtokreform kényszerű végrehajtása, házhely-parcellák osztása, vitézi telkek. Parasztok harca a földért. Földmunkások és szegényparasztok életszínvonala elleni támadás. A paraszti szembeállítás indítékai és esetei./

A magyar mezőgazdaságban a világháború után megnőtt az agrárproletariátus, a birtoktalanok aránya. Ez az egészségtelen földbirtok - arány megoszlásából adódott. A nagybirtokosság - ide számítva a nagybérelőket is - a mezőgazdasági népesség 0,70 %-át tette ki. A kulákbirtokosok 1,82 %-nyi számához képest a kis- és középparasztság 28,3 %-át, a törpe és a nincstelen parasztság, cselédség és részes földművesség pedig 68,6 %-át tette ki a magyar mezőgazdasági népességnek. Tehát a mezőgazdasági népességnek több mint a fele földnélküli volt. Ez a folyamat ijeszten gyorsult 1910. óta, amikor is a teljesen birtoktalanok aránya 37,05 %-ról 1920-ban 50,01 %-ra növekedett.^{129./}

Ezzel szemben nem nőtt viszont a mezőgazdaság munkaerőigénye, aminek állandó munkaerő-felesleg volt a következménye. Az iparfejlesztés gyenge üteme miatt ezt a nagyszámu munkaerő-felesleget az ipar sem tudta felszívni. 1920-1930. között évente átlag 25.000 ember vándorolt el a mezőgazdaságból, ugyanakkor a gyáripari munkásság évi szaporodása csak 9.000 fő volt, tehát 16.000 ember hiába akarta a falut felcserélni a várossal, munkalkalmat ott sem talált. Az egész mezőgazdasági kereső lakosság munka-teljesítő képessége egész éven át 76,3 %-ban volt kihasználva.^{130./}

A mezőgazdasági népesség viszonylagos túlnépesedése, nincstelen rétegek számbeli erősödése önmagában is kifejezte a nagybirtokrendszer felszámolásának szükségességét, mivel a kisbirtok több munkáskézett tudott volna foglalkoztatni. A földnélküli nincstelen agrártömegek létükért vívott küzdelme viszont mind gyakrabban beleütközik a 8 millió holdat számláló nagybirtokosság ellenállásába. Hiszen a Nagyatádi-féle földreform a nagybirtokrendszer

129. Pölöskei - Szakács: Földmunkás és szegényparaszt-mozgalmak Magyarországon. 1848-1948. II. K. 637. lap.

130. Id. m. 634. lap.

megvédését szolgálta, mert ennek kapcsán a nagybirtok 1921. és 1925. között alig 450.000 holddal csökkent.^{131./}

Szeged város nagybirtoka éppen ilyen elzáró zsilipet jelentett a szegényparaszságnak megélhetéséért folytatott harcában.

Amikor a város mezőgazdasági viszonyait tárgyaltuk, számadatokkal is rámutattunk arra, hogy a birtokmegoszlás törpe és kisbirtokosok, valamint a törpebérlők hazájává tette Szegedet. Ennek a népes kisparaszti rétegnek életkörülményeit is, hasonlóan az országos viszonyokhoz, rendkívül kedvezőtlenül befolyásolta a város - mint egyetlen nagybirtokos óriási birtoka, - földbirtokpolitikája és avult bérleti rendszere. Ehhez járult az ellenforradalomnak a mezőgazdasági bérek brutális letörése és a földigénylő követelésekkel szembeni ellenállása. A kisparaszti tömegek életét valósággal guzsbakötötték a szinte évszázadok óta megmerevedett birtokviszonyok. Ezért követelte elkeseredetten a szegedi parasztság is a földreformigéretnek betartását. Pedig a nagybirtokrendszer konzerválásában maga a város járt élen, földjéhez való görcsös ragaszkodása által, valamint az avult kisbérleti rendszerének a parasztságra történő rákényszerítésével.

Szeged város földbirtokához való konok ragaszkodását és a földreformtól való félelmét legtalálóbban a nemzetgyűlés elnökéhez 1922. október 5-én megküldött felirata fejezi ki. "Tisztelettel indítványozzuk és kérjük - hangzik a felirat - hogy a városok tulajdonát képező földbirtokokat, novelláris uton törvényhozás által a földbirtokreform hatálya alól a házhelyek adásának kivételével, közérdekből kivonni méltóztassék. A város birtoka nem magán, hanem közvagyon, melyet a nép érdekeinek megfelelően használnak. Maga a város lakosságának képviselője állapítja meg a hasznosítás módját és végeredményben a mindenkor magyar királyi kormány ellenőrzése és főfelügyelete alatt áll az ilyen ingatlan."^{132./}

A felirat ismerteti a továbbiakban a város földbérleti politikáját és bizonygatja, hogy ezt "a város egész lakossága élvezi, fejlődésének biztos alapját teszi." Nagyon jellemző az az okfejtés, ahogy a város, mint nagybirtokos, a parasztság évszázados föld utáni vágyát kizárólag a spekuláció és nyereségvágy alantas szándékával igyekszik elleplezni.

---

131. Id. m. 634.

132. SZÁL. Polgármesteri iratok 6.393/1922.

"Aggodalommal látjuk, - szól az okfejtés -, hogy országszer-
te érdemesek és érdemtelenek lázas izgatottsággal törekszenek
földbirtok után, s a törvény szerint jogosultaknak kielégítésére
csonka Magyarország hatszoros területe sem volna elég. Tudjuk,
hogy mindezt nem a föld igaz szeretete s a munka utáni vágy, ha-
nem a terményáraknak most időleges nagysága, a potom áron való
föld reménye, és félünk, hogy nagyon soknál az erkölcsi szabá-
lyokba ütköző pusztá spekuláció és nyereségvágy okozza." A döntő
érvelés ezután következik. A városok akkor maradnak az ellenfor-
radalom szilárd támaszai, ha birtokuk megmarad. "A városoknak ere-
jéhez, fejlődési képességéhez létérdekük, hogy a föld tulajdonuk-
ban maradjon. Megmaradt nagy vidéki magyar városaink a nemzet igen
értékes részét alkotják, rájuk a veszélyek közt biztosan számítani
lehet. Így azok erejének gyengítése nem állhat az ország érdekében.
Bármily bölcs megfontolás csak erre az eredményre vezet."^{133.}/ E
fenti indítványhoz csatlakoztak Debrecen és Kecskemét városok tör-
vényhatóságai is.

Szeged városának birtokához való ragaszkodása a földéhes kis-
parasztság mind gyakrabban megújuló szenvedélyes mozgalmainak lett
a kutforrása. Ezek közül az 1922-es tápéi parasztok földperét mu-
tatjuk be, mint a parasztok szívós harcának és a város konok véde-
kezésének legkifejezőbb példáját, aminek jelentős országos vissz-
hangja is volt. A tápéi gazdák már régen mozgalmat indítottak a-
zért, hogy mintegy 4500 holdat kitevő tápéi rétet a várostól meg-
vásárolhassák. Erre a község nyomoruságos helyzete készítette őket.
A 7500 lakosu falunak alig volt 3.000 hold birtoka 1922-ben. A fa-
lu "legvagyonosabb polgára" egy 40 holdas gazda volt. A lakosság
többi részét, akik hiresek voltak munkaszeretetükről, a lerongyo-
lódott földmunkások és 5 holdas bérlők képezték. A községet az ör-
gróf Pallavicini és a város óriási birtokai ölelték körül.

A tápéiak kérése elől a város törvényhatósága mereven elzár-
kózott. Pedig még Wimmer Fülöp is mint a törvényhatósági közgyű-
lés tagja javasolta a földeladást. Ő mint gyáros a spekulációtól
indítva helyezkedett erre az álláspontra. "A rendkívüli helyzet-
ben - írja a Szeged-ben 1922. I. 5-én -, hogy a pénzünk elérték-
telenedett, bűn volna, ha a város ezt a konjunkturát nem aknázná
ki. Egészen bizonyos, hogy a pénzünk értéke nemsokára ismét emel-

kedni fog, és ekkor a föld elértéktelenedik. Most kell tehát a városnak felhasználni az alkalmat arra, hogy adósságát kifizesse, és a középítkezések megindításával munkaalkalmat teremtsen és ezzel egyszermind megszüntesse a lakáshiányt." A javaslatot a bizottság egyhangulag elutasította.

A városnak ez a konok szembehelyezkedése indította el a tápéi parasztok összefogó mozgalmát. Küldöttségileg felmentek a földművelésügyi miniszterhez és követelték, hogy számukra vagy a városi, vagy a Pallavicini birtok osztassék ki. Erre a miniszter a város 4500 holdas birtokát jelölte ki, és 1922. január 7-én Tápén a Földbirtokrendező Bizottság megtartotta a döntő tárgyalást.

A tárgyalás vitáiból két beszédet ismertetünk, a polgármesterét és egy tápéi kisgazdáját. A polgármester indoklásai az ál-humánus meggyőződés iskolapéldája. Következtetéseiben jogászi körönfonsággal egyenesen jótékonságnak állítja be azt, hogy a város nem adja el a tápéiaknak a földet. "Ezt a földet - mondja - 1247 óta királyi adományozás jogán bírja a város és ehhez az ősi röghöz továbbra is ragaszkodni kíván. Tekintettel arra, hogy ezt a birtokát ötholdas parcellákban már évtizedek óta akként hasznosítja a város, hogy azokat hosszú lejáratu haszonbérletbe adja, a földhözjuttathatók ezekből az ingatlanokból állandóan haszonbérelnék, így tehát a város tökéletesen eleget tesz a törvény kívánalmainak. A város minden erejével ragaszkodik ősi birtokához. A tápéiaknak nem is lehet érdekük, hogy ez az olcsón bérelhető föld eladásra kerüljön, mert mit csinálnak majd akkor, ha a súlyos kölcsönökkel terhelt földdel nem tudnak boldogulni. Kénytelenek lesznek eladni idegeneknek és akkor se föld, se olcsó bérlet. A város látja ezt a veszedelmet és ezért éppen a tápéiak érdekében nem hajlandó a földek megváltásába beleegyezni..."^{134./}

A tápéiak válaszát Molnár István, az egyik legavatottabb tápéi kisgazda adja meg. Az egyszerű, józan paraszti ésszel elmondott beszéde fellebbenti a fátylat a város "népet boldogító" bérleti rendszerének színefalai mögül. "Nem egészen úgy van az kérem - hangzik Molnár István válasza -, ahogy a polgármester ur mondja, mert ötholdas parcellák helyett 50-60 holdas parcellákhoz is jutnak némelyek. Nagyon szeretnénk mi az alapszabályokat látni, mert itt sok minden történik, ami nem helyén való. Nem a tápéiaknak jut

itt a föld, hanem idegeneknek, akik két-három parcellát is megvesznek egymás után.Felszólaltunk a gazdász urnál, de az azt mondta, hogy ehhez semmi közünk. Aki többet ad, azé a föld. Megtörtént, hogy egy Cukor János nevű megvett 60 holdat, azután 400.000 koronáért tovább adta. Az is megtörtént, hogy egy Galiczner Márton nevű kivette a földet, hogy megszabadulhasson a katonaságtól, aztán kiadta albérletbe, vagy hevertette a földet és nem nőtt azon egyéb csak bujtorjány! Így semmizik ki a szegény embert!"^{135./}

A többi felszólalásból is kiderült, hogy a szegényparasztok a spekuláció miatt nem tudtak földhöz jutni. Mert az árveréseken egy-egy városi ur - mint mondták, -"aki a gazdász ur mellett ült a fiakeren, mindenkire rálicitált 2-300 koronával, emiatt sokan elestek a régi bérletüktől is, mert nem bírja ki ezt a szegény ember... Mink meg kiesünk a földből és elmehetünk cséplő- meg aratómunkásnak más vidékre. Azért ragaszkodnánk ehhez a földhöz, mert itt van a határban közel..."

Hosszas vita után - a Szeged fenti számának közlése szerint - kimondta a bizottság, hogy: "A tápéi réten levő összes városi ingatlanok összesen 4.500 hold megváltassanak. Kénytelen a bizottság megjegyezni azt is, hogy a megváltás csakis a legmesszebbmenő állami támogatás mellett volna lehetséges, amire a legfelsőbbfoku bíróságok figyelmét felhívjuk." Az Országos Földbirtokrendező Bizottság elmarasztalta a város e birtokperben.

Szeged város avult földbirtokpolitikája annyira egyedülálló országos eset volt, hogy még az egyes fajvédő orgánumok is felhasználták földreform-demagógiájuk szemfényvesztő eszközéül. Így a "Virradat" c. fővárosi fajvédő lap 1922. januári számában a tápéi birtokper visszatetsző hírét rögtön megnyergeli és demagóg fogásokkal kirohanást intéz a város ellen.

"Nem lep meg bennünket - írja, - hogy Szeged város olyan kicsinyes fogásokkal igyekszik megmenteni birtokait. Hiszen Magyarországon ez divat... Az egész országban fennállanak ezek a bajok és Szeged épp úgy viselkedik, mint valamely főuri birtokos, aki a nép nyomora elől elzárja füleit... Szegednek meg kell értenie a gazdálkodási rendszerek változásának szükségességét. Ma nem jó az, ami 300 éven át jó volt. Még a régi világban, a háboru előtt is

bűnös önzés volt 70.000 hold földet elvonni a mezőgazdasági termelés szabad forgalmából... A lakosság nagyon hamar rá fog eszmélni, hogy gazdaságaival és gyönyörű földjeivel, melyekre az egész nemzet gazdálkodási rendszerének szüksége van, eddig öngyilkos politikát folytatott. Ne legyen tehát annyira büszke a város elavult földbirtokpolitikájára."

Méginkább felzaklatta a szenvedélyeket 1923. augusztusában a marostói városi feketeföldek haszonbérleti árverése. A város az uzsora határáig kihasználta a parasztság földéhségéből adódó konjunkturát, amit mutat az is, hogy a 600 holdas marostói birtoktest haszonbérleti árverésére mintegy 2000 bérlő jelentkezett. A megjelentek izgalmas jelenetek közben eddig sohasem tapasztalt árakat ígértek az egyholdas parcellákért, nem törődve a földek teherbirásával és saját fizetőképességükkel sem. Az árverést 4 métermázsza buzabér kikialtási ár mellett kezdték, amit a jelenlévők versengve rövid időn belül 8,30-8 métermázsás évi haszonbérre hajtottak fel. A távolabb eső és kevésbé termékeny részekért 700-720 kilogramm buzát is megajánlottak.^{136./}

Ilyen magas bérajánlatokkal szemben a régi bérlők közül igen sokan, akik ismerték az ottani földeket, kénytelenek voltak megválni parcelláiknak bérlésétől. A szegényparasztság között indokolt elégedetlenséget szült az a tény, hogy 4 métermázsás kikialtási áron kezdték meg az árverést. A régi bérlők és a képzett gazdák képtelennek mondták a város tulhajtott haszonbérigényét, mivel 7-8 métermázsza évi haszonbért megajánlani de elfogadni is a legszomorubb rablógazdálkodásra vezet. Joggal nevezte még a kurzuspolitika lapja is, a Szegedi Uj Nemzedék is a várost a "legkapzsibb földjáradékos"-nak és fölháborodottan jelentette ki, hogy: "A város földbérpolitikája tulságosan önző és ridegen egyoldalú. Ilyen tulzott bérigénnyel még azok a magán-földtulajdonosok sem lépnek fel, akik kizárólag birtokuk földjáradékából élnek. A városnak ez a meggondolatlan földbérpolitikája nyílt földuzsorának minősíthető... Amidőn a buzauzsora ellen küzdünk, küzdeni kell nemcsak a bűnös spekuláció ellen, hanem a kiuzsorázó földtulajdonos ellen is."^{137./}

136. Szegedi Uj Nemzedék 1923. VIII. 7.

137. Szegedi Uj Nemzedék 1923. VIII. 7.

A tanács a lap hasábjain megfogalmazott ellenséges hangulatu közvéleményt sajtóperrel igyekezett elnémitani. Arra utasította a városi főügyészt, hogy: "hatóság elleni izgatás és lázítás címén a törvényes eljárást e cikkért a lap ellen indítsa meg."^{138./}

A főügyész azonban 1923. augusztus 27-én adott véleményében nem a támadást, hanem a csendes visszavonulást ajánlja a városnak. "Én a magam részéről - hangzik a válasz - ennek a fölhatalmazásnak a megadását nem véleményezem és pedig azért, mert a cikk szerzőjének az elítéltetése nem vehető bizonyosnak, ha pedig az eljárás megindulna és az sikertelenséggel végződnek, ez erkölcsi tekintély szempontjából a város hatóságára nézve minden esetre hátrányosabb lenne, mint az az eljárás, ha a kir. ügyészségnek az üldözésre való felhatalmazás meg nem adatik."^{139./}

A marostói eset is kinos feltűnést keltett a város számára országszerte, amit nem győzött utólag kimagyarázni. A szegedi parasztság elégedetlenségének hírére a Duna-Tiszaközi Mezőgazdasági Kamara 1923. augusztus 24-én leiratában felvilágosítást kér a polgármestertől a történetek felől. "Csodálkozással értesültünk arról - hangzik a leirat, - hogy Szeged város tanácsa a marostói földeket egy holdas parcellákban 7-8 métermázsza buzáért adta bérbe. Arra kérjük méltóságodat, méltóztassék velünk közölni, hogy ezen értesülésünk megfelel-e a valóságnak s hogy ezen parcellák kikiáltási árát a tanács hány métermázsza buzában állapította meg. Értesülésünk szerint a város ezen eljárása az ottani gazdák között is érthető feltűnést keltett."^{140./}

Hasonló felvilágosítást kért a földművelésügyi miniszter is. A válaszokban a polgármester kénytelen a tényeket beismerni, és védekezésül a világszerte tapasztalható drágulásra, valamint a már szinte elkoptatott, de mindig céltudatosan használt érvre, Trianonra hivatkozik, amikor azt írja: "Meg kell adni, hogy most még nagyobb árat értünk el a földnél, amely nagyobb ár azonban már nem számottevő, ennek a természetes oka is megvan világszerte, még a győztes államoknál is tapasztalható drágulásban, de nálunk Szegeden még különös oka is van, az t.i., hogy elvágták tőlünk a dusan termő Bánátot és Bácskát."^{141./} A válaszban ott van a

138. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.611/1923.

139. SZÁL. Polgármesteri iratok 3.162/1923. Ügy.sz.

140. SZÓL. Polgármesteri iratok 9.288/1923.

141. SZÁL. Polgármesteri iratok 9274/1923.

szomorú beismerése is a város felelőtlen, idejétmúlt és kizárólag a paraszti kizsákmányolásra épülő gazdálkodásának. "Mi nem vagyunk nagy-kereskedői, vagy nagyipari város - hangzik az indoklás - nekünk a fő jövedelmi forrásunk bérföldjeink hasznosítása s ha ebben gátoltatnánk, vagy földjeink elvételnének, akkor ez a városnak teljes elbukását jelentené."^{142./}

Ilyen megátalkodott feudális szemlélet mellett nem csoda, ha a város birtokállománya csak jelentéktelenül változott az 1920-ban megindult földbirtokreform huza-vonájában. A tápéi birtoktest sorsát a parasztok birtokperének bemutatásán keresztül már figyelemmel kísértük. Ugyancsak az Országos Földbirtokrendező Bizottság ítelt oda az ujszegedi birtokból 95 katasztrális holdat a szőregieknek, továbbá ugyanezeknek és a szentiváni parasztoknak az ujszegedi Alsó-Tiszaparton 495 kat.holdat. E területek helyett viszont a Szeged alatt fekvő Gyála nagyréten a Lichtenegger-féle birtokból 241 kat.hold, a Rácsei-féléből pedig 174 hold területet mint csere-ingatlant ítelték a városnak.^{143./}

A házhelyigénylők tömeges követeléseivel szemben viszont már nem tudott elzárkózni a város a házhelyparcellák kiosztásától. Kifejezetten házépités céljaira "99 éves örökbérletként" 200-400 négyszögöles házhelyeket a következő igénylők kaptak: a hadirokkantak az Ujszeged-Nagymarostói dűlőben és a külvárosrész több különböző pontjain 380 db házhelyet, a szegény sorsu polgárok, munkások Somogyi-telepen 1090 db egyenként 200 négyszögöles telket, a MÁV alkalmazottak Házépitő Szövetkezete a Hattyas-balla gitói dűlőben 380 család részére egyenként 400 négyszögöles házhelyet, a MÁV műhelymunkások a Szeged-Rókusi állomás közelében 20 kat. holdat 200 négyszögöles parcellákban. Végül az Ujszeged-Nagymarostói dűlőben fekvő "Gazdasági telepen" 50 db egyenként 600 négyszögöles már beépítve levő telket az eddig 20 éves bérleti idő helyett szintén 99 éves örökbérleti időre engedték át az akkori telektulajdonosoknak.^{144./}

A fentiekből kitűnik, hogy a parcellákhoz juttatottak között legkevesebb a szegényparaszt, döntő többségük hadirokkant, tisztviselő, alkalmazott és kevés munkás. Hasonlóan, kényszer-

142. SZÁL. Polgármesteri iratok 9.274/1923.

143. Kiss-Tonelli-Szigethy: id. m. 159. lap.

144. SZÁL. Polgármesteri iratok 5.568/1924.

körülmények folytán hasította ki a város a vitézi telkeket is.

A Vitézi Szék intézménye az ellenforradalmi különítmények "hűségét" a földreform során tudjuk, hogy kisebb-nagyobb kulák-birtoknak megfelelő "vitézi telkek" adományozásával erősítette. Ehhez a szükséges birtokalapot közadakozással képzeltek előteremteni. Horthy 1920. augusztus 20-i kiáltványa szerint "kívánatos lenne, ha minden községben legalább 2-3 telket ajánlanának fel földbirtokosaink." Mindezekért kárpótlásul "a magánvagyon biztonságát, a fennálló társadalmi rend intézményes védelmét" és a forradalom fenyegető rémének az elűzését igéri a kiáltvány. "A vitézi rend - hangzik - a jövőben a közelmúlt forradalmihoz hasonló felforgató törekvéseket már csirájában képes lesz elfojtani, mert fegyverbe szólított, anyagilag jól szituált, előljárói által állandóan nevelt és egyéni bátorságuk által már kitűnt vitézek a veszélyes gyújtópontok ellen bármely pillanatban összegyűjthetők lesznek, hogy a felforgatókra elementáris erővel lesujtsanak."^{145./}

A vitézi telkek részére történő ingatlan felajánlások sem országosan, sem Szegeden nem indulnak. A főispán ezért fordult sürgető átirattal a tanácshoz, mert: "a felhívás miként a magyar kir. miniszterelnök ur velem közli, - írja - sajnos eddigelé nem járt azzal az eredménnyel, amelyet e nagy fontosságú s nemes hazafias cél joggal megkívánhatna."^{146./} A továbbiakban nyomatékosan felhívja a tanács figyelmét az akció propagálására.

A polgármester meg is teszi 1920. december 10-én a "lelkes hangú" felhívását, mely szerint "kétségtelen, hogy városunk birtokosai is örömmel fognak részt kívánni ezen nemes és az ország jövőjét és nyugodt fejlődését biztosító akcióban", felkéri a város földbirtokkal bíró polgárságát, hogy a fentebbi kitűntető célra lehetőleg minél többen ajánljanak föl kisebb-nagyobb területeket.^{147./} Ezzel szemben 1920. december 24-én sajnálattal kell hogy jelentse a főispánnak, hogy: "Felajánlás céljából ezideig nálam még senki nem jelentkezett, s a valószínűség az, hogy a szegedi törpebirtokosok birtoktesteket följajánlani nem fognak."^{148./}

145. SZÁL. Polgármesteri iratok 518.aktacsomag.

146. SZÁL. Polgármesteri iratok 13.141/1920.

147. SZÁL. Polgármesteri iratok 11.393/1920.

148. SZÁL. Polgármesteri iratok 13.141/1920.

A város tanácsa viszont kénytelen-kelletlen 225 holdnak a felajánlását megtette, amit a közgyűlés elfogadott. Igaz, hogy a nagy lelkesedésében a város is a legrosszabb minőségű földjéből ajánlott fel, mert amikor a Csongrád vármegye Vitézi Szék helyettes kapitánya kint járt Balástyán a csordajárásból kiszakított 75 hold földet meg szemlélni, megállapította, hogy "az olyan nedves, hogy művelés alá nem vonható."^{149.}/ Hasonló módon kifogást emelt az Alsótanyán fölajánlott vitézi telkek minősége iránt is azzal az indoklással, hogy: "az oda kiküldött vitézek nem hajlandók kintmaradni, illetve birtokba venni az ottani területeket, mert a homokbuckás területen érdemi gazdálkodást nem kezdenének."^{150.}/

A város földbirtokpolitikájával kissé részletesen foglalkoztunk, jóllehet ez a birtokviszony nem közvetlen, csak közvetett összefüggésben áll a szegényparasztság helyzetével. Viszont a dolgozó parasztság földéhségének, agrárproletár vagy kisbérlői sorból való felemelkedésének útjába objektíve a város fent jellemzett birtokpolitikája és feudális szemlélete állott. Nem csoda, ha a kisparasztság - miután földhöz jutása kilátástalan - fokozottan harcol legalább a földbérletért.

Akkor kezdődött rendszerint a harc a földért, amikor a bérföldek egy részének lejárt a bérleti ideje. Először csak taktikázások és előőrsi csatározások folytak künn a tanyákon és benn a torony alatt.^{151.}/ A két ellenfél ilyenkor kölcsönösen készült a nagy offenzívára. A kispazda deputációk egymásnak adták a polgármesteri hivatal kilincset, hogy kifürkésszék a város stratégiai elgondolásait. Ezután került sor a csatára, amiben a parasztok szívós, elkeseredett küzdelmét régi bérletük megtartásáért, illetve új parcellák megszerzéséért már láthattuk az eddigiekből.

A fokozott paraszti földéhség robbantotta ki a kispazdák és a városi alkalmazottak vitáját is a bérföldek tekintetében. A tanács, hogy a közalkalmazottak nyomorán némiképp segítsen, részükre a közgyűléssel 600 hold bérföldet akart megszavaztatni 1921. tavaszán. Ez a földbérletakció azonban a közgyűlésen a szervezett kispazdák makacs ellenállása miatt meghiúsult. Vajas

149. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.065/1921.

150. U.o.

151. A Munka 1921. IX. 20.

József az alsótanvaiak "vezére" beszédében azzal érvelt, hogy abban az esetben, ha a földet elveszik a termelőtől és a tisztviselőnek adják, aki felesben műveltetné, a paraszti helyzet romlása mellett a többtermelésen is csorbát ejtene a törvényhatóság.^{152./} Hasonló szándékkal kereste fel 1921. október 27-én a főispánt és a polgármestert a hattyasi-ballagi-tompai-röszkei-szentmihályteleki és ujszegedi bérlők mintegy 300 tagu küldöttsége. Ők is azt kifogásolták, hogy a tisztviselők kiszorítják őket a földjeikből. "Maradjon - mint mondták - mindenki a saját iparánál, a tisztviselő az irodában." Azonkívül azt kérték, hogy a bérleteiket egy évre hosszabbítsák meg a régi árak mellett, mert a gazdák a megszállás alatt termelvénveiket nem értékesíthették megfelelően és így a gazdák nagy része nyomorúságos helyzetben van.^{153./}

A parasztok és tisztviselők hosszura nyult bérleti vitája végül is kompromisszummal végződött. A kisgazdák ugyanis beleegyeztek abba, hogy minden városi alkalmazott egy kat.hold földet kapjon, az ujszegedi városi bérföldekből, husz évre a békebeli bérösszeg ötszöröséért. Kikötötték azonban, hogy az 1200 holdas hét tagban levő ujszegedi bérföldből, amelynek bérlete 1921-ben lejár, a tisztviselőkön kívül elsősorban szegedi parasztok bérelhetnek. A környékbeli községek lakói csak abban az esetben igényjogosultak, ha nem akad elég szegedi árverező.

A nagy földigénnyel egyidőben jelentkezett egy sajnálatos jelenség is, ez pedig a bérföldekkel való üzérkedés volt. Ennek 1923-ban az volt a figyelmeztető tünete, hogy a város tanácsa rendkívül sok bérletátruházási kérelmet tárgyalt. Elsősorban nem paraszti elemek adták-vették a bérparcellákat s így a városi bérföldekkel való üzérkedés szépen fejlődő üzletág lett Szegeden. Sőt már az ujságok hirdetésrovatába is bevonult ez az új "árucikk". A tanács úgy próbált védekezni ez ellen, hogy igen magas összegben állapította meg a bérletátruházási díjakat, melyeket esetről-esetre bírált el.^{154./}

A földmunkások és szegényparaszatok életszínvonala ellen is - hasonlóan az ipari munkásokéhoz - következetes támadás

---

152. A Munka 1921. IV. 14.

153. Szeged 1921. X. 27.

154. Szeged 1923. VI. 12.

folyt. A szegedi parasztság életviszonyait súlyosbitotta a földbérleti díjak emelkedése, a rekvirálás és a munkanélküliség.

A földbérleti díjak emelkedése elsősorban az inflációs áremelkedésekkel függ össze. A bérösszeg reálértékének növekedése elsősorban 1922-től kezdődött, amikor a bérleti díjakat a tanács buzajárulékban állapította meg. Hiszen az inflációs időszak jellemzésénél már hangsúlyoztuk, hogy a buzaár az általános drágulással nem tartott lépést. Eltekintve 1923. év augusztus és szeptember hónapjaitól, amikor a buza lemaradt az általános áremelkedéstől, általában a gabona az áremelkedések élvonalában szerepelt. Különösen meggyorsult a drágulása az infláció utolsó szakaszában, ami még aranykoronában kifejezve is tetemes ugrást mutatott. Az 1924. évi kamarai jelentés szerint egy év alatt a buza 23,01 aranykoronáról 37,00 aranykoronára drágult. A parasztságnál pedig a buzavaluta maradt mindvégig az értékmérő.

Az első földbéremelést 1920-ban hajtotta végre a tanács, amikor határozatilag kimondta, hogy: "azokat a bérleteket, amelyeket a város 25 évvel ezelőtt adott bérbe, holdanként 8-15 koronás árban, a régi bérlőkkel csak abban az esetben lehet megújítani, ha a mostani földáraknak megfelelő bérösszeget fizetik."^{155.}/ A bérösszeget pedig az eddigi bérek ötszörösére emelték.

A Törvényhatósági Bizottság 1922. augusztus 30-i rendkívüli közgyűlése kimondta, hogy a bérföldek után járó haszonbért a bérlők terményekben, főleg buzában róják le. Kimondta a továbbiakban, hogy: "minden bérletre nézve, amelyekre vonatkozólag a haszonbérleti szerződés 1920. december 31-e előtt kötött meg, a jelenleg fizetett évi bérösszeget 150 %-kal felemeli s az akként kialakult bérösszeget az 1922. évi október 1-től számított egy évi bérleti időre nézve 4000 K. buzaérték alapul vétele mellett buzajárulékban állapítja meg." 1923. évi október 1-től kezdve pedig, - amennyiben a járulék nem természetben vonatik le, - a minden év szeptember 1-én a budapesti gabonatőzsdén jegyzett buzaérték lesz a fizetendő bérösszeg nagy-

^{155.} A Munka 1920. IV. 23.

ságára nézve irányadó."^{156./}

Az első buzavalutás földárverést 1922. júliusában tartották meg Felsőcsengelén. Itt 52 parcellába osztott 513 kat.hold került árverés alá, amelynek bérleti szerződését ezelőtt 25 évvel irták alá. Az első parcella 10 holdas terület volt. 25 év előtti bére holdankint 5 forint, vagyis 10 korona volt. 1921-ben ennek ötszörösét, 50 koronát fizetett érte Tóth András. Az első kikiáltási ára 30 kg buza volt holdanként. Felverték 141 kg-ra.^{157./} Ez 4000 koronájával 5640 K., tiz hold után 56.400 K. Huszonöt év előtt Tóth András 100 K-ért "fogta ki" az egészet, tavaly még 500 K-t fizetett érte.

A földbéreket 1923-ban újabb revízió alá vette a tanács. Megállapították, hogy a város 41.064 kat. hold bérföldje évente mindössze 17.446,40 q búzát jövedelmez, ami holdanként 42 kg-os átlagbérenek felel meg. A pusztai homokföldek átlagbére pedig csak 30 kg., bár ezek a földek meghaladják a bérföldek háromnegyed részét. A tanácsi döntés értelmében az alacsonyabb hasznóbéreket a többivel arányosították úgy, hogy a 30.000 hold pusztai föld átlagbére elérte a holdankénti 50 kg-ot.^{158./} 1924. első felében, az infláció szédületes időszakában a földadó fejében befizetett búzának értékét annak alapján állapította meg a tanács, ahogy azt a pénzügyminiszter megszabta egy-egy költségvetési évnegyedre. Amikor a pénz értéke állandósult, a bérlők kérésére kiküldött bizottságok a béreket dülönként újból megállapították. Ennek alapján 1926-ban - miután még mindig bizaalapon számították a béreket - a "fekete földekért" holdankint átlag 4-5 q, a "homok földekért" 1,5-2 q bért, illetve ennek pénzbeli egyenértékét fizették 24 aranykoronás áron számítva.^{159./}

A dolgozó parasztek életviszonyait különösen megnehezítették a rekvirálások. A szegedi parasztságot két rekvirálás is sujtotta. Először 1919-ben a szegedi hatóság rendeli el a helyi gabona-begyűjtést, majd ezt folytatja a Huszár-kormány országosan végrehajtott rekvirálásaival.

---

156. SZÁL.Szeged városi Törvényhatósági Biz.iratai 29092/1922.

157. Szeged 1922. VII. 21.

158. Szeged 1923. III. 8.

159. Kiss-Tonelli-Szigethy id. m. 164. lap.

Élelmiszer rekvirálásra először a polgármester 1919. november 12-én kér engedélyt a francia városkormányzótól. "Szeged lisztellátása a legnagyobb nyomorban van - írja -, mert Jugoszlávia határai teljesen el vannak zárva s mert a várostól északra fekvő rész gabonáját részint a román csapatok elvitték, részint pedig Budapest részére rekviráltatik. A vámórlás és tarhonyások lisztkészlete csak egy-két napra segít bennünket." Kéri a rekviráló rendelet kiadását.^{160./} E rendelet 1919. november 13-án meg is jelenik. "A lakosság végszükségletben lévén - írja a városkormányzó - elrendelem a város belső területére és a külső területből meg nem szállott részre a felesleges gabona és lisztneműek rekvirálását. A rekvirálás fogantatását a polgármesterre bízom."^{161./} A rendelet a termelőknél és nehéz munkával foglalkozóknál személvenként havonta 20 kg. búzát vagy rozsot, másoknál 12 kg-ot, vagy ennek megfelelő lisztet, valamint a gazdáknál holdankint vetőmagra egy métermázsza búzát vagy rozsot hagy meg.

A polgármester utasítására a Szegedi Árvizsgáló Bizottság 30 rekviráló körzetet jelölt ki a város területén és a begyűjtött buza térítési árát métermázsánként 500 koronában, a rozsét pedig 350 koronában állapította meg.^{162./}

A szegedi gabonabegyűjtéssel egyidőben a Friedrich-kormány is elrendelte az országos gabonakészlet zár alá helyezését és elrendelte ugyanakkor, hogy a saját szükségletet meghaladó készletet a közfogyasztás céljaira mindenki köteles felajánlani a Haditermény RT-nak,^{163./} de egyéb bégrehajtásról nem gondoskodott. Így ennek eredménytelenségét a közlélemezési miniszter 1920. szeptemberében kénytelen beismerni és mostmár erőszakosabb módokat alkalmazni. "A gabonakivetési rendelet alapján esz- közölt beszolgáltatás - hangzik a rendelet - országos eredménye messze alatta maradt a közszükségleti célokra föltétlenül biztosítandó 3,1 millió mázsa buza és rozsmennyiségnek... így a rendelet 8. §-ában foglalt felhatalmazással élve a közlélemezési minisztérium kénytelen a kenyérmagvak szükségletét egyes

160. SZÁL.Polgármesteri iratok 12.144/1919.

161. U.o.

162. SZÁL.Polgármesteri iratok 12.309/1919.

163. Délmagyarország 1919. IX. 26.

törvényhatóságok között való arányos megosztás útján biztosítani."^{164./}

A rendelet értelmében Szegednek az 1920. évi terméséből 180 vagon búzát és rozst, továbbá 315 vagon száraz csöves tengerit kellett volna közszükségleti célokra beszolgáltatnia.^{165./} Hogy mennyire felülmúlták ezek a számok Szeged parasztságának készleteit és erejét, ez a polgármester főispánnak 1920. november 10-én adott tájékoztató jelentéséből tűnik ki, ami így szól: "A bizottság elnökétől nyert értesülésem szerint Szeged város területén eddig összesen 63 vagon buza és rozs szolgáltatott be. A termelők elszámoltatása folyamatban van, ezirányban 32 bizottság működik. Az eljárást a felsőtanyákon befejezték, azonban az eredmény csekély. Ezidő szerint a bizottságok csupán Alsótanyán működnek."^{166./} Ezek szerint a 32 bizottság a rekviálás vége felé mindössze 63 vagon búzát és rozst, azaz a kirótt gabonamennyiség 35 %-át tudta csak kikényszeríteni a parasztságtól.

A kényszereszközökben pedig nem volt hiány. Maga az ellenforradalmi hadsereg szolgáltatta hozzá a karhatalmat. A szegedi körzetparancsnok arra utasította az összes katonai parancsnokságokat, hogy: "a rendkívüli jelentőségű közügyek sikeres megoldására minden erejével és eszközével...ha kell, a legerélyesebb szigorral közreműködjék."..."Ha viszont a község a reális reálisan megszabott és a szakegyének véleménye szerint általa tényleg leszállítható terménymennyiséget egyáltalában nem, vagy feltűnően kisebb mennyiségben szolgáltatja be az előírt határidőre, úgy az ilyen községben, avagy ezen község lakosságának azon részénél, amelyik magát a beszolgáltatás kötelezettsége alól kihuzni igyekszik, a szigorú katonai rekvirálásnak megokol-
tan helye van..."^{167./}

A szegedi körzetparancsnok további utasítása szerint, ha a község parasztjai a katonaság megjelenése és a katonai parancsnak "hazafias beszéde" után sem hajlandók a kiszabott mennyiséget beszolgáltatni, akkor: "a felhívást követendő házkutatásnál

164. Szeged 1920. IX. 28.

165. U. o.

166. SZÁL.Főispáni iratok 904/1920.

167. Nemes Dezső: Iratok az ellenforradalom történetéhez I. k.
317. lap.

nem fog elrejtett gabona után kerestetni, hanem az előírt mennyiség abból lesz elvéve, ami éppen találtatik."^{168.}/ Tehát ha a jó módu paraszt, kulák nem szolgáltatott be, és feleslegét jól elrejtette, akkor elvették a szegénytől azt a keveset is, ami neki még megmaradt s aminek elrejtésére már nem gondolt, mert az olyan kevés volt.^{169.}/

Szegeden sem rekviráltak viszont a nagybirtokosoknál, akiknek gabonafeleslegét a tanács sértetlenül hagyta. Így Lichtenegger Gyula gyálaréti földbirtokos 1919. XI. 17-én azt kérte a tanácstól, hogy a Gyálaréten termelt - és a rókusi feketeföldek 63. sz. alatti gőzmalma raktárában tárolt gabonáját mentesítsék a rekvirálás alól "miután cselédeim kommencióját - hangzik a szociális érv - meg a mai napig vetetlen földeim vetőmagját a megszálló csapatok elrablása ellen biztosítani kényszerülve vagyok."^{170.}/ A kérelemre a polgármester 1919. november 21-én kelt rendelkezésével felmentést adott, anélkül, hogy a földbirtokos tárolt gabonakészletét pontosan felmérték volna.

Nagyon hátráltatta még a parasztságot termelő munkájában fogatainak a nemzeti hadsereg által történő rekvirálása. Ezeket a fogatokat távoli vidékekre huzamos ideig, sokszor hetekig is igénybe vették. "A nemzeti hadsereg megalakulása óta állandóan, de különösen most az utóbbi időben a szegedi katonai parancsnokságok nagyszámban veszik rekvirálás útján igénybe a szegedi bel- és külterületi gazdálkodók, valamint más foglalkozásu polgárok fogatait. - írja a károsodást szenvedők nevében a polgármester. A fogatokat a katonai parancsnokságok Szeged várostól messze levő helyiségekbe, így Kalocsára s a Dunántul egyes helyeire irányítják..." Azt kéri, hogy az őszi szántás-vetés idején egy-egy község lakosságát - "amely már elég sok szolgálatot végzett," - mentsektől, és hogy fogataikat ne két-három hétre, hanem legfeljebb két-három napra vegyék igénybe.

A dolgozó parasztság életének is - miként a munkásoknak - állandó kísértő eleme volt a munkanélküliség. Ez közvetlenül a Szeged-környéki mostoha munkaviszonyokból adódott. A kedvezőt-

---

168. Nemes Dezső: Iratok az ellenforradalom történetéhez. I.k.317.

169. Nemes Dezső: Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon /1919-1921/ 46. lap.

170. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.421/1919.

len feltételek között számottevő az a tény, hogy Délvidék, valamint Ujszeged és környékének katonai megszállásával oly nagy számmal rekedtek a város környékén mezei munkások, hogy nagy százalékuk állandó munkanélküliségre volt kárhozthatva. Ezek még a nyári és őszi mezei munkák idején is alig tudtak munkát találni.^{171./}

Növelte a földmunkások munkanélküliségét a rabok mezei munkára való alkalmazása és az alacsonyabb bérért más vidékről hozott munkások foglalkoztatása. Így például Mindszent - algyői hitbizományi szőlőbirtokokat ötven szegedi rab műveli. A mindszenti mezőgazdasági munkások éppen emiatt maradtak munka nélkül.^{172./} Súlyos sérelme volt a szegedi napszámos munkásoknak a város azon antiszociális eljárása is, amikor a bodomi kertgazdaságba 70 endrődi leányt szerződtetett le havi 500 korona fizetésért és bizonyos természetbeni illetményekért.^{173./} A helybeliek tiltakozó fellépésére az volt a város válasza, hogy "A leányok olcsóbb munkaerők, mint a férfiak, és hogy a szegedi munkásokat nem tudnák megfizetni."^{174./} Ezzel kinyilvánította a város rejtett szándékát, hogy a szegedi mezőgazdasági munkabéretet a vidékről hozott olcsóbb munkaerők beállításával leszorítsa.

Leszűkítette a mezei munka lehetőségeit még az is, hogy a gazdálkodók a termés betakarítását és az egyéb mezőgazdasági munkák elvégzését ritkán bízták a munkásokra. Ezeket a munkákat maguk között végezték el, és inkább vártak a munkálatok elvégzésével. Valamint azért csökkent még a mezőgazdasági munka, különösen az aratási munka, mert a nagybirtokosok és középbirtokosok a huszas évek elején földjeiknek csak egy részét művelték meg, míg a másik részét parlagon hagyták jószágtartásra, vagy kaszálónak használták.^{175./} Bár ez az akkori árak mellett elég szép hasznot biztosított sokkal kevesebb fáradtsággal, de csökkentette a földmunkások munkaalkalmát és megélhetését.

A földbirtokosok és gazdag parasztok kihasználták a nincstelenek és félproletárok nyomorát. Ez megmutatkozik többek között a napszámbérek leszorításában. 1921-ben Szeged környékén egy mezőgazdasági munkásnak 45-50 korona napibért adnak a gaz-

---

171. A Munka 1920. II. 8.

172. A Munka 1921. VI. 28.

173. A Munka 1921. II. 18.

174. U. o.

175. A Munka 1921. VI. 28.

dák, noha a tanács által elismert országos napszámber a napi koszt mellett 80-100 korona között mozog.^{176./} Ilyen körülmények között még az aratási idény mint legnagyobb munkaalkalom sem biztosította a földmunkások kenyerét, mert ekkor sem jutott mindenkinek munka.

A Miniszterelnökség szociálpolitikai osztálya a Szeged környéki földmunkások nyomoruságos helyzetét a földművelésügyi miniszternek a következőképpen jellemzi 1922. július 27-én: "A földmunkások között nagy az elégedetlenség amennyiben semmi kilátásuk nincsen arra, hogy maguknak és családjuknak a télire szükséges élelmet a mostani nagy munkaidőben megszerezhessék, amiért télire, amikor semmiféle munkaalkalom nem lesz, a legnagyobb nélkülözéseknek lesznek kitéve."^{177./}

Szeged dolgozó parasztságát is állandóan kísértette a munkanélküliség. A fejezet bevezető részében utaltunk arra, hogy a magyar mezőgazdaság a megnövekedett, nincstelen réteget olyan mértékben sem tudta eltartani, mint a világháború előtt. A mezőgazdasági munkaerő-felesleg megnőtt, állandósult a munkanélküliség. Különösen a nem szezonmunkát jelentő időszakban a munkanélküliek száma óriásira duzzadt. 1922. októberében a Belügyminiszter összegezése szerint országosan 192.669 mezőgazdasági munkás volt munkanélkül. Legsúlyosabb volt a helyzet Pest-Pilis-Solt-Kiskun megyében, ahol 24.550, Békés megyében, ahol 24.000, Szolnok megyében, ahol 20.000 ember volt munka nélkül. A belügyminiszter is elismerte, hogy ezek az adatok csak hozzávetőlegesek, a tényleges munkanélküliek száma 200.000-en jóval felüli.^{178./}

Szegeden a mezőgazdasági munkanélküliség alakulására az inségenyhítő mozgalommal kapcsolatos főispáni jelentésekből tudunk következtetni. Eszerint 1922. decemberében a szegedi törvényhatóság területén 528 teljes mezőgazdasági munkanélküli családfőt tartottak nyilván, akiknek családtagjai 3698 főt tettek ki.^{179./} Ha a viszonyítás kedvéért alapul vesszük azt, hogy az

176. A Munka 1921. VI. 28.

177. Nemes D.: Iratok az ellenforradalom történetéhez. II. 506. lap.

178. Pölöskei-Szakács id.m. 708.

179. SZÁL. Főispáni iratok 802/1922.

1920-as népszámlálási adatok 5219 mezőgazdasági munkást és nap-számot tartanak nyilván Szegeden,^{180./} ugy a munkanélküliek száma ebben az időben hozzávetőlegesen 10 %-ra tehető a mezőgazdaságban. Lecsökkentette a munkanélküliek számát az, hogy sokan kénytelenek voltak távoli vidékekre elmenve munkát vállalni. A gazdasági főfelügyelő is utal erre az 1922. évi jelentésében, mert szerinte is a mezei munkások közül "igen sokan a csepeli rakpart építéséhez mentek, ahol 300 korona órabért kapnak."^{181./} 1922-ben a városok agrár-munkanélkülisége a következő országos képet adja: Baja: 3.484, Debrecen: 2.500, Kecskemét: 1500, Szeged: 3.890. /Nemes: Iratok az ellenforradalom történetéhez. 520. lap./

1923. tavaszáig ez a szám^{Szegeden/}arány ^{szinte} nem változik. Ezt mutatják az alábbi adatok.^{182./}

Hónapok	Munkanélküli	
	családfők	családtagok
1923. január	531	3.705
" február	528	3.698
" március	531	3.705

A szegényparasztság megélhetési körülményeit még az elmondottakon kívül döntően befolyásolták a termésviszonyok. Egy-egy rossz termésű esztendő sokszor egész községet taszított nyomorba. A tanács 1924. szeptemberében arról számol be sürgető jelentésben a népjóléti miniszternek, hogy: "törvényhatóságunk területén a kiküldött bizottságunk jelentése szerint különösen a több mint 35.000 lakossal bíró 81.239 katasztrális holdnyi területű Szeged-Alsótanyán, a folyó gazdasági évben különösen kenyérmagvakban és szőlőben annyira gyenge termés volt, hogy a mezőgazdasági keresetében csökkent lakosságnak munkával való ellátása, s így megélhetésének biztosítása elkerülhetetlenül szükséges."^{183./}

A kisparaszti nyomoruságot maga a szegedi kerületi rendőrfőkapitány is kénytelen az 1923. július 26-i jelentésében beismerni a következő mondatával: "Általában a földmunkások az ipa-

180. Magyar Statisztikai Közlemények. Az 1920. évi népszámlálás II. I. 26-27. lap.

181. SZÁL. Főispáni iratok 233/1922.

182. SZÁL. Főispáni iratok 546/1923.

183. SZÁL. Polgármesteri iratok 6.971/1924.

ri munkásokénál is nehezebb megélhetési és kereseti viszonyok közt vannak."^{184./} Ez bontakoztatja ki Szeged környékén is a paraszti szembeszállást az ellenforradalmi rendszerrel.

A város környéki falvak szembenálló hangulatát erősen befolyásolták: 1./ Az ellenforradalmi kormányoknak a parasztok életszinvonala elleni rendeletei. 2./ A városban egyre erőteljesebbé váló munkásharcok visszhangja. 3./ Az egyes gazdák részéről tapasztalt aratórész-ellenes mozgalmak. A parasztok legélesebb szembeszállását a kormány intézkedésére 1919. november 27-én a "szentmihályteleki paprikalázadás" mutatta.

1919. novemberében a földművelésügyi miniszter zár alá vette a paprikatermést és részint a paprikakereskedelem monopoli- zálása, részint valutáris okokból elrendelte a készletek ösz- szeírását. Ilyen céllal jelent meg 1919. november 27-én egy miniszteri megbízott három rendőr kíséretében a Szegedhez tar- tozó Szentmihálytelek külterületén álló Szántó-féle paprikama- lombban, hogy a paprikakészletet nyilvántartásba vegye. A malom- nál - mint az a polgármester jelentéséből kitűnik - az előző na- pokban "nagy izgatottság vett erőt a pár száz főből álló töme- gen, a paprikarendelet ellen."^{185./} Amikor megjelent a kikül- dött és kísérete, nem akarták beengedni a malomba, sőt a heves szóváltás után a tömeg megtámadta őket.

A rendőrkapitánynak, mint körletparancsnoknak a fenti eset- ről szóló jelentésére^a vezető államügyész elrendelte, hogy: "bár- milyen karhatalommal, sőt katonák igénybevételével is a papri- kaközpont hivatalos eljárásainak érvényt kell szerezni."^{186./} Erre még ugyanazon napon Tirts osendőrőrnagy rendőrfőnök uta- sitotta Potyondi rendőrkapitányt, hogy 500 fős rendőrkarhata- lommal segítsen a miniszteri megbízottnak a hivatalos eljárás lefolytatásában. A rendőr-karhatalom meg is jelent november 28- án Szentmihályteleken, ahol az akkor lejátszódó véres események- ről a rendőrkapitány a következőkben számolt be: "F. hó-28-án kb.

184. Nemes Dezső: id. m. II. k. 548. lap.

185. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.760/1919.

186. U. o.

9 órakor délelőtt megérkeztünk Szentmihálytelekre, ahol a Hajdu-féle kocsmá és a Szántó-féle malom környékén vasvillával, botokkal és ásókkal felkészült tömeget összegyűlve találtam, akik megérkezésünkkel durva szidalmakkal és fenyegetésekkel fogadtak bennünket, mire a közönség közé mentem, őket többször felkértem, hogy menjenek haza, oszoljanak széjjel, de ennek dacára a most már lázadó tömeg nem oszlott fel, hanem az úton felállított rendőröket szidalmazták és fenyegették.

Erre sortűzet vezényeltem, amit a rendőrök csapata azonnal teljesített, de a rendőröket előzőleg figyelmeztettem, hogy az első lövésekre mindjárt emberekben kárt ne tegyenek. Ezután mintegy 15-20 lövést leadtak. A tömeg azonban még mindig nem oszlott, mire elrendeltem, hogy szuronnyal, fegyverrel zavarják széjjel. A lövés alkalmával egy ember kezét átlőtték, mivel Bánfi Sándor II. oszt. rendőrt egy vasvillával le akarta ütni, védelmezésekor a lába törött el. 25-en kisebb-nagyobb sérüléseket szenvedtek. Valamennyit bekisértük Szegedre s közülük 2 maradt vissza a kórházban gyógykezelésre."^{187./}

Ha az ellenállásban résztvevő paraszti tömeg összetételét vizsgáljuk, meg kell állapítani, hogy - kivéve a Szántó-testvéreket mint malomtulajdonosokat - azok a törpebérlő és kisparaszti paprikatermelők soraiból kerültek ki. A főtárgyalásra előállított tömeg sajtóleírásából is kitűnik a felbujtók és a szegényparaszti tömeg egymástól elütő képe. "Mind egyszerű földművesek, nyűtt ruhában, csak a Szántó-testvérek vannak zsakettben" - írja a Szeged 1924. III. 19-én. Ezeket a kistermelőket érzékenyen érintette a kormány szabad kereskedelmet gátló paprikarendeleete, és így könnyen eszközei lehettek a malomtulajdonosok által vezetett láncosok biztatásainak. Mert a főispán jelentése szerint: "lelketlen láncosok biztatják fel a falu népét, mert a "szabad kereskedelem" nekik, nem pedig a termelőnek fontos. Tudok olyan esetről - írja, - hogy egy láncos egyetlen vagon paprikán 600.000 K-t keresett. Hogyne fájna az ilyennek a zár alá vétel."^{188./}

---

187. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.760/1919.

188. Délmagyarország 1919. XII. 3.

Az események lezajlása után monstre per kezdődött. Szántó József malomtulajdonos és 33 szentmihályteleki paprikatermelő ellen eljárás indult. Az előállítottak azt hangoztatták, hogy: "a háború alatti paprikazárlet már ugysis eleget megkárosította a népet, nem engedik magukat továbbra is zaklatni" - írja a Dél-magyarország 1919. XI. 30-án. A kihallgatások során a rendőrség 23 személyt őrizetbe vett, akik ellen a későbbi szabadon bocsátásuk után folytatták az eljárást hatóság elleni erőszak címén.

A szentmihályteleki parasztságnak mostmár csak egy reményük volt, a francia városkormányzó. Könyörgő hangú memorandumot vittek küldöttségileg a tábornokhoz és a polgármesterhez oltalmat keresve. "Városkormányzó ur! Lehetetlen - írják -, hogy ez a városkormányzó ur tudtával történt. Lehetetlen az, hogy mivel a hatalom a városkormányzó ur kezében van, meg ne védje a szegény földművelőket. E nagy bajunkban teljes bizalommal fordulunk városkormányzó urhoz, a következő kérelmekkel: 1./ Méltóztassék az ügyet szigorú vizsgálat tárgyává tenni és sürgősen intézkedni, hogy az ártatlanul elfogottakat tovább ne bántalmazhassák és szabad lábra helyeztessenek. 2./ Méltóztasson nekünk módot adni, hogy akár szóban, akár memorandumban részletesen bebizonyíthassuk azt, hogy a kormány paprika rendelete a szegedi lakosságot tönkreteszi, inség elé állítja, hogy annak minden sora közérdekellenes." Kérik továbbá a rendelet felfüggesztését, amit azt minden oldalról - még az összehívandó törvényhatósági bizottság által is - meg nem vitatják.^{189./}

A hatóság viszont távolról sem képviselte a kegyes oltalmazó álláspontját. A polgármester véleménye szerint a népet - amely az engedelmességtől elszokott, - minden eszközzel be kell törni az ellenforradalmi rendszerbe. Mint ahogy a városkormányzónak írja: "A rendőrség eljárását helyesnek tartom, mert a népnek valahára meg kell kezdenie az engedelmeskedést a nemzeti kormány rendelete iránt, ha ez másként nem eszközölhető, akkor a hatóságnak enyhébb erőszakot okvetlenül használnia kell."^{190./} A főispán természetesen hasonló véleményen van. "Én csak azt mondhatom, - hangzik a nyilatkozata, - hogy minden erőnkkel

189. Délmagyarország 1919. XII. 2.

190. SZÁL. Polgármesteri iratok 12.760/1919.

helyreállítjuk a törvények tiszteletét és hasonló eseteknek elejét vesszük."^{191./}

A monstre per főtárgyalására csak 1924. március 18-án került sor. Érződött, hogy a hatóságok huzzák-halasztják az ügyet és nem szívesen szellőztetik, hiszen tudják, hogy a közvéleményt ezzel újra felzaklatják. A vádirat izgatás, súlyos testi sértés, valamint hatósági közeg elleni erőszakkal vádolja a 34 vádlottat. A tárgyaláson döntés nem születik. A törvényszék végül is elnapolja a főtárgyalást amíg a kegyelmi eljárást lefolytatják.

Az ügy csak 1925. márciusában került végleges nyugvópontra. A kormányzó - tekintettel a régi bűncselekményre, amelyet a forradalmak utáni zavaros időkben követtek el - pertörlést rendelt el ebben az ügyben. A bűnvádi eljárást megszüntették mind a 34 vádlott ellen.^{192./} Ezzel a "szentmihályteleki paprikalázadás" utolsó hullámai végleg eltűntek, amit egyben a paraszti ellenállás egyik jelentős megnyilvánulásaként is elkönnyvelhetünk.

A Szeged környéki agrárproletár tömegek magatartására hatással voltak a városi munkások tőkeellenes küzdelmei is. Egykoru források jelzéseket adnak az agrárproletároknak a Szociáldemokrata Pártba történő beáramlásáról. A szegedi csendőrkerületi parancsnoknagnak a Hadügyminisztériumhoz küldött 1922. évi januári helyzetjelentése a parasztság hangulatával kapcsolatban a következőket említi meg: "Azok az ipari munkásságnál kisebb politikai iskolázottsággal rendelkező mezőgazdasági munkások és cselédek, kik a forradalmi időkben szociáldemokratáknak vallották magukat, majd kommunisták lettek, később pedig a következmények alól átmentették magukat a kispap, földműves stb. pártokba és alakulatokba, ismét belekeverednek a politikába, tömegesen lépnek át a Szociáldemokrata Pártba..."^{193./}

A városban egyre erőteljesebbé váló munkásharcok visszhangjaként fogható fel az azjelenség is, hogy a mezőgazdasági munkanélküliek is - a városi munkásokhoz és az országos földmunkás akciókhoz hasonlóan - visszautasították az inségenyhítő akció embertelen inségbéreit. A népnymor enyhítése során a földmün-

191. Délmagyarország 1919. XII. 3.

192. Szeged 1925. III. 13.

193. Nemes D.: Iratok az ellenforradalom történetéhez II. 492.lap.

kásoknak ármentesítési és kötörési munkákat kínáltak, de olyan inségbérért, hogy az alig érte el az egyébként is igen alacsony napszám egynegyedét, vagy egyötödét.^{194./} Nem csoda, ha Szeged környékének falusi nincstelenjei is mélységes gyűlölettel fogadták az egész akciót, mert nem voltak hajlandók a nagyarányu bérletörés eszközévé válni. Vagy kereken visszautasították az inségmunkát, vagy csak rövid ideig dolgoztak a végső kényszerűség miatt, de ezek is csak jelentéktelen hányadát tették ki a munkanélkülieknek. Ezt mutatja az alábbi statisztikai adataink is a falusi inségmunkán foglalkoztatottokról:^{195./}

hónapok	munkanélküli családfeők száma	foglalkoztatott munkások száma	százalékosan kifejezve
1922.novemberben	528	--	--
" decemberben	528	31	5,8 %
1923.januárban	531	72	13,5 "
" februárban	528	80	15,1 "
" márciusban	531	100	18,8 "

A munkanélküliek és a foglalkoztatottak száma közötti különbséget a főispán az ellenforradalom szemüvegén keresztül nézve azal magyarázza, hogy: "a legtöbb mezőgazdasági munkás, ha nem is teljesen, de részben el volt látva, s valószínűleg ennek hatása alatt kijelentette, hogy kizárólag mezőgazdasági munkát hajlandó vállalni. A teljesíthető kötörési és csatornatisztítási munkába beállítottak közül is sokan még aznap eltávoztak."^{196./} Nem akarták az illetékesek tudomásul venni, hogy az inségesek bojkottja ez. Harc volt, amelyet a falusi nincstelenek tömege helyileg csoporttosulva ösztönösen folytatott.

A földmunkások ellenállásába ütközött az egyes gazdák részéről tapasztalt azon törekvés is, hogy az arató munkásokat rész helyett pénzben fizessék ki. Ez érthető felháborodást keltett. "A földmunkások - írja a Miniszterelnökség szociálpolitikai osztálya Szeged környékéről - a város polgármesteréhez fordultak,

194. Nemes D.: Id. m. 94. lap

195. SZÁL.Főispáni iratok 546/1923.

196. U.o.

mivel állításuk szerint a gazdák egy része nem részért, hanem napszámban akart arattatni, hogy eszközölje ki a gazdáknál, hogy mint eddig, úgy ezután is részért arathassanak."^{197./}

A szegényparasztság nyomoruságos életének egy sajátos jelenségéről kell még említést tennünk. Ez pedig a vallási szekták terjedése. A munkavédelmi hivatal vezetőjének 1923. márciusi jelentése szerint a nazarénus vallás Szeged környékén főleg Alsótanyá vidékén erősen terjed. "A vett jelentések szerint - szól a jelentés - Alsótanyán sok százra megy a számuk az áttérteknek és már rendszeres imaházai vannak előimádkozókkal és térítőikkel."^{198./}

Megdöböntő viszont az, amivel a szegedi munkavédelmi hivatal vezetője magyarázza ezt a tünetet. Jelentése bevezető része így szól: "Vallási és hazafias szempontból igen elszomorító tünet, hogy Szeged-Alsótanya részében éppen ott, ahol a Csonkagyarország a megszállott területekkel érintkezik, a nazarénus vallás igen nagy arányban terjed. A tünet egészen bizonyosan nem véletlen műve, hanem internacionális és kisantant munka."^{199./} Az ellenforradalom még ezt a tragikus agrártársadalmi jelenséget is az irredentizmus és sovinizmus szemüvegén szemléli. Nem látják, illetve nem akarják megglátni, hogy a vallási szekták misztikumába való menekülés nem más, mint a falusi szegényeknek a nyomoruságos helyzetből a kiút keresés egyik eltorzult előfordulása.

Láttuk, hogy a háború utáni válságévekben a szegedi munkásosztály nyomoruságos és küzdelmes életében a parasztság is osztozott. A nyomorból viszont bőségesen kivették a részüket még a tisztviselők és közalkalmazottak is, akik függvényei és kiszolgáltatottjai voltak az ellenforradalmi rendszernek.

---

197. Nemes D.: id. m. II. k. 506. lap.

198. SZÁL. Polgármesteri iratok 223/1923.

199. U. o..

A tisztviselők helyzete és megélhetési viszonyaik

/Számarányuk és válságos helyzetük. Elkecseredés a lét-számcsökkentések, bélistázások következtében. Nyugdíjasok nyomoruságos helyzete. A kormányzat törekvése a tisztviselők tömegeinek a "nemzeti gondolat" sorompójába való állítására./

A magyarországi értelmiség döntő többségének helyzetét az ellenforradalom idején a kiszolgáltatottság és a függvényszer jellemelte. A Horthy-rendszernek az értelmiséggel szembeni politikája lényegében abban állt, hogy igyekezett az uralkodó osztályok és az értelmiség között a kapcsolatot minél szorosabbra fűzni, hogy ezek ingadozás nélkül képviseljék a reakciós fasiszta politikai érdekeket a munkásosztállyal és a dolgozó parasztsággal szemben. Ezért biztosított a többi burzsoá országokhoz hasonlóan az értelmiségnek, illetőleg egy részének előnyösebb anyagi feltételeket, a munkásosztály és a dolgozó parasztság rovására.

Az ellenforradalom mindezen törekvései ellenére az értelmiség sem politikailag, sem gazdasági helyzetét tekintve nem képviselt egységes réteget. Az uralkodó osztályok és az értelmiség együttműködésének összhangját zavarták az anyagi nehézségek, a munkanélküliség és az az erkölcsi és politikai nyomás is, amely az értelmiségre ránehezedett.

A rendelkezésre álló adatok szerint a Horthy-rendszer idején az értelmiségiek száma mintegy 200-250.000-re tehető.^{200./} Munkaviszonyuk szempontjából három nagy csoportra oszlottak: az állami alkalmazottak, a magánalkalmazottak és az u.n. szabad pályákon tevékenykedő írók, művészek, orvosok stb. Szege-den - mint általában a többi törvényhatósági városokban - népes tábort alkottak még a város szolgálatában álló tisztviselők.

---

200. Balogh-Szabolcs: Pedagógusok a két világháború között
1963. 29. lap.

Az egyes kategoriákon belüli rétegek anyagi helyzete és életszínvonala is nagy eltéréseket mutat.^{201.}/ Igy a felső rétegek tagjai legtöbb esetben az uralkodó osztályoknak a tagjai sorából kerültek ki. Az állami alkalmazottak felső csoportja az államapparátus vezető állásait tölti be, magas fizetéseket kapnak. A magánalkalmazottak felső rétege a trösztök szakértői, üzemek mérnökei, bankok főtisztviselői. Szoros szálak fűzik őket a tőkéhez. A szabad pályákon elhelyezkedett orvosok, írók, művészek közül a "befutott" orvosok és azon művészek, akik kritikátlanul kiszolgálták a Horthy-rendszert, igen jó anyagi körülmények között éltek.

Nyomasztó volt viszont a helyzetük az egyes kategoriákon belül lévő alsó csoportoknak, kistisztviselőknél. Az állami alkalmazottak alsó csoportja két részre oszlott: az államgépezet tisztviselőire és az oktatásügy dolgozóira, a pedagógusokra. 1920-ban az állami tisztviselők száma 15.465 volt, ezek közül 1925 vármegyei tisztviselő, 5736 városi tisztviselő, 2485 községi és községjegyző, 1894 bírósági és ügyész volt. A tanszemélyzet létszáma 40.000 körül mozgott. A közlekedési alkalmazottak száma elérte a 30.000-et.^{202.}/ Ezeknek az anyagi létfeltételei már jóval szerényebbek voltak az előzőeknél, fizetésüket és egyéb juttatásaikat figyelembe véve anyagi helyzetük azonban általában még jobb volt mint a munkások átlagos jövedelme. A pedagógusok, elsősorban a tanítók jövedelme, a munkások színvonalát általában már alig haladta meg.

A magánalkalmazottak alsó rétegei, amíg munkaviszonyuk fennállt, előnyösebb helyzetben voltak valamivel, mint a munkások. Az ipar körében mintegy 22.500, a kereskedelem és hitel körében pedig 41.500 tisztviselő dolgozott. A szellemi szabadfoglalkozásukat azonban főleg az ügyvédek /5446/ ügyvédjelöltek /754/ orvosok, gyógyszerészek egy része, az irodalom és művészet 5557 munkásának túlnyomó többsége és a 973 magánmérnök képviselték. A közszolgálat és szabad foglalkozásuk körébe eső 121.058 egyén legalább is 80 %-ában tartozott a fix-fizetések közé. A tisztviselők és alkalmazottak mintegy 3/4-e

201. Az értelmiségi csoportok helyzetének jellemzését lásd: id.m. 32-34. lap.

202. Weis István: A mai magyar társadalom. 1930. 124. lap.

köz- vagy magánalkalmazott volt, és legfeljebb 1/4-e működött szabad pályákon.^{203./} Gazdasági nehézségek, válságok idején azonban helyzetük gyorsan romlott és nem egyszer a munkások színvonalára süllyedt, és azokkal együtt váltak munkanélkülivé. Az írók, művészek demokratikus, haladó szellemű képviselői is általában nyomorban tengődtek.

Ez a helyzet az értelmiségi csoportok helyzetére általában jellemző a két világháború közötti időszakban. Az első világháború utáni nyomasztó válság a tisztviselők és alkalmazottak alsó rétegeit a munkásokkal és szegényparasztokkal együtt a legnagyobb nyomorba taszította.

A háború utáni válságévek, mint láttuk Szeged város dolgozó népének mindennapi életét is, súlyos megpróbáltatások elé állították. Sok nélkülözést okozott számukra a város gazdasági elszigetelése az ellenséges megszállás következtében, az ipar redukciója, a mezőgazdaság válságos helyzete és mindezekből következően a város súlyos ellátási viszonyai élelmiszer, tüzelő és közszolgáltatás szempontjából. A népnomor a munkások és dolgozó parasztok tömegein kívül kegyetlenül sújtotta még a városi kisembereket, a tisztviselőket és azok családjainak ezreit is.

A városban élő tisztviselők és alkalmazottak nyomoruságának fő forrásai: az alacsony fizetés, a mostoha természetbeni ellátás és az elbocsájtástól való állandó rettegés. Mindezeket végül betetézte a "bélista" és a munkanélküliség rémének bekövetkezése. Súlyosbitotta a helyzetüket az, hogy amíg a munkások bér- és sztrájkharc fegyverével küzdeni tudtak az életszínvonaluk ellen támadást intéző tőkésekkel szemben, addig a közalkalmazottak szervezetlenségüknél és kiszolgáltatottságuknál fogva csak felfogták passzívan, szenvedve az ellenforradalom rohamait.

A szegedi tisztviselők és közalkalmazottak tábora népes volt. Az 1920-as statisztikai adatok szerint a szegedi önálló tisztviselők száma férfi: 3.443, nő 1.345, összesen 4.788 fő.^{204./}

---

203. Weis István: A mai magyar társadalom. 1930. 124. lap.

204. Magyar Statisztikai Közlemények. 1920. évi népszámlálás III. k. 77. lap.

Családtagok száma 12-14.000 ember, a város békebeli lakosságának 1/10 része.^{205./} Ebből a város alkalmazásában állott 1090, ide tartozott még 138 nyugdíjas, 223 nyugdíjas özvegy és 8 árva, összesen 1459 fő.^{206./} A közalkalmazottak szakszervezete - amibe a kereskedelmi alkalmazottak, magántisztviselők, ipari tisztviselők és munkásbiztosítási tisztviselők is beletartoztak - számaránya meghaladta a 2500-at.^{207./} E szám adatokban nem szerepelnek a vasutasok.

A válságévek rendkívüli nyomorusága a közalkalmazottakat országszerte is igen súlyosan érintette elsősorban alacsony, a létminimumot is alig biztosító fizetésükön keresztül. A közalkalmazottak különböző rétegeinek kereseti viszonyai a munkások bérvizonyaitól eltérő módon alakultak. Az infláció idején ugyanis a törzsfizetéseket országosan nem rendezték, hanem csak különböző segélyekkel és drágasági pótlékokkal egészítették ki azt. Ennek következtében e segélyek mellett az eredeti törzsfizetés már 1921. őszén lényegtelen összegre zsugorodott. A közalkalmazottak fizetését - amely 1920-21-ben ugyanugy lesüllyedt, mint a munkások munkabére - a Bethlen kormány 1921. őszén és 1922. folyamán újabb segélyekkel lényegesen emelte, de annak értékét az infláció meggyorsulása 1923-ban ismét aláásta. Így a tisztviselői nyomor újra megnövekedett.^{208./}

1921-ben a Vöröskereszt számára küldött fővárosi dokumentációs irat Budapest közalkalmazottainak helyzetét a következőkben jellemzi: "Még rosszabb a közalkalmazottak helyzete, akiknek jövedelme a múlt évben a békebeli jövedelemnek alig négyszeresét érte el. A köztisztviselőnek, tanítónak átlagos évi jövedelme a múlt évben 12-13.000 koronát tett ki, ami havi 12-15 svájci franknak, vagy 2-2 1/2 dollárnak felel meg. A közalkalmazottak részére adott olcsóbb élelmiszerek családtagonként 200-250 korona megtakarítást jelentenek ugyan, de korántsem elégségesek a közalkalmazottak háztartása számára. Az elmúlt évben az

205. Délmagyarország 1920. IV. 3.

206. Kiss-Tonelli-Szigethy: id. m. 128. lap.

207. SZÁL.Polgármesteri iratok 9.061/1919.

208. Nemes: id. m. II. k. 90. lap.

ilyen szorult helyzetben élő közalkalmazottak felhasználták már minden megtakarított pénzüket, lassanként eladogatták értéktárgyaikat, nem ritkán a legszükségesebb butordarabjaikat és ruhaneműiket is, holott új ruhaneműek beszerzésére jövedelmükből egyáltalán nem is gondolhatnak."^{209./}

A szegedi tisztviselők nehéz helyzetére az Árvizsgáló Bizottság már 1919. december 4-i jelentésében felhívja a főispán figyelmét. Megállapítja, hogy a legszükségesebb létfenntartási cikkek folytonosan emelkedő árai miatt a fix-fizetésre utaltak, mégpedig elsősorban a közalkalmazottak a legsúlyosabb válságba kerültek. Sajnálattal látják, hogy a legközelebb Szegedre érkező élelmicikkek, mint pl. a burgonya, liszt, továbbá a tüzelő anyagok behozatalát csakis oly árakon lehet biztosítani, hogy azokat a tisztviselő családok beszerezni képtelenek lesznek. A bizottság megállapítja, hogy: "Még a magasabb fizetési osztályokban levő állami alkalmazottak is a szó szoros értelmében nyomorognak, éheznek és a használat folytán tönkrement ruhákban dideregnek."^{210./}

Kimutatta a bizottság, hogy az akkori árak mellett havi járandóságuk a napi kenyér és a legminimálisabb szükségletet kielégítő tüzelőanyag beszerzésére sem elegendők. "A mai megélhetési viszonyok - írják - egy egyén legszükségesebbekkel ellátását egy hónapon át szűken 1000 koronából láthatná el, ezzel szemben a városi alkalmazottak 99 %-ának havi és egész családjára eső járandósága 900-1000 korona."^{211./} Egy olyan szerv felállítását kérték, amely az éléshez okvetlenül szükséges liszt, zsir, burgonya és tűzifa beszerzését fizetésükkel arányban álló árakon biztosítja. A polgármester ezek után 1920. januárjában megalakítja a "Városi alkalmazottak jóléti bizottságát." Ennek legfőbb célja: "Gondoskodni a városi alkalmazottak részére háztartási cikkeknek hatósági uton való behozataláról, azoknak az alkalmazottak részére konvenialó árakon szétosztásáról, továbbá minden olyan tevékenység, amely a városi alkalmazottak anyagi helyzetének javítását célozza."^{212./}

209. Nemes: id. m. I. k. 442. lap.

210. SZÁL. Főispáni iratok 843/1919.

211. U.o.

212. SZÁL. Polgármesteri iratok 675/1920.

A város tisztviselőinek helyzetét szintén időnkénti segéllyel igyekeznek javítani. A városi alkalmazottak már 1919. októberében drágasági segély címén három havi fizetésüknek megfelelő összeg kiutalását kérték. A tanácsi döntés értelmében azok a nőtlen és nős tisztviselők, akiknek gyermekük nem volt a háborus segély negyven, a gyermekesek pedig ötven százalékanak megfelelő összeget kapták beszerzési előleg címén. Az előleget 1920. január 1-től kezdődően fizették vissza vagy egy összegben, vagy két havi részletben.^{213./}

A magántisztviselők érdekében a Magántisztviselők Egyesületének ipari és közlekedési szakosztálya hasonló kéréssel fordult a munkaadókhoz, hogy az általános drágaságra tekintettel folyósítsanak egyszeri ujévi segélyt a tisztviselőknek. A vállalatok ezt kivétel nélkül teljesítették. Az Ujszegedi Kendergyár pl. 5000-tól 15.000 K-ig terjedő ujévi ajándékot adott tisztviselőinek.

E segélyek viszont az infláció örvényében annyira elenyésztek, hogy 1922-ben a nagy nyomor miatt a városi tisztviselők egyesületének választmánya újra kétségbeesett hangú kéréssel ostromolja kenyéradó gazdáját. "A tisztviselők anyagi helyzete - mint írják - annyira rosszabbodott, hogy kénytelenek vagyunk támogatást kérni. Mi már mindenünket eladtuk, ruhánkat, butorainkat, sok társunknak el kellett pusztulnia, mert nincs pénze orvosságra és sok társunk nem tudja iskolába járattatni gyermekeit. Helyzetünket orvosolni kell, és ezzel a kérelmünkkel mi máshová nem fordulhatunk, mint gazdánkhoz, a törvényhatósághoz."^{214./}

A tanács úgy döntött, hogy a segélyezést elsősorban az altiszteken kell kezdeni, akiknek havi 500 K gyorssegélyt utalt ki. A XI. fizetési osztályban lévők 600, a X-ben 700, a IX-ben 800, a VIII-ban 1000, a VII-ben 1000 és + 1000 K reprezentációs költséget és a VI-ban 1000 + 2000 K reprezentációs költséget kaptak.^{215./}

A tisztviselők nyomorúságát és elkeseredését néhány kiragadott képpel megpróbáljuk érzékeltetni. A polgármesternél járt népes küldöttség 1920. februárjában - félretéve a szé-

---

213. A Munka 1919. X. 3.

214. Szeged 1922. I. 26.

215. U. o.

gyent - nyíltan feltárta a tisztviselők helyzetét. "Nincs ma Szeged városában - mondták - olyan elhagyatott sanvaru helyzetben élő egyetlen más szakmabeli ember sem, mint a köztisztviselő. De épp a köztisztviselők azok, akik szégyelnek panaszkodni, akik még mindig restellik bevallani nyíltan, őszintén, hogy fáznak, éheznek. Most már azonban betelt a pohár. Letettek a szemérmeskedő pironkodásról és nyílt, meztelen igazságokat dobnak a nyilvánosság elé az ő nagy nyomoruságukról."^{216./} Kérték, hogy a város az azonnali segítség mellett vegye ki a kereskedelmet a visszaélők és spekulánsok kezéből, szüntessen be minden országos rekvirálást a szegedi tanvavilágban, és hogy a város zárolja készleteit saját ellátására.

Rossz ujesztendőre ébredt 1920-ban a szegedi MÁV Üzletvezetőség központi személyzete, valamint az állomások alkalmazottai is. Január 1-én ugyanis a fizetésük 70 %-át ismét postatakaréktári jegyekben utalta ki a MÁV Igazgatósága. A személyzet, - tekintve, hogy Szegeden a postatakaréktári jegyeket senki sem fogadta el - a fizetését nem vette fel. Aki pedig rákényszerült a 30 % kékpénzre, az kénytelen volt a postatakarékjegyeket veszteséggel becserélni.^{217./} Pedig a MÁV Igazgatóságnak tudomása volt arról, hogy Szegeden a postatakarékpénztári jegyek nincsenek forgalomban, mégis kitette alkalmazottjait a pénzbeváltással járó kellemetlenségnek és veszteségnek.

A tisztviselői nyomornak kiáltó figyelmeztetéseként hangzik a szegedi földmérési felügyelőség tisztikarának a pénzügyminiszterhez 1920. februárjában írott kérvénye. A mérnököknek az volt a kérésük, hogy három hónapi szabadságot kaphassanak, amit bármilyen munkálatok, de legfőképpen mezőgazdasági munkák végzésére használnának fel. Indoklásul helyzetükről tragikus képet festenek: "Megélhetésünk legelemibb eszközeitől megfosztva - írják - az a meggyőződés érlelődött meg bennünk, hogy miután a magyar állampénztártól vajmi keveset remélhetünk, magunk óhajtjuk bármilyen természetű, de legfőképpen mezőgazdasági mun-

---

216. Délmagyarország 1920. II. 5.

217. Délmagyarország 1920. I. 3.

kálatokkal éhező családjaink részére biztosítani a mindennapi kenyeret. Ezen célból akarunk vagy magunk bérelni földet, vagy az aratási, nem különben egyéb mezőgazdasági munkálatokban mint részmunkások résztvenni." Majd miután felsorolták a tisztviselők számára elérhetetlenül magas élelmiszer árakat, a végső következtetésük így hangzik: "Nem maradhat fenn kétség aziránt, hogy itt a termelő munka terére kell lépünk, ha az éhhalált ki akarjuk kerülni."^{218.}/ A kérelmet aláírta 1 műszaki főtanácsos, 3 műszaki tanácsos, 4 főmérnök, 7 mérnök és 5 segédmérnök.

A lakáshivatali tisztviselők, színészek és magántisztviselők hasonló nyomorral küzdöttek. A lakáshivatali tisztviselők munkája a nagy lakásinség miatt annyira felszaporodott, hogy kénytelenek voltak napi két órát túlórázni. Kérésüket, hogy ezt kifizessék nekik, a tanács egy régi rendeletre hivatkozással elutasította: "mert az idevonatkozó szabályrendelet szerint a különóradij csak akkor jár, ha a tisztviselők legalább 3 órát dolgoztak a hivatalos órán túl."^{219.}/ A szegedi szintársulat nagy része csak 25-40 koronát kapott naponta. 1920. január 3-án társulati gyűlésen vitatták meg türhetetlen anyagi helyzetüket. Az igazgató kijelentette, hogy: "a színház mostani bevételképessége mellett nem adhat sem fizetésemelést, sem drágasági pótlékot."^{220.}/ A társulat úgy határozott, hogy egy héttagu bizottságot választ. Ezek arra lesznek hivatva, hogy a szintársulat kis fizetésű tagjai helyzetének megjavítása érdekében mindent kövessenek el.

Egyenesen tragikus volt a városi iskolákban, iparostanonciskolában foglalkoztatott óradijas tanárok illetménye. A tanács 1921. évi decemberi közgyűlése vitájából kiderült, hogy az óradijas tanárok eddig 480 koronás évi fizetést, azaz 12 koronás óradiját kaptak. Kérésüket, hogy illetményüket emeljék fel 600 K-ra, azaz 15 K-s óradijra, a tanács elutasította. Az érdekelt tanárok körében oly izgalmat váltott ki a közgyűlés e méltánytalan bánásmódja, hogy többen nem voltak hajlandók tovább a minimális - még villamosköltségre sem elegendő - óradijért tani.^{221.}/

218. Délmagyarország 1920. II. 27.

219. Délmagyarország 1920. I. 16.

220. Délmagyarország 1920. I. 4.

221. Szeged 1921. XII. 4.

A tisztviselők nyomora - ellentétben a dolgozók elesettségével szemben tanusított meg nem értéssel - az ellenforradalom számára már nem volt közömbös. Az elnyomó államszervezet fennállásának érdeke, hogy a számára kiszolgáltattott alkalmazottainak legalább a létalapját biztosítsa. Erre hivatkozik Aigner főispán is, amikor memorandumában sürgős kormányintézkedést kér a tisztviselők helyzetének javítására, mert szerinte: "A magyar társadalom gerince, a nemzeti erő és hatalom ütőere, a tisztviselő osztály sanyaru életkörülmények között tengődik."^{222./}

Az ellenforradalmi kormányok a lehetőségekhez mérten igyekeznek a közalkalmazottak nyomorán enyhíteni. A Budapesti Közlöny 1920. március 4. számában a Huszár kormány elrendeli, hogy: "a tényleges szolgálatban álló alkalmazottak, akik háborus ségélyben részesülnek...kedvezményes áru lisztet, burgonyát, zsirt, cukrot és kedvezményes áru tűzifát kapjanak." Ennek értelmében Aigner főispán is elrendelte egy új intézőbizottság felállítását a szegedi közalkalmazottak természetben történő ellátása céljából.^{223./} Ezen túlmenően a Szegedi Tisztviselők Otthona 1920. augusztusában egy tisztviselői étkező felállítását kéri a közéleti minisztertől, mert: "a tisztviselői családokban - írják - hus hónapokig nem, főtt étel naponként legfeljebb egyszer kerül az asztalra és a magánosok, sőt nős tisztviselők közül is sokan kénytelenek beérni azzal, hogy naponként csak szerény ebédet költenek el."^{224./}

Érthető, hogy ebben a válságos helyzetben a tisztviselők figyelme fokozottan fordult a termőföld felé. A mérnökök kérése is ezt mutatta. A tisztviselők beadvánnyal fordultak a tanácshoz, azt kérvén, hogy: "A város maga gondoskodjék tisztviselőinek természetbeni ellátásáról és a bodomi réten létesítsen termelő-szövetkezetet, amelynek a termékeiből legelsősorban a városi tisztviselőket látnák el, a fölösleget pedig a fogyasztók rendelkezésére bocsájtanák."^{225./} Elgondolásuk szerint a bodomi rét kihasított parcelláival azonos számú 500 ko-

---

222. SZÁL. Főispáni iratok 186/1921.

223. SZÁL. Főispáni iratok 142/1920.

224. SZÁL. Főispáni iratok 728/1920.

225. A Munka 1920. IV. 20.

ronás részvényeket bocsássanak ki a tisztviselők között. A tanács magáévá tette a beadványt és utasította a mérnöki bizottságot, hogy az előkészületeket tegye meg 1921. októberéig, amikor is a rét megművelését szövetkezeti alapon kezdjék meg.^{226./}

A tisztviselők szövetkezésének gondolata nem új. Már 1918-ban megalakult a Szegedi Tisztviselők Otthonának Kertgazdasági Szövetkezete kettős céllal. Egyrészt telekrészek kiosztásával tagjainak alkalmat adni, hogy a háztartásukban szükséges kertivevényeket maguk termeszhessék, másrészt közös terület megművelésével pedig olyan tömegcikkeket előállítani, amelyekkel tagjai téli szükségletüket fedezhessék.^{227./} A tanács a szövetkezetnek a baktói dűlőben 172 hold földet engedett át 10 éves haszonbérletre erre a célra. A tisztviselők szövetkezetre való ráutaltságát mutatta az is, hogy a nagymérvű belépés miatt az igazgatóság kénytelen 1923-ban felfüggeszteni a tagfelvételt, mivel az emelkedő kereslettel szemben az igényeket már nem képes kielégíteni.^{228./}

A természetbeni juttatásokkal és kis bérföldecskevel tájolt tisztviselőket azonban valóságos villámcsapásként sújtotta egy miniszteri utasítás 1922. februárjában. A leirat fenyegető hangon kifogást emel az ellen, hogy Szeged város hatósága a rendszeresített városi tisztviselőkön kívül az állam terhére a nem szorosan vett alkalmazottakat is részesíti a kedvezményes természetbeni ellátásban. A leirat megtiltja a városnak, hogy ezt a kedvezményt továbbra is folyósítsa a nem rendszeresített tisztviselőknél.^{229./}

A polgármester szerint a hiba onnan származott, hogy a természetbeni ellátásra vonatkozó rendeletet mind a tanács, mind a közgyűlés tévesen értelmezte. A rendelet szerint ugyanis természetbeni ellátásban mindazok részesítendőek, akik háborus és drágasági segélyt kaptak. A rendelet nem jelölte meg pontosan, hogy csak az állami háborus és drágasági segélyben részesülőknek jár ellátás. Miután a nem szorosan vett közigazgatási alkalmazottaknak a város folyósította a háborus pótlékot, a köz-

---

226. A.munka 1920. IV. 20.

227. Szeged 1923. VIII. 12.

228. U. o.

229. Szeged.1922. II. 5.

gyűlés részükre is kimondotta a kedvezményes ellátás illetékességét.^{230./}

Igy a kedvezményes ellátás ügyét kénytelen volt a tanács revízió alá venni. Ennek következtében eddig 1221 száznak adott a város kedvezményes élelmet, most 500-ra redukálták ezt a létszámot. Tehát 700-an estek el a természetbeni juttatástól.^{231./} Ezek számára a közgyűlés 400 koronát szavazott meg minden családtag után a naturáliák váltása fejében. Ugy gondolta a város hatósága, hogy ez a könyöradomány elegendő is lesz az elvesztett természetbeni járulékok pótlására.

A juttatásoktól elesettek felháborodása szinte bombaként robbant ki. Egy XI.fizetési osztályban levő "nem szorosán vett tisztviselő", aki öttagu családot tartott el - miután elesett a természetbeniektől - elkeseredett tanácsi beadványában számadatokkal igazolta, hogy családja ellátása ezután 5000 koronával megdrágult, amivel szemben mindössze 2000 korona"ellátási megváltást" kap. "Nem akarok a tárgyilagosságtól eltérni, - írja - de azt azonban megállapítom, hogy a nem szoros tisztviselők között olyan nagy az elkeseredés, hogy ehhez képest a legvehemensbben kitörni készülő munkássztrájkot megelőző hangulat csak lágy tavaszi fuvallat. Hogy mégsem tör ki az elkeseredettség, s még csak lappang, az csak a város hatósága kezének állandó fojtogatása és a szerencsétlenek mellének szegezett revolvere, a kenyér azonnali elvesztése - tartja vissza őket."^{232./}

Sulyosan érintette az értelmiséget a munkanélküliség is, amit a Horthy fasizmus a tisztviselőknek nyújtott bizonyos kedvezmények mellett egyetlen esztendőre sem tudott megszüntetni. Növelte a számukat a "menekültek" visszaözönlése és a B-listázás is. A Horthy-rendszer első évtizedéből - főleg az első évekből - nem állnak rendelkezésre pontos adatok, de a meglévők birtokában is következtetni lehet arra, hogy ez a kérdés a tisztviselőknek már akkor is nagyon fájó problémája volt. Erre utalnak a budapesti hatósági munkaközvetítőnek a magánalkalmazotti szellemi dolgozókra vonatkozó forgalmi adatai is.^{233./}

230. Szeged 1922. II. 5.

231. Szeged 1922. II.25.

232. Szeged 1922. V. 18.

233. Balogh-Szabolcs: id. m. 45. lap.

Év	Munkahely	-Munkaerő	Közvetítés
1921	95	740	33
1922	38	516	24
1923	42	390	22
1924	32	662	16

Pályájuk tulzsufoltságáról, valamint munkanélküliségről panaszkodnak a szegedi magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak is 1920. januárjában az iparkamarai beadványukban. Szerintük ennek nem csupán a háboruval együttjáró gazdasági megrázkódtatás az oka, hanem főleg az a körülmény, hogy: "a férfi alkalmazottak helyét tulnyomó részt egyéves kereskedelmi tanfolyamot végzett nőkkel töltötték be." Ezért állt 1920-ban Szegeden 452 férfi és 200 női kereskedelmi alkalmazott munka nélkül.²³⁴ Azt kérték, hogy a női ipariskolák fejlesztésével szorítsák a nőket produktív ipari pályákra, az egyéves női kereskedelmi tanfolyamokat pedig szüntessék be.

1922-ben a szegedi tisztviselők is megismerkedtek a B.-lista és az állásnélküliség szorongató érzésével. A túlméretezett államigazgatásban végrehajtott 20 %-os létszámapasztás hatása itt is kiméretlenül éreztette hatását. 1922. szeptember 1-ével a MÁV Szegedi Leszámolóhivatal 6 tisztviselőjének, 5 segédtisztjének, és 3 altisztjének, az üzletvezetőség 60 tisztviselőjének és 110 segédtisztjének és egyéb alkalmazottjának mondták fel a szolgálatot. Szegeden tehát 1174 fővel csökkentették a vasuti alkalmazottak számát.^{235./}

A B.-listázottak szomorú sorsában a pedagógusok egy része is osztozott. Az országos leépítés a legnagyobb mértékben a tanszemélyzetet sújtotta. Már az első B.-lista kapcsán 3616 állami pedagógust, közöttük 710 tanárt, 2906 tanítót és óvónőt bocsájtottak el. A második B-listázásra 1923-ban került sor, amikor a csak a kultusztárca köréből 4.457 alkalmazottat bocsájtottak el.^{236./} A szegedi tanfelügyelőséghez 1922. július 1-ével érkezett le az elbocsájtott nevelők névsora. Ebben a névjegyzék-

234. Délmagyarország 1920. I. 29.

235. Szeged 1922. VII. 2.

236. Balogh-Szabolcs: id. m. 64. lap.

ben 60 tanító elbocsájtásáról intézkedett a miniszter. A sajtó hírközlése szerint az elbocsájtott tanítók között pl. olyan is szerepel, akinek tíz gyermeke van. A riporter beszámolója szomorú képet rajzol: "A rendelet végrehajtása - írja - leírhatatlan elkeseredést váltott ki. A szegedi tanfelügyelőség péntek óta talán a legforgalmasabb közhivatal egész Szegeden. A tanfelügyelőségen egymásnak adják a kilincset az érdeklődő tanítók és tanítónők, akik közül számosan könnyezve távoznak onnan."^{237./}

Az újabb létszámapasztási rendelkezés 1923. október 1-ével 120 városi alkalmazottól vette el a kenyeret.^{238./} A létszámcsökkentésre kiküldött hatos bizottság elsősorban azokat az ideiglenes állásokat vette fel a megszüntetendő listájára, melyek akkor létesültek, amikor a közigazgatás egyes ágában abnormálisan feltorlódott a munka. Bár a leépítés minden hivatal-csoportot érintett, de a legtöbb ideiglenes állást az adóhivatalban szüntették meg.

A bankok és más vállalatok alkalmazottainak nagyobb ütemű leépítésére 1924-ben került sor. Az iparkamarai jelentés szerint ennek oka az 1923-as év szeptemberében megkezdődő tőzsdei értékpapírok árfolyamesése volt. Erre a budapesti nagybankok tömegesen kezdték elbocsájtani tisztviselőiket és példájukat követték a vidéki intézetek és más vállalatok. Ilyen viszonyok mellett a szegedi kamara területén is majdnem lehetetlen feladatnak bizonyult, hogy a tömérdek állásnélküli egyén elhelyezést találjon.^{239./}

Ilyen körülmények között szinte természetes jelenség az, ha egy-egy meghirdetett állásra a pályázók egész tömege ostromolja az illetékes szerveket. Amikor a kultuszminiszter 1924. szeptemberében 16 megüresedett államsegélyes tanítói állás betöltését engedélyezte, 136 pályázó adta be kérvényét.^{240./} Ilyenkor sajnos a "lázás protekciókeresés"-ben az önérzetek megalázása gyakori jelenség. "A korteskedéseknek és a protekció-érvényesítési kísérleteknek - írja a sajtó - természetesen szabad terük van.

237. Szeged 1922. VII. 2.

238. Szeged 1923. X. 24.

239. Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara 1924. évi jelentése
69. lap

240. Szeged 1924. XI. 13.

Hangos is tőlük a város. Az iskolaszék 40 tagjának soha sem volt annyi jó barátja és mélyen alázatos tisztelettel köszöntő hive, mint mostanában. Majd a választás után visszakerül ismét minden a régi kerékvágásba."^{241.}/ Más tisztviselői állások betöltésénél is hasonló az eset. 1926. szeptemberében meghirdetett négy adó- és irodasegéd-tiszti állásra 51 pályázó,^{242.}/ 1927-ben hat ugyancsak városi tisztviselői állásra pedig 61 pályázó jelentkezett.^{243.}/

A nyugdíjas tisztviselők megélhetési gondjai még hatványozottabbak voltak. A polgármesternek a belügyminiszterhez küldött jelentése szerint: "Általában véve a közszolgálati nyugdíjasok a mai megélhetési viszonyokhoz mérten sokkal siralmasabb helyzetben vannak még, mint a tényleges szolgálatot teljesítő tisztviselők is."^{244.}/ Nyomoruk enyhítésére a tanács mindössze fejenként havonta 100-100 korona segélyt folyósít, mert ahogy a jelentés hangzik - érezvén a helyzet szármalmas voltát - "A mai gazdasági viszonyok mellett, amidőn a háztartás rendes kereteinek fönntartása érdekében városunk hatósága állandó és nehéz küzdelmet folytat, Szeged szab. kir. város törvényhatósága többre nem képes."^{245.}/

A tényleges szolgálatban álló közalkalmazottak sorsuk javulását várták az 1924-ben bevezetett aranyparitásos fizetési rendszertől. Ezzel szemben helyzetük a következőképpen alakult: 1924. januárjától a kormány fokozatosan megszüntette a városi tisztviselők fizetéséhez való állami hozzájárulást. Először a segélyek és pótlékok szüntek meg a fizetések egységesítésével. Julius elsejétől pedig megszűnt a természetbeni ellátás is.^{246.}/

Az egyes fizetési osztályok bérkategoriái érdekesen alakultak. A VI. fizetési osztályban levő városi tanácsosnak aranykoronás fizetése papirkoronában 4 és fél millió korona. A polgármesteré pedig, aki az V. fizetési osztály 1. fokozatában van, megközelíti a 6 és félmillió koronát. Ezzel szemben a XI. fize-

---

241. Szeged 1924. XI. 13.

242. Délmagyarország 1926. IX. 26.

243. Délmagyarország 1927. I. 16.

244. SZÁL. Polgármesteri iratok 10.934/1920.

245. U. o.

246. Szeged 1924. VII. 9.

tési osztályban sinylódó gyakornokok "aranyparitásos" fizetése alig éri el az 1 milliót, a napidijasoké pedig még ezen is alul marad.^{247./}

Tehát amikor megszűntek a segélyek és a természetbeni jutatások, megszűnt a bérkategoriák közötti különbség kiegyenlítése is. Ismét a beralapok lettek a döntők és velük együtt újra érvénybe léptek az egyes fizetési osztályok nagybérkülönbségei is a kistisztviselők hátrányára. Ez a városházán újabb elégedetlenséget váltott ki, különösen az alacsonyabb fizetési osztályu alkalmazottak körében, akik helyzetük szanálását várták az új fizetési rendszertől. Viszont kiderült, hogy a szanálás csupán a magas kategoriájú tisztviselők kiváltsága lett.

Az ellenforradalmi rendszer és az értelmiség együttműködésének összhangját azonban az anyagi nehézségek és munkanélküliség mellett zavarta az az erkölcsi és politikai nyomás is, amely az értelmiségre is ránehezedett. Az uralkodó osztályok ugyanis teljes szolidaritást követeltek a rendszer, a néptömegek politikai elnyomása, gazdasági kizsákmányolása, valamint a "keresztény nemzeti" szellemben való nevelése tekintetében. Az értelmiség józanabb becsületes képviselői azonban nem vonhatták ki magukat az alól a befolyás alól sem, amely a dolgozó tömegekkel való közvetlen kapcsolat hatásaként jelentkezett. A gyárak és üzemek értelmiségi dolgozói közvetlenül is láthatták a munkások kiszolgáltatott helyzetét, a tömeges munkanélküliséget és nyomort. A pedagógusnak nem kerülhette el a figyelmét a kiéhezett ruhátlan városi és falusi szegénység elszomorító képe. Hasonló tapasztalatokat "gyűjthetett" az orvos, az író, a művész ha eljutott az elnyomottak körébe.

Ezért álltak az értelmiségiek is nagy számban a munkásosztály igazságának felismerése következtében a Tanácsköztársaság szolgálatába. Az ellenforradalom bosszuvágya ezért mindenkit sújtott, aki a proletárdiktaturát szolgálta. A munkások és parasztokkal együtt megkezdődött a haladó magyar értelmiség üldözése, elsősorban a pedagógusoké, mert a legnagyobb számban épp a nevelők szimpatizáltak a forradalommal. Már 1919. augusztus 10-én elrendelték, hogy a tényleges szolgálatból el kell bo-

csájtani "azokat a köztisztviselőket és egyéb közszolgálati alkalmazottakat - közöttük pedagógusokat-- akik 1918. évi október 31-től a mai napig hazafiatlan, társadalomellenes, vagy közerkölcsbe ütköző magatartást tanusítottak."^{248./}

A fegyelmi vizsgálat elé állított pedagógusok országos számára vonatkozólag bár nincsen megbízható adat, de a fegyelmi nagy méreteire jellemző, hogy a fővárosban kb. 2000 állami, községi és felekezeti pedagógust állítottak vizsgálat elé.^{249./}

Még Szegeden is, - ahol pedig a proletár-forradalmat még csirájában elfojtották - siettek az ellenforradalom urai a pedagógusok és a köztisztviselői kar megtisztításával, mert a főispán már 1919. szeptember 5-én elrendelte 9 tanító és igazgató, valamint 3 középiskolai tanár fegyelmi eljárásának megindítását. Indoklás a következőképp hangzott: "A nevezett tanerők a proletárdiktatura alatt törvénybe, kormány- és szabályrendeletbe ütköző olyan hazafiatlan magatartást tanusítottak, miszerint félő, hogy a reájuk bízott ifjuság a jövő magyar nemzeti állam szempontjából a legrosszabb kezekbe jut. Nevezett tanerők oly nagy mértékben exponálták magukat a kommunista és proletárdiktatura érdekeiért, hogy üzelmeikkel és hazafiatlan magatartásukkal teljesen lealacsonyították a tanítói hivatást és a közérdekre nézve nem nyújtanak garanciát, hogy jó hazafiakat neveljenek."^{250./}

Az ellenforradalom a közalkalmazottaitól a rendszer védelme érdekében megkövetelte azoknak sorompóba állását is. Ennek a törekvésnek szinte első alapfeltétele volt a szervezetbe való tömörítés. A szegedi közalkalmazottak szervezését már megkezdték 1919. decemberében, amikor létrehozták a "Szeged szab. kir. város Hivatalnokai Egyesülését". Az alapszabály jóváhagyását a polgármester azzal az indoklással kérte a belügyminisztertől, hogy: "A város törvényhatóságának hazafiasan gondolkodó tisztviselői elsőnek rázták le magukról a kommunista terrort, s helyezkedtek vissza a törvényes alapra."^{251./} Bár célul a tagok gazdasági és jóléti előmozdítását tüzték ki, de mint a mozgalom megindulásául használt jelszó: "Rendet - ne politikát!" is

248. Balogh-Szabolcs: id. m. 61-63. lap.

249. U.o.

250. SZÁL.Polgármesteri iratok 9.685/1919.

251. SZÁL.Polgármesteri iratok 13.400/1919.

mutatta, hogy az egyesülés nem volt politika mentes.^{252./} Hiszen tudták jól, hogy a politizálás ott kezdődik, amikor a tömegeket igyekeznek elszigetelni a politikától.

A belügyminiszter 1920. március 12-i leiratában még tovább megy, mert az egyesületi szervezést országosan egységes alapokra szeretné helyezni. Mint írja: "Nem csak a tisztviselőknek és egyéb közszolgálati alkalmazottaknak, hanem az országnak is érdekében állónak tartom, hogy a közszolgálati alkalmazottak valamennyi ága és rétege egységes rendszer és azonos alapelvek szerint a nemzeti gondolat érvényesítése jegyében egy táborba tömörüljenek."^{253./} A belügyminiszter a Közszolgálati Alkalmazottak Nemzeti Szövetsége erősítését kéri a várostól, mert ennek célkitűzései már nyíltan a rendszer védelmét hirdetik. A tagok erkölcsi, anyagi, szociális és kulturális érdekeinek intézményes biztosítása mellett a főcél: "irányítani és erősíteni a közszolgálati alkalmazottak testületében a tetterekész hazafias szellemet, mindenkor készen az alkotmányos hatalom törvényes rendjének megvédésére."^{254./}

Igy kényszerítette az ellenforradalmi uralkodóosztály tisztviselőit és közalkalmazottait rendszere kiszolgálására. A dolgozó tömegek nyomora a tisztviselőknek is kijutott osztályrészül, de azoknak ellenállása mögé felzárkózni már nem tudtak. Mert - amint azt a tisztviselő kegyetlen igazsággal odakiáltotta - visszatartotta őket: "a város hatósága kezének állandó fojtogatása és a szerencsétlenek mellének szegzett revolvere, a kenyér azonnali elvesztése." Így inkább a megalkuvást és sorsukba való beletörődést választották.

A szegedi dolgozók életkörülményei láttuk, hogy semmiben nem voltak kedvezőbbek az országos helyzethez képest. A történelmi körülmények azonos volta mellett a szegedi munkásság helyzetét a 70 ezer holdas nagybirtokos város tanácsának meg nem értése és a nép szenvedése iránti közönye sok esetben még az országos átlaghoz képest is jóval súlyosabbá tette. Ez a tanácsi közöny és sokszor nyílt szembeállítás vörös fonálként huzódik végig a város dolgozó népének létküzdelmében.

252. SZÁL; Polgármesteri iratok 13.400/1919.

253. SZÁL. Polgármesteri iratok 3.344/1920.

254. U. o.

Ez a népellenes tanácsi politika készítette Czibula Antalt, a város 1919-es direktóriumának tagját még egyszer szólásra, aki mélyen érző szocialista szívével szót emelt az elnyomottak szenvedése miatt az 1927-ben megjelent könyvében. Látna az elzárkózásba és tehetetlenségbe belevesző tanácsi politikát, megjegyzi: "A városi igazgatás mai rendszere válság előtt van. Vagy belátják az intézők, hogy új utra kell térniök, s többek közt a népgondozás nagy feladatait is vállalniok kell, vagy pedig tapasztalni fogják, hogy minden erőlködésük belevész a bürokrácia tehetetlenségébe. Még áll a régi rendszer bagolyvára és állani fog még egy darabig. Azt csak látják, hogy itt-ott hámlik le róla a vakolat, de azt már kevesebben veszik észre, hogy a falakon repedések is vannak keletkezőben. Már jelek vannak arra, hogy a régi fészket oda kell hagyni."^{255.}/

A "bagolyvár" omladozó falainak repedéseit pedig a munkásosztály-vezette dolgozó nép szervezett és szívós harcban állandóan feszítette a huszas évek második felében is. Harcaik forradalmi hagyományai igazán az 1929-33-as gazdasági válság alatt bontakoztak ki, majd folytatódtak a fasizmus és háboruellenes forradalmi megmozdulásokban. Ezeknek az országos viszonyokkal összefüggő és az eddigieknél jóval nagyobb méretű osztályösszeütközéseknek objektív feltételeit azonban a huszas évek nehéz megélhetési viszonyai és népnymora szolgáltatták.

---

255. Czibula Antal: A gazdag város szegénysége. 1927. 188. lap.

Felhasznált forrásanyag és szakirodalom

A Szegedi Állami Levéltárból:

Polgármesteri iratok 1919-1924. évi anyaga

Főispáni iratok 1919-1924. évi anyaga

Szeged város Közigazgatási Bizottságának iratai 1919-24.

Szeged város Törvényhatósági Bizottságának iratai 1919-24.

A Szegedi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése a kerület 1921-1922-1923. és 1924. évi közgazdasági viszonyairól.

Magyar Statisztikai Évkönyv 1920-1924.

Magyar Statisztikai Közlemények 1920-1924.

Magyarország földbirtokosai és földbérleti. /Gazdacimtar 1925./

Banner János: Szeged közgazdasága. 1922.

Balogh-Szabolcs: Pedagógusok a két világháború között. 1963.

Bálint Sándor: A szegedi paprika. 1962.

Czibula Antal: A gazdag város szegénysége. 1927.

Incze Miklós: Az 1929-33. évi világgazdasági válság hatása Magyarországon. 1955.

Kiss-Tonelli-Szigethy: Szeged. 1927.

Nemes Dezső: Az ellenforradalom hatalomrajutása és rémuralma Magyarországon / 1919-1921./ 1953.

Nemes Dezső: A fasiszta rendszer kiépítése és a népnomor Magyarországon /1921-1924/ 1956.

Sz. Ormos Mária: Az 1924. évi magyar államkölcson megszerzése. 1964.

G. Soós Katalin: A munkásság helyzete és sztrájkharca Szegeden az 1920-as években. Acta Universitatis Szegedien-sis 1957.

G. Soós Katalin: Tíz év a szegedi kommunista mozgalom törté-netéből /1919-1929/ Acta Universitatis Szegedien-sis 1959.

Pölöskei-Szakács: Földmunkás és szegényparaszt mozgalmak Ma-gyarországon 1848-1948. 1962.

Weis István: A mai magyar társadalom 1930.

A helyi sajtó anyagából:

Délmagyarország 1919-1921.évek napi példányszámai

A Munka 1919-1921. " " "

Szeged 1921-1925. " " "

Bölcsészettudományi Kar

Dékáni Hivatala

38-24/1964-65. évsz. u. 2

Tárgy: Papós Mihály doktori szigorlata
Mell.: 1 db. disszertáció

Dr. Mérei Gyula elvtársnak
tanszékvezető egyetemi tanár

Helyben

Professzor Elvtárs!

Megküldve Papós Mihály "Szeged dolgozóinak helyzete és tökeellenes küzdelmei az első világháborút követő gazdasági rekonstrukció éveiben /1919-1924/" c. doktori értekezését tisztelettel felkérem, hogy azt megbírálni sziveskedjék.

A disszertáció a tanszéki könyvtár leltári tulajdonában marad.
Szeged, 1965. május 26.

Kapták: Dr. Mérei Gyula professzor
Dr. Serfőző Lajos adj., társbíró

Biró János
/Biró János/
Dékáni hivatal vezető